

Persze a kötetből és a beszámolókból látható, hogy a kiránduláson részt vett tanárok többségének ismeretei (Goldziher és Platzot leszámítva) leginkább csak a korabeli útleírásokra (Karl Baedeker, Joseph Meyer), klasszika filológiai tanulmányaikra (Hérodotosz) támaszkodtak, és legfeljebb néhány korabeli Egyiptommal foglalkozó könyv (Karl Richard Lepsius, Georg Ebers, Gaston Maspero) alapján szerezték ismereteiket. Gecsányi ráadásul több pontatlanságot is említ. Ennek ellenére mind a kötetnek, mind pedig a tanulmányútnak megvannak az elvitathatatlan érdemei. Hasonló tartalmú és kiállítású ismertető munka addig még nem jelent meg Egyiptomról Magyarországon. Maga az út pedig nem volt sem veszélytelen, sem pedig megszokott, hiszen a modern egyiptológia hőskorában zajlott, azokban az években, mikor Howard Carter ambiciózus fiatalemberként még álmodni sem merhetett Tutanhamon sírjának felfedezéséről. Ezt a megannyi megfejtésre váró titokkal kecsegtető, rejtélyes Egyiptomot láthatta Gecsányi Gusztáv soproni líceumi tanár a 19. század végén.

Török Balázs: Egy líceumi tanár Egyiptomban

Ára: 1000,-Ft

2025. első szám

Soproni Szemle

Soproni Szemle

2025. első szám

Hetvenkilencedik évfolyam

A Soproni Városszépítő Egyesület
helytörténeti folyóirata

Soproni Szemle. A Soproni Városszépítő Egyesület helytörténeti folyóirata.

Alapította Heimler Károly.

Megjelenteti a Soproni Szemle Alapítvány



Sopron Megyei Jogú Város támogatásával.

Felelős kiadó Dr. Bartha Dénes.

Megjelenik évente 4 alkalommal.

SZERKESZTŐSÉG

Bolodár Zoltán, Dominkovits Péter, Jankó Ferenc, Kelemen István,

Kiss Melinda technikai szerkesztő, Németh Ildikó, Sági Éva,

Szende Katalin felelős szerkesztő, Tóth Imre, Turbuly Éva

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Csekő Ernő, Fiziker Róbert, Gömöri János, Józán Tibor,

Kücsán József, Veöreös András, Winkler Barnabás

A Soproni Szemle Alapítvány székhelye: 9400 Sopron, Új utca 4.

Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, interneten <https://eshop.posta.hu> weboldalon, a Magyar Posta Hírlapelőfizetési és Elektronikus Postaigazgatóság (HELP) Irodájában (1900 Budapest, Lehel út 10/a), valamint az egyesületi díjjal kombinálva a Soproni Városszépítő Egyesületnél (9400 Sopron, Új u. 4.) 6500 Ft-ért, nyugdíjasoknak és diákoknak

5000 Ft-ért. Előfizetési díj egy évre 4000 Ft, egyes szám ára 1000 Ft.

Régebbi évfolyamok és példányok (1956-tól) a Soproni Egyetem Növénytani Tanszékén (Sopron, Bajcsy-Zsilinszky u. 4. főépület, magASFöldszint) kaphatók.

A 10404058-40510307-00000000 bankszámlaszámra történő befizetéssel támogathatja a Soproni Szemle Alapítványt. Köszönettel fogadunk minden támogatást.

Nyomdai munka: Foreno Nonprofit Kft. 9400 Sopron, Fraknói u. 22.

Felelős vezető: Major Lajos ügyvezető igazgató

HU ISSN 0133 – 0748

KÉRELEM A SOPRONI SZEMLE SZERZŐIHEZ

KÉZIRAT LEADÁSA

- A kéziratot számítógépen elkészítve szövegfájlban (lehetőleg Word formátumban) kérjük benyújtani.
- A leadásra szánt anyag tartalmazza a szövegfájlt, a képfájlokat megfelelő sorrendben számozva képjegyzékkel, valamint az illusztrációkat is magába foglaló szövegváltozatot Word vagy PDF formátumban.
- A szöveget illetve a címeket ne tipografizálják, valamint ne használják a technikai kellékeket (pl. élőfej, oldalszám, könyvjelző stb.). A technikai szerkesztőnek szóló megjegyzéseket a kísérőlevélben vagy az illusztrált szövegfájlban kérjük feltüntetni.
- A kéziratban az évszázadokat – idézetek, tanulmány- és könyvcímek stb. eredeti előfordulásának kivételével – arab számmal tüntessék fel.
- A forrásmegjelölésnél pontos levéltári, kéziratári és bibliográfiai adatokat kérünk.
- A szerkesztői felkérés vagy egyeztetés nélkül leadott kéziratok megjelenítésére a szerkesztőség nem vállal kötelezettséget.
- A folyóiratban megjelenő anyagok két lektor szakvéleménye alapján kerülhetnek közlésre. A szerkesztőség fenntartja a szöveggondozás jogát.

ILLUSZTRÁCIÓK

- A fotók és rajzok tónusosak, jól láthatóak legyenek. Digitális képek esetén JPG vagy TIFF fájlokat kérünk legalább 300 DPI felbontásban. A Word szövegfájlba illesztett illusztrációk nem alkalmasak a technikai szerkesztésre.
- A sorszámmal ellátott illusztrációkhoz kérjük, egy külön fájlban mellékeljék a képjegyzéket.

HIVATKOZÁSOK ELKÉSZÍTÉSE

Hivatkozás a kiadvány egészére:

- Szerző (-k): Cím. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe, kötet száma)
- A háromnál több szerző által írt mű címe. Szerk.: Neve. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe, kötet száma)
- A szerzők nevét dőlt betűvel kérjük feltüntetni

Hivatkozás a kiadvány egy részére:

- A tanulmány szerzője (szerzői): A tanulmány címe. In: A tanulmánykötet szerzője:
- A tanulmánykötet címe. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (sorozat címe, kötet száma)
- A tanulmány szerzője (szerzői): A tanulmány címe. In: A tanulmánykötet címe. Szerk.: Neve. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe kötet száma)
- A folyóiratcikk szerzője: A cikk címe, Évfolyam arab számmal. (Év) sz.[=szám] Hivatkozott hely p. (vagy terjedelem -tól -ig p.)
- A jegyzetekben alkalmazott rövidítések: Bp., köt., bőv., jav., átdolg., kiad., s. a. r., vö., uő., uo., i. m., l. [=lásd], jz. vagy jegyz.

SZERZŐI TISZTELETPÉLDÁNY

- Minden szerző cikkenként tiszteletpéldányt kap.
- Különnyomatok készíttetését a Szerkesztőség nem tudja vállalni, hanem PDF fájlt küld a megjelent közleményről.
- A honorárium kifizetése miatt kérjük, szíveskedjenek megadni a pontos címet, bankszámlaszámot, a kezelő pénzintézet pontos címét és pénzforgalmi jelzőszámát.
- Sajnálattal közöljük, hogy 5000 Ft alatt honoráriumot fizetni nem tudunk, helyette plusz tiszteletpéldányt küldünk.

Soproni Szemle

2025. első szám

hetvenkilencedik évfolyam

TARTALOMJEGYZÉK

EMBEREK ÉS TÁRGYAK A DUALIZMUS-KORI SOPRONBAN

PATYI GÁBOR: Óvónőképzés Sopronban a századfordulón	3
SZLAVKOVSZKY MARIANN: A 19. századi soproni polgár és (mű)tárgyai	16
TÖRÖK BALÁZS: Egy líceumi tanár Egyiptomban. Gecsányi Gusztáv	35

MŰHELY

PÁSZTOR ENIKŐ JUDIT: Az óvóképzés 125 éves jubileumi rendezvénysorozata Sopronban	51
LENKEY TIBOR: Kiegészítések Katona Imre: „Iványi-Grünwald Béla Sopron megyében” című tanulmányához	57

SOPRONI ARCOK

H. NÉMETH ISTVÁN: Dominkovitsné Szakács Anita (1965–2025).....	63
FIZIKER RÓBERT: Dominkovitsné Szakács Anita válogatott bibliográfiája	66
BARTHA DÉNES – SZARKA LÁSZLÓ: Emlékezés Ádám Antal akadémikusra	70

SOPRONI KÖNYVESPOLC

GÉRA ELEONÓRA: Dominkovits Péter – D. Szakács Anita – H. Németh István: Sopron élén. Sopron város polgármesterei 2. Wolfgang Artnertől Ludwig Gabrielig (1631–1790). Sopron, 2024.	73
JANKÓ FERENC: Murber Ibolya, Nagy Adrienn (szerk.): Kerülőutakon. Az osztrák–magyar határ 20. századi története. Kronosz, Pécs, 2024.	76
KRISCH ANDRÁS: Tóth Vilmos: „Mennyeknek kapuja”. A soproni Evangélikus temető síremlékeinek adattára. Sopron, 2024.	81
HORVÁTH ZITA A Magyar Királyi Bányászati és Erdészeti Akadémia és jogutód intézményeinek valétablói 1874–1962. Szerkesztette: Dr. Bende Attila. Sopron, 2024.	84
HORVÁTH TAMÁS: Bartha Dénes – Bende Attila: A dualizmus időszakának erdész polihisztora – Fekete Lajos akadémikus élete és munkássága. Sopron, Soproni Egyetem Kiadó, 2025.	87

A Soproni Szemle Alapítvány közleménye	91
--	----

EMBEREK ÉS TÁRGYAK A DUALIZMUS-KORI SOPRONBAN

PATYI GÁBOR

Óvónőképzés Sopronban a
századfordulón

A Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kara a tavalyi évben kettős évfordulót ünnepelhetett: 125 éve megszakítás nélkül zajlik az óvónők képzése Sopronban, illetve 65 éve vált felsőfokúvá a képzés. Tanulmányunkban a soproni óvónőképzés kezdeteihez nyúlunk vissza, és a 125 évnek a dualizmus korára eső szakaszával foglalkozunk. Amilyen büszke lehet a város, az egyetem és a kar az egy és negyed százados folyamatosan fennálló óvónőképzésre, annyira csekély azon tudományos publikációk száma, melyek érdemben foglalkoznak a képzés kezdetével, korai szakaszával. A soproni óvónőképzés első jeles krónikása, Kelényi Ferenc a *Soproni Szemlé*ben az 1960-as évek végétől az 1970-es évek közepéig megjelent cikksorozatában részben az előzményekkel, részben pedig a II. világháborút követő évekkel foglalkozik.¹ Baranyai Lenke 2009-ben megjelent monográfiája számos fontos adalékot tartalmaz az Isteni Megváltó Leányai rend dualizmuskori soproni működéséről, de (a könyv címében ígértéknek megfelelően) szinte kizárólag a tanítónőképzésre fókuszálva.²

2013-ben már megjelentettünk egy tanulmányt a dualizmus kori soproni óvónőképzésről, amely témájában a jelen írásnál szélesebb időszakot ölelt fel.³ A felsőfokú tanító- és óvónőképzés 50. évfordulóján megjelent reprezentatív országos kötetben a soproni dualizmuskori képzésről szóló szövegrész is a szerző kutatásain alapul.⁴ Tekintettel a fentebb említett jeles évfordulóra, korábbi kutatásainkat kiegészítve, elsődleges forrásokra (korabeli évkönyvek, levéltári források) támaszkodva a jelen tanulmányunkban arra vállalkozunk, hogy a 125 éve töretlenül folyó soproni óvónőképzés első két évtizedének főbb tényeit az olvasók elé tárjuk.

¹ Kelényi Ferenc: A soproni óvónőképzés kezdetei. In: Soproni Szemle 22 (1968) 1 sz. 75–79.; Kelényi Ferenc: A soproni óvónőképzés a felszabadulástól napjainkig. I. In: Soproni Szemle 29 (1975) 3 sz. 193–207., Kelényi Ferenc: A soproni óvónőképzés a felszabadulástól napjainkig. II. In: Soproni Szemle, 29. (1975) 4 sz. 305–321.

² Baranyai Lenke: Az Isteni Megváltó Leányai Tanítónőképzője és jogutódja, a Soproni Állami Tanítónőképző története 1899–1957. Javított, bővített kiadás. Sopron, 2009.

³ Patyi Gábor: Óvónőképzés Sopronban a dualizmus korában. In: Neveléstörténet, 10. (2013) 3–4 sz. 124–133.

⁴ Fusz György (szerk.): A felsőfokú tanító- és óvónőképzés első 50 éve. Szekszárd, 2009.

Előzmények és helyzetkép. Tanfolyami jellegű gyermekkertésznő-képzés Sopronban az 1870-es években, óvóképzés hazánkban a századfordulón

Az óvónőképzés történeti gyökerei Sopronban az 1870-es évekre nyúlnak vissza. A dualizmus korának kezdetéig hazánkban csak egy óvóképző intézet működött Pesten. 1873 és 1875 között azonban több új képzőintézetet is létesítettek az országban.⁵ Ahogy a fővárosi második tanintézet illetve a kolozsvári és a kassai tanfolyamok, úgy az első soproni óvónőképző kurzus is Friedrich Fröbel nevelési elveit kívánta terjeszteni. 1873 tavaszán megalakult a Soproni Gyermekkert Egylet, a tagok tervbe vették egy gyermekkertésznőképzőintézet alapítását is. A terv pénzügyi nehézségek miatt csak nehezen realizálódhatott, végül 1875 elején indult el a gyermekkertésznő tanfolyam. Az egy éves (két félévre tagolt) tanfolyam során elméleti és gyakorlati képzést is nyújtani kívántak. Mindössze két évig állt fenn azonban, 1879 őszén még tervbe vették újbóli megindítását, de a csekély érdeklődés miatt az újraindulás elmaradt.⁶ Morlin Emil klasszikus képzéstörténeti művében a következőképp értékelte az 1870-es évek képző tanfolyamainak működését: „A kisedóvodák rohamosan fokozódó szaporodásának reményében felállított képző intézetek fenntartásához ekkor még nem voltak meg a kellő előfeltételek, amit legjobban igazol, hogy néhány évre rá a két budapesti egyesületi intézet kivételével megszűntek”.⁷

A századfordulón a hazai óvodaügy és az óvóképzés helyzetét nagyban meghatározta az 1891-ben elfogadott kisedóvási törvény, mely a 6. fejeztében részletesen tárgyalta az óvóképzés problémáit is.⁸ A törvénycikk jelentőségét mindenekelőtt abban ragadhatjuk meg, hogy egységesé tette a különböző intézményekben folyó képzés rendjét és tartalmát, és lehetővé tette újabb képzők létesítését.⁹ Az állam a községek, a hitfelekezetek és a jogi illetve magánszemélyek számára egyaránt biztosította a képzőintézetek állításának lehetőségét. Egységesen szabályozta továbbá a felvételi követelményeket, lányoknál 14, fiúknál 16 életévben, közép- vagy polgári, illetve felsőbb leányiskolák negyedik vagy a felső népiskolák második osztályának elvégzésében határozva meg a minimális iskolai előképzettséget. Az eddigi gyakorlat megerősítésével a képzés időtartamát két évben állapította meg, és felsorolta a kötelező tantárgyakat is. Negatívumként könyvelhető el, hogy

⁵ Patyi Gábor: A magyarországi óvóképzés a felsőfokúvá válásig. In: Képzés és Gyakorlat, 8. (2010) 1. sz. 99–105.

⁶ Kelényi Ferenc: A soproni óvónőképzés kezdetei i.m.; Patyi Gábor: Óvónőképzés Sopronban a dualizmus korában i. m.

⁷ Morlin Emil: A magyar kisedóvás múltja és jelene. Budapest, 1896. 78.

⁸ Az óvodai törvény előzményeit és hatását elemzi: Vág Ottó: Óvoda és Óvodapedagógia. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979. 139–144. ; A hatodik fejezet szövege többek között olvasható: Néptanítók Lapja. Közlöny a magyarországi népoktatási intézmények számára. 24 (1891), 442–443.

⁹ Varga Gábor: A magyar óvodai pedagógusképzés történeti előzményei. In: Pedagógusképzés, 1977/1. 119–127.; Kelemen Elemér: A pedagógusképzés hazai történetének néhány kérdése. (Problématörténeti vázlat.) In: Pedagógusképzés, 1993. 176–177.

a neveléstudomány és a lélektan nem szerepelt a tárgyak között, s hogy az óvodai gyakorlatra fordított idő jelentősen csökkent.¹⁰

A törvény nyomán sorra nyíltak az új óvónőképző intézetek. Az állam négy helyen (Sepsiszentgyörgy, Hódmezővásárhely, Eperjes, Pozsony) létesített képzőket. A katolikus egyház öt településen (Kalocsa, Esztergom, Szatmár, Nagyvárad, Temesvár), az evangélikus egyház pedig Brassó városában (német-magyar tannyelvű) tartott fenn képző intézeteket. Az 1894–1895. tanévben a két korábbi egyesületi képzővel együtt már tizenkét óvónőképző intézet működött az országban.¹¹ Hamar kiderült azonban, hogy az óvodák száma nem növekszik olyan gyorsan, mint az óvóképzőt végzeteké. Óvónői túlképzés és „munkanélküliség” lépett fel, a képzők egy része hamarosan megszűnt, mások tanítóképzővé alakultak át, az eperjesi állami képzőben pedig a növendékeket óvónőkké és tanítókká is kiképezték.¹²

A századfordulón ismét felmerült az óvo- és tanítóképzés egyesítésének régi gondolata. Mivel a problémakör érinti majd a soproni képző életét is, röviden szólunk róla. A gondolat hívei a megvalósulásától részben az óvónői felesleg levezetését, részben pedig a tanítóhiány enyhítését várták.¹³ Wlassics Gyula minisztert is komolyan foglalkoztatta az egyesítés gondolata. Az egyesítés téma volt a második egyetemes tanügyi kongresszuson is (1896. július 3-10.), ahol a küldöttek pedagógiai és pénzügyi okokból is támogatták az elgondolást.¹⁴ Az 1897–1898. tanévtől az eperjesi állami kisdédóvónőképzőben kísérleti jelleggel, négy éves képzési idővel olyan pedagógusokat képeztek, akik egyszerre kaptak óvónői és tanítónői bizonyítványt. Az óvónőképzők többsége támogatta az egyesítést, a megvalósítás mikéntjével kapcsolatban azonban két ellentétes felfogás alakult ki.¹⁵ Végül a két képzés egyesítése a századfordulón hamvába holt kezdeményezés maradt.

Az alapító-fenntartó rend és az alapítás célja (indoka)

Amikor országos viszonylatban – mint fentebb láttuk – éppen a képzők számának csökkentése volt napirenden, akkor kezdte meg működését a századfordulón egy újabb óvónőképző intézet Sopronban. Az intézetet az Isteni Megváltóról Nevezett Nővérek létesítették 1900-ban, és tartották fenn az általunk vizsgált korszakban. Az Isteni Megváltóról Nevezett Nővérek rendjét 1849-ben alapította az elzászi Niederbronnban Elisabeth

¹⁰ uo.

¹¹ Az intézmények felsorolását lásd: Végh József: A magyar kisdédóvónőképzés múltja és jelene. In: Kisdédnevelés, 1935. 56.

¹² Varga: A magyar óvodai pedagógusképzés. i.m. 125.

¹³ Gábris József: Az esztergomi nevelőképzés krónikája I. Az Esztergomi Tanító- és Óvónőképző Öregdiákjainak Egyesülete – Balassa Bálint Alapítvány a Tanítóképzésért, Esztergom, 1896, 122–126.

¹⁴ Patyi Gábor: Az óvodaügy kérdésköre a második tanügyi kongresszuson (1896) és visszhangja a korabeli pedagógiai sajtóban. In: Fejezetek a neveléstudomány és a nőtörténet köréből. Szerk.: Kéri Katalin. Sopron, 2023. 5–16.

¹⁵ Gábris József: Az esztergomi nevelőképzés krónikája I. i.m. 122–126.



1. kép. Steinmayr Mária Sanislaa anyja általános rendfőnöknő 1885–1921.

Forrás: Sopronban, az Isteni Megváltó Leányai anyaházában fennálló róm. kat. Líceum, Tanítónő- és Kisdedóvónőképző-Intézet évkönyve az 1939-40. iskolai évről. Az intézet fennállásának 40. évében. Sopron, 1940. 4. p.

Eppinger (szerzetesi nevén Mária Alphonsa).¹⁶ Az alapító a szegény betegek ápolását és árva gyermekek gondozását tűzte ki célul. A női szerzetesi kongregáció tagjainak száma és tevékenységük földrajzi hatóköre gyorsan nőtt. 1857-ben telepedtek le Bécsben, majd 1863-ban Simor János akkor győri püspök, később esztergomi érsek hívására Sopronban is megtelepedtek. Az itt működő szerzetesnők 1867-től már a bécsi anyaházról elvált, önálló kongregációt alkottak, és az eredeti szociális feladatok mellett egyre fokozottabban vettek részt nevelő-oktató tevékenységben is. 1866-ban Sopronban az általuk gondozott árvák számára elemi népiskolát, majd később óvodát létesítettek. Az 1870-es évektől már a városhatáron túl is terjeszkedtek. Elemi iskolák és óvodák, illetve szociális intézmények vezetését vették át, vagy új intézményeket létesítettek. 1896-ban Sopronban már polgári iskolát is nyitottak.¹⁷

¹⁶ A rend alapításához és későbbi történetéhez lásd: Magyar Katolikus Lexikon. V. kötet. (Szerk.: Viczián János) Szent István Társulat, Budapest, 2000. 446–447.; Ribai M. Elma: Az Isteni Megváltóról Nevezett Nővérek kongregációjának története. 1994. (Kézirat); Ribai, M. Elma: Isteni Megváltóról Nevezett Nővérek. (Isteni Megváltó Leányai). In: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 10. (1998) 3–4. sz. 181–207.

¹⁷ vö. Patyi Gábor: Iskolaváros a határon. Szakképzés, pedagógusképzés Sopronban a dualizmus korában. In: Iskolakultúra 34. (2024) 4. sz. 30–42.

A rend 1899-ben tanítónőképzőt, és mint fentebb említettük, 1900-ban óvónőképzőt létesített. Az intézetek alapításának alapvető célját a kortárs rendtagok, és az utódok is abban látták, hogy az Isteni (vagy a legszentebb) Megváltóról Nevezett Nővérek által működtetett iskolák és óvodák szakemberigényét a rend saját intézetében képzett tanerőkkel, óvónőkkel elégíthesse ki. Az 1899–1900-as tanévre vonatkozó értesítőben olvashatunk az intézet létesítésének céljáról: „Hogy a vezetésünkre bízott számos hazai leányiskolát és a kisdédóvókat megfelelő számú képesített tanerőkkel elláthassuk, okvetlenül szükségünk volt a tanítónőképzőre.”¹⁸ 40 évvel később, az 1939–1940-es évre vonatkozó értesítőben, a tanítónő- és óvónőképző intézetek 40 éves múltját áttekintő írásban is hasonló érvelést olvashatunk: „Hogy a Rendünk vezetésére bízott számos elemi iskolát megfelelő számú és képzettségű tanerővel ellássák, okvetlenül szükség volt a tanítónő- és óvónőképzőre.”¹⁹

Korábban a „szürkék”²⁰ a tanítónőiket az orsolyiták soproni képzőjében taníttatták, az óvónőjelölteknek pedig más városban kellett tanulniuk. Részben a máshol taníttatás költséges volta, részben pedig sajátos küldetéstudatuk saját intézetek alapítására motiválta a rendet.²¹ Nagy súllyal esett latba a fenntartott oktató-nevelő intézmények széles köre, nagyfokú szakemberigénye. Az 1899–1900. tanévben, Sopronon kívül még 18 hazai településen (Dunántúl, Felvidék) tartottak fenn tanintézményt, internátust vagy kisdédóvót. 17 kisdédóvót és 16 elemi népiskolát működtettek, és ezek mellett több polgári iskolát, kézimunka iskolát és internátust is fenntartottak.²²

Építkezés, intézetek alapítása. Mikor kezdődött az óvónők képzése?

A rend új képzések indítására, új intézetek létesítésére vonatkozó terveinek realizálását az 1899-ben és 1900-ban lezajlott nagyszabású építkezés tette lehetővé. Korábban a rend 1885-ben fogott nagyobb építkezésbe. Az 1867-ben emelt kápolna helyett új templomot építettek, a régi rendházat pedig kibővítve összekötötték a templomépülettel.²³ Hamarosan azonban a kibővített épület is szűknek bizonyult. A század végén az iskolai helyiségek, az internátus termei már nem feleltek meg az egészségtani követelményeknek, a kisdédóvó egy szűkös helyiségben működött, ezért a beiratkozásra váró kicsinyekből csak keveset tudtak felvenni.

¹⁸ A „Legszentebb Megváltóról” nevezett szerzetesnők vezetése alatt álló soproni anyaházban levő Tan- és Nevelőintézet, kisdédóvó, elemi- és polgári iskolájának, úgy-szintén óvó-és tanítónőképzőjének értesítője az 1899–1900 iskolai évről. Sopron, 1900. VI. A továbbiakban: Értesítő az 1899–1900. iskolai évről.

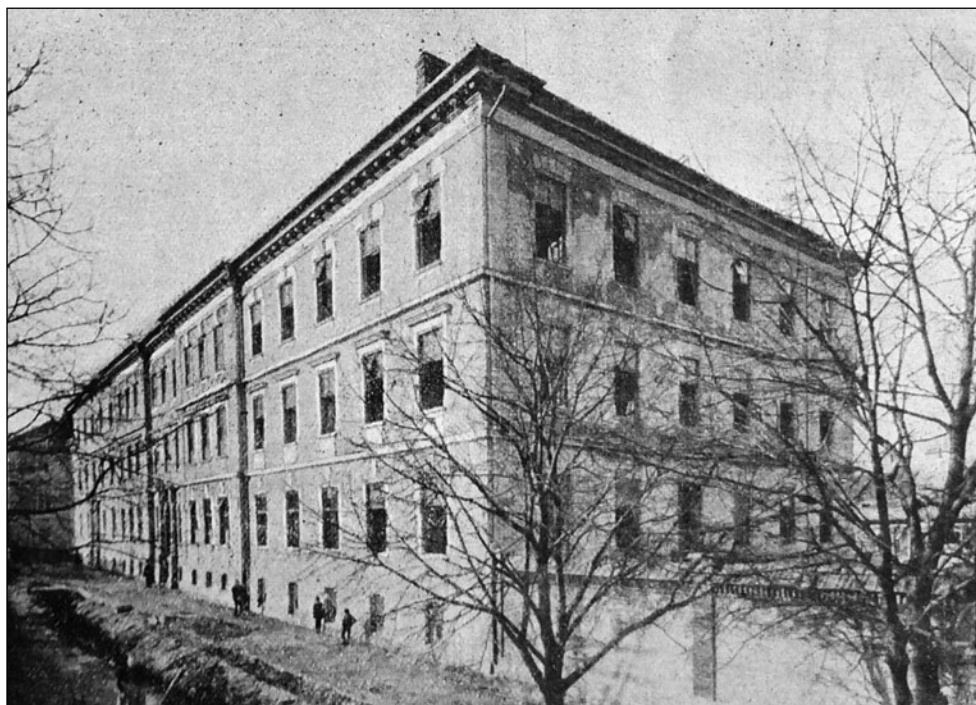
¹⁹ Sopronban, az Isteni Megváltó Leányai anyaházában fennálló róm. kat. Líceum, Tanítónő- és Kisdédóvónőképző-Intézet évkönyve az 1939–40. iskolai évről. Az intézet fennállásának 40. évében. Sopron, 1940. 7. A továbbiakban: Évkönyv az 1939–40. iskolai évről.

²⁰ A rendtagok korabeli helyi elnevezése.

²¹ Ribai, M. Elma: Isteni Megváltóról Nevezett Nővérek. i.m. 181–182.

²² vö: Kimutatás a legsz. Megváltóról nevezett szerzetesnők vezetése alatt álló egyéb intézetek tanügyi állapotáról az 1899–1900. tanévben. In: Értesítő az 1899–1900. iskolai évről. i.m. 56–57.

²³ Baranyai Lenke: Az Isteni Megváltó Leányai Tanítónőképzője... i.m. 14.



2. kép. Az új épület.

Forrás: A „Legszentebb Megváltóról” nevezett szerzetesnők vezetése alatt álló soproni anyaházban levő Tan- és Nevelőintézet, kisdedovó, elemi- és polgári iskolájának, úgy-szintén óvó-és tanítónőképzőjének értesítője az 1899-1900 iskolai évről. Sopron, 1900.

A rend nagyszabású céljait csak új épület emelésével valósíthatta meg tehát. Püspöki engedély birtokában, Schármár János soproni építőmester tervei alapján 1899 februárjában kezdték meg az építkezést. Októberben már néhány új helyiséget elfoglaltak, 1900 húsvétján az épület készen állt. A kétemeletes új épület a Fürdőház (ma Ferenczy János) utcában létesült. Az új épület három egymástól valamelyest elkülönült, de folyosókkal (a régi épülettel is) összekötött épületrészből állt. Közvetlenül a régi épület mellett a káptalanterem és a növendékek ebédlője kapott helyett. A második épületrészben a földszinten és az első emeleten 12 tanterem, a második emeleten pedig a penzionátus (6 hálóterem, vizesblokkok) létesült. A harmadik épületrészben kapott helyet két nagy teremmel a (gyakorló) kisdedovó, és az első emeleten egy tágas munkaterem. Voltak még az épületben zenetermek, betegszobák, és egy tornaterem. Az internátushoz és az óvodához elkülönített ketrész is tartozott. Maráz Ferenc prépostkanonok, igazgató a győri püspök megbízásából 1900. június 8-án áldotta meg (szentelte fel) az új épületet.²⁴

²⁴ Értesítő az 1899–1900. iskolai évről. i.m. III–V.; *Baranyai Lenke*: Az Isteni Megváltó Leányai Tanítónőképzője... i.m. 15.

Az 1899–1900-as tanévre vonatkozó értesítőben olvashatjuk a következő tájékoztatást: „[I]dén elemi tanítónő- és kisdédóvónőképzőt állítottunk, és az első évfolyamot a tanév elején meg is nyitottuk.”²⁵ Ugyanezen az oldalon, és ugyanabban a bekezdésben, melyből az idézett szöveget merítettük, a szöveg írója (nincs név megadva, talán az igazgató?) a létrehozott intézetet már szimplán tanítóképzőnek nevezi. Az ezt követő újabb bekezdésben is szerepel az új intézetre nézve a „tanítóképző” és a „tanítónő- és kisdédóvónőképző” titulus is. Az eddig idézett szövegrészekből számomra nem derült ki világosan, hogy a rend által felállított új intézet „tanítóképző”, vagy „tanítónő- és kisdédóvónőképző” intézet volt-e.

A feltűnő kétértelműsége talán az értesítőben alább olvasható szöveg adhat magyarázatot: „A tanév folyamán már rendszeren folytak a tanítóképző-intézetünkben az előadások, mégpedig azon célból, hogy kisdédóvónőket is képesíthessünk, az eperjesi állami tanítónőképzőnek a tantervét követtük, és az ott alkalmazott könyveket használtuk.”²⁶ Az értesítő szavaiból úgy tűnik, hogy a rend vezetői eredetileg az eperjesi mintát követve egy olyan tanintézetet kívántak alapítani, amely egyszerre képezi növendékeit tanító- és óvónőnek is.

Végül azonban mégis más szervezeti keretek között valósult meg itt az óvó- és tanítónőképzés. Egy helyett kettő, noha számos tekintetben kapcsolatban álló tanintézet létesült. Zalka János győri püspök 1900. április 28-án kelt 1168. számú leiratában a tanítónőképző intézetnek és „a tanítónőképző intézettel kapcsolatosan elállított óvónőképző intézetnek is”²⁷ megadta a nyilvánossági jogot. A tanítónőképző intézet (Elemi tanítónőképző-intézet) tehát már az 1899–1900. tanévben is fennállt, az óvónőképző („Kisdédóvónőképző”) az 1900–1901. tanévben kezdte meg érdemi munkáját (bár az első fennmaradt jegyzőkönyv csak az 1901–1902. tanév elején megtartott intézeti tanterületi értekezletről tanúskodik).²⁸ A két tanintézetnek ezután közös volt az épülete, a penzionátusa és jórészt a tanári kara is. Az új szervezetnek (két „különálló” intézet) megfelelően az 1900–1901-es tanévben az elemi tanítónőképzőnek első és második osztályaiba, az óvónőképzőnek pedig csak az első klasszisába lehetett beiratkozni.²⁹

Mikor kezdődött tehát Sopronban a századfordulón az óvóképzés? Valójában erre a kérdésre nem is olyan egyszerű megadni a biztos választ. Az olyan tanítónők képzése, akiket az eperjesi tanterv alapján az óvónői pályára is fel akartak készíteni, már 1899 őszén megkezdődött. A Kisdédóvónőképző intézetben, az óvónők hagyományos két évfolyamos (a tanítónőjelöltektől elkülönült) képzése azonban csak 1900 szeptemberében indult meg. A fennmaradt forrásokban nem találtam további utalást a tanítónők és óvónők együttes képzésére, az egyesítési törekvésekkel a századelőn Sopronban is felhagytak.

²⁵ Értesítő az 1899–1900. iskolai évről. i.m. VI.

²⁶ uo. VI.

²⁷ uo. VII.

²⁸ A tantestületi értekezlet 1901. augusztus 25-én zajlott le. A jegyzőkönyv megtalálható: MNL GYMSV SL (Magyar Nemzeti Levéltár Győr–Moson–Sopron Vármegye Soproni Levéltára), VIII/73. 5. k.

²⁹ Értesítő az 1899–1900. iskolai évről. i.m. 54.

Az óvónőképzés szervezése, az oktató-nevelő munka tartalma

Az óvónőképző első évfolyamán tehát 1900 szeptemberében indult meg a képzés. A kisdédóvképző 1901. augusztus 25-én tartott tantestületi (alakuló) értekezletéről készült jegyzőkönyvből megtudjuk, hogy 1901 őszén „... a kisdédóvképző II. tanfolyama” is megnyílt.³⁰

Új növendékek felvételekor az intézmény a már emlegetett 1891. évi kisdédóvási törvényt tekintette irányadónak, azzal a különbséggel, hogy az első években (legalábbis az értesítő tanúsága szerint) még nem követelték meg a törvény által előírt jó zenei hallást.³¹ Az első években olyan leányokat vettek fel, akik már betöltötték a 14. életévüket, a polgári vagy felső leányiskola negyedik vagy a felsőnépiskola második osztályát jó sikerrel elvégezték, és a felvételi vizsgát kiállták. Írásbeli és szóbeli felvételi megmérettetés is volt. Az írásbeli vizsgán egy magyar nyelvű fogalmazást kellett írni és néhány számtanpéldát megoldani. A szóbeli vizsgán pedig a magyar nyelvi, számtani, földrajzi és történelmi ismereteikről kellett számot adni.³²

Az 1908–1909. tanévtől már biztosan megjelent a megfelelő zenei képességek követelménye is. Az 1907–1908. tanévre vonatkozó értesítő felvételig vonatkozó fejezetében olvashatjuk az alábbiakat: „A kisdédóvónőképző I. osztályába a ... tiszta hanggal és jó zenei hallással bíró leányok vétetnek fel”.³³ És itt már szó van a közvetlenül a második osztályba lépés lehetőségéről is. Azok a leányok, akik valamely felsőbb leányiskola hatodik osztályát, vagy az elemi tanítóképző első osztályát elvégezték, és a 15. életévüket betöltötték, közvetlenül a képző második osztályába léphettek.³⁴

A rend által szervezett óvónőképzőben csak az 1905–1906-os tanévig indítottak mindkét évfolyamon osztályt. Az 1906–1907. tanévben azonban csak a második osztályban indult be a képzés, az első osztályra nem vettek fel tanulót (egészen pontosan csak magántanulókat vettek fel).³⁵ Ettől a tanévtől kezdve egészen korszakunk végéig úgynevezett „váltakozó” rendszert vezettek be, vagyis egy adott tanévben vagy csak az első, vagy csak a második évfolyamon folyt a képzés. Erről az egyes tanévekre kiadott értesítőkben is tájékoztatták az érdeklődőket. Az 1907–1908. tanévre vonatkozó értesítőben (Tudnivalók

³⁰ A tantestületi értekezlet 1901. augusztus 25-én zajlott le. A jegyzőkönyv megtalálható: MNL GYMSV SL, VIII/73. 5. k.

³¹ Értesítő az 1899–1900. iskolai évről. i.m. 54.

³² uo. 54.

³³ A „Legszentebb Megváltóról” nevezett nővérek soproni anyaházában levő Tan- és nevelőintézet értesítője az 1907–1908. iskolai évről. Sopron, 1908. 99. A továbbiakban: Értesítő az 1907–1908. iskolai évről.

³⁴ uo. 99–100.

³⁵ A legszentebb Megváltóról nevezett nővérek soproni róm. kath. kisdédóvónő-képző intézetének anyakönyve. I. osztály. 1900–1927/28. SL, VIII/73. 25. k. A továbbiakban: Osztályanyakönyv I. vő. Anyakönyv, Évi záró jelentések, I. osztály.

a jövő tanévre fejezet) olvashatjuk az alábbiakat „Miután az óvóképzőben a váltakozó rendszer áll fenn, a jövő tanévben csak a II. osztályba vétetnek fel növendékek.”³⁶

Az 1906. augusztusi tantestületi értekezletről készített jegyzőkönyv szerint a rend vezetése „helyszűkével” indokolta ezt a lépést.³⁷ Lehetséges azonban, hogy más tényezők is szerepet játszottak a képzés átalakításában. Az első évfolyamra vonatkozó osztályanyakönyvből kiderül, hogy míg az 1902–1903-as tanévben 18, és az 1903–1904-es tanévben 15 volt (a nem magánúton tanuló) az elsős növendékek száma, addig az 1905–1906-os tanévben csak 8 (nem magánúton tanuló) elsős tanulót vettek fel.³⁸

A tanintézet igazgatója vélhetőleg minden tanév végén alapos jelentést készített az óvóképző helyzetéről (különböző statisztikai kimutatásokat tanerőkről, növendékekről, tájékoztatást az elvégzett tananyagról és a tanév fontosabb eseményeiről). Az 1903–1904., 1904–1905., és az 1912–1913. évre vonatkozó jelentések maradtak fenn.³⁹ Az 1903–1904., 1904–1905. tan évekről készített jelentésekből még azt is megtudhatjuk, hogy az adott tanévig az intézetben képesítést szerzett óvónők milyen állásban helyezkedtek el. Az 1904–1905-ös tanévre vonatkozó jelentésből 58 végzett óvónőről szerezhetünk információt.⁴⁰ Közülük csak 18 helyezkedett el (vagy helyezkedhetett el) óvónőként, 14-nek viszont akkor éppen semmiféle állása nem volt. A már említett országos szintű túlképzésből fakadó elhelyezkedési nehézségek minden bizonnyal hozzájárultak a felmenő (váltakozó) rendszerű képzési struktúra bevezetéséhez.

Az 1891. évi XV. törvénycikkben az olvasható, hogy „A hitfelekezetek az általuk felállított kiseddóvónőképző intézetek tantervét maguk határozzák meg, azonban kötelesek a vallás- és közoktatásügyi miniszter által kiadott tantervet az összes tantárgyakban elérendő tanczélra nézve minimumnak tekinteni.”⁴¹ A soproni óvóképző egyes tan évekre vonatkozó értesítőiből úgy tűnik, hogy az intézet vezetése és tanárai tartották magukat a törvényi előíráshoz. Az 1903–04. tanévre vonatkozó értesítőben olvashatjuk: „A tanítás cél tudatos intézésében a miniszteri tanterv volt az irányadó. Az évi tananyag pontosan és lelkiismeretesen annak idejében elvégeztetett.”⁴² Az 1904–1905. tanévben (amikor még mindkét osztályt indították) az alábbi tárgyakat tanulták. Első osztály: hittan, kiseddnevelés módszertan, magyar nyelvtan, hazai történelem és alkotmánytan, hazai földrajz, természettudományok, rajzoló geometria és szabadkézi rajz, női kézimunka, ének

³⁶ Értesítő az 1907–1908. iskolai évről. i.m. 99–100.

³⁷ A tantestületi értekezlet 1906. augusztus 20-án zajlott le. A jegyzőkönyv megtalálható: MNL GYMSV SL, VIII/73. 6. k.

³⁸ Osztályanyakönyv I. i.m.

³⁹ A zárójelentések megtalálhatóak: MNL GYMSV SL, VIII/73. 1. kd.

⁴⁰ A legszentebb Megváltóról nevezett nővérek vezetése alatt álló soproni kiseddóvónőképző évi zárójelentése az 1904–1905. tanévről. MNL GYMSV SL, VIII/73. 1. kd. A továbbiakban: Zárójelentés az 1904–1905. tanévről

⁴¹ Kiseddóvási törvény 1891. VI. fejezet 32. §. Vö: Néptanítók Lapja 1891. i.m: 442.

⁴² A „Legszentebb Megváltóról” nevezett nővérek soproni anyaházában levő Tan- és nevelőintézet értesítője az 1903–1904. iskolai évről. Sopron, 1904. 32. A továbbiakban: Értesítő az 1903–1904. iskolai évről.

zene, továbbá óvói gyakorlat. Második osztály: hittan, kisdednevelés módszertan, magyar nyelv és irodalom, test és egészségtan, rajzoló mértan, alaki munkák, ének és zene, testgyakorlat, és óvói gyakorlat.⁴³

Érdemes talán megvizsgálni azt, hogy a tanintézet milyen területeken nyújtott többet, mint a miniszteri tanterv által megkövetelt minimum. Az 1903–1904-es tanévre vonatkozó értesítőben tömören megfogalmazták a két kiemelt prioritást. „Főszólyt fektettünk a vallás-erkölcsi nevelésen kívül különösen arra, hogy oly óvónőket képezzünk, kiknek ha kilépnek az életbe, kellő gyakorlottságuk legyen.”⁴⁴ A tanintézet tanár és egyházi kötelékbe tartozó munkatársai tehát kitüntetett figyelmet fordítottak a növendékek vallás-erkölcsi nevelésére. Ez nem meglepő, ha tekintetbe vesszük, hogy az intézet egy női szerzetesrend vezetése alatt állt. A növendékek egy része az óvónői pálya mellett a szerzetesi életre is készült. A vallás-erkölcsi nevelés fontossága már az óraszámokból is kitűnik. A miniszteri tanterv heti egy órát írt elő, ezzel szemben itt mindkét évfolyamon heti négy-négy órában tanították a hittant.⁴⁵

A növendékek kegyes lelkületét fejlesztette a minden tanévben megtartott három napos lelkigyakorlat mellett⁴⁶ egy un. Mária-társulat is, melynek sok óvónőjelölt tagja volt. A társulat Sopronban, az Isteni Megváltóról Nevezett Nővérek által vezetett intézetben még 1869. februárjában megalakult.⁴⁷ A társulat célja volt a serdülő leányokat „... az Isten Anyja köré egyesíteni, őket a Boldogságos Szűz kiváló tiszteletére és erényeinek hű követésére buzdítani...”⁴⁸ A felvételnél a fiatal lányok megfogadták, hogy a „szeplőtlen Szűzet” szeretik és tisztelik, életükben utánozzák és követik. A társulatnak voltak sajátos ünnepei, lobogója és megkülönböztető jelvénye (Mária-érme kék szalagon). Stabil szervezet és hierarchia jellemezte. A társulat vezetője az intézmény mindenkori lelkésze volt. (Már korszakunkat megelőzően is húsz évig, majd az első pár év kivételével korszakunkban végig dr. Zehetbauer Ottó, aki az intézmény igazgatója is volt.) Az ő munkáját segítették a felügyelő nővér és az egyes csoportokat vezető kijelölt nővérek. Havi, heti gyűlések, istentiszteletek, ünnepélyek zajlottak. Tagfelvétel ünnepélyes keretek között évente kétszer volt, december 8-án (a szeplőtlen fogantatás ünnepén) és május első vasárnapján.⁴⁹

Mint olvashattuk fentebb, az intézményben a gyakorlati képzésre is különös hangsúlyt fektettek. Ennek ügyét szolgálta a képző intézettel egy épületegyüttesben létesített mintaóvoda is. Az 1904–1905. tanévben az első évfolyamosok az óvói gyakorlatok tárgy

⁴³ Zárójelentés az 1904–1905. tanévről. i.m. MNL GYMSV SL, VIII/73. 1. kd

⁴⁴ Értesítő az 1903–1904. iskolai évről. i.m: 33.

⁴⁵ A vallás és közoktatásügyi miniszter az 1891. évi 57. 472. számú rendeletében adta ki a kisdedóvónő-képző intézetek tantervét, amely aztán a húszas évek közepéig érvényben maradt. A tantervhez lásd: *Mészáros István*: Magyar iskolatípusok 996–1990. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest, 1991. 80. , és a 82. tábla.

⁴⁶ Például Tantestületi jegyzőkönyvek 1901–1905. MNL GYMSV SL, VIII/73. 5. k.

⁴⁷ Értesítő az 1903–1904. iskolai évről. i.m: 33.

⁴⁸ Zárójelentés az 1904–1905. tanévről. i.m. MNL GYMSV SL, VIII/73. 1. kd

⁴⁹ Értesítő az 1903–1904. iskolai évről. i.m: 33–35.

keretében heti 6 órát tartózkodtak az óvodában, majd megbeszélték a tapasztaltakat. Az 1904-1905. évre vonatkozó záró jelentésben olvashatjuk: „Hetenkint csak egy óra fordítottatott a növendékek által a mintaórákon tett és írásban foglalt észleletek és tapasztalatok megbeszélésére, helyreigazítására”.⁵⁰ A második osztályba járók már heti 9 órát töltöttek az óvodában, és amellet „Minden növendék 20–25 egész napon át gyakorlatilag működött az óvóintézetben a mintaóvónő felügyelete alatt”.⁵¹ A korabeli gyakorlatok rendszere több tekintetben hasonló a Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Karán napjainkban az óvóképzésben működő gyakorlati rendszerhez.

Nevelők és növendékek

A soproni óvónőképző intézet kis létszámú tanári gárdával működött a századelőn. Példának okáért az 1904–1905. tanévben mindössze 7 fős tantestület oktatta-nevelte a növendékeket. Három férfi oktató (hitoktató lelkész, orvos-egészségtan tanár, zenetanár) mellett négy nővér, (kettő polgári iskolai tanítónő, egy pedig kisdédóvói végzettséggel) végezte a tanítás feladatát. Többen közülük a tanítónőjelölteket is tanították.⁵²

Két kiemelten fontos személyről néhány adat, akik fontos szerepet játszottak az intézmény és a növendékek életében. 1885-től 1921-ig, 36 éven keresztül és a korszakunkban végig általános rendfőnöknői minőségben Steinmayr Mária Stanislaa anyai irányította a soproni rendházat és a hozzá tartozó tanintézeteket (lásd az 1. képet). Felső-Ausztriából származott, mégis, oktatási, egészségügyi intézmények alapításával a magyar haza érdekét szolgálta. A nekrológjában az alábbiakat olvashatjuk róla: „...volt benne valami a szentek nemes egyszerűségéből, a nagy úttörők kemény vállalkozásából, a lángész nagytávlatú alkotóképességéből”.⁵³ Kiemelkedő munkásságát az uralkodó 1910-ben Korona-aranyéremkereszttel ismerte el.

Az 1901–1902. tanév kezdetétől az 1920-as évek elejéig dr. Zehetbauer Ottó (1856–1925) irányította igazgatói minőségben a rend soproni tanintézeteit, köztük az óvóképzőt. Mint nekrológjában olvashatjuk, 1878-ban szentelték pappá, majd hamarosan hitoktatója lett az intézetnek, és vezetője a Mária kongregációnak. 1902-ben Sopron város plébánosává is kinevezik, az igazgatói poszt megtartása mellett.⁵⁴

Az általunk vizsgált tanévekre vonatkozó osztályanyakönyvek és a képesített óvónők anyakönyvei szerencsére megőrződtek, melyekből számos információ meríthető a beirat-

⁵⁰ Zárójelentés az 1904–1905. tanévről. i.m. MNL GYMSV SL, VIII/73. 1. kd

⁵¹ uo.

⁵² A „Legszentebb Megváltóról” nevezett nővérek soproni anyaházában levő Tan- és nevelőintézet értesítője az 1904–1905. iskolai évről. Sopron, 1905. 32. A továbbiakban: Értesítő az 1904–1905. iskolai évről.

⁵³ Évkönyv az 1939–40. iskolai évről. i. m. 4.

⁵⁴ Az Isteni Megváltó Leányainak Soproni anyaházában fennálló Tan- és Nevelőintézet értesítője az 1924–25. iskolai évről. Sopron, 1925. 3–4.

kozott illetve a végzett növendékekről.⁵⁵ Az 1900–1901-es tanévtől az 1917–18-as tanévig (tehát 17 tanév során) az első osztályba 291 növendék iratkozott be, közülük 91 fő (31,2 %) magántanuló volt. A második osztály anyakönyvébe 258 beiratkozóra találtunk adatot, közülük 58-an (22,48 %) folytatták magánúton a tanulmányaikat. 1918 júniusáig (tehát korszakunk végéig) 240 óvónő szerzett itt képesítést (az első osztályba beiratkozók 83,3 %-a). Az összehasonlítás végett említjük, hogy 1874-től 1918-ig az OKE fővárosi képző-intézetében 2896-an szereztek oklevelet.⁵⁶ E nagy számhoz képest kevesen végeztek Sopronban, az intézmény mégis teljesítette az alapításakor kitűzött céljait: saját nevelésű szakemberekkel látta el a rend által fenntartott nagyszámú kisdédóvót.

Az első osztályba beiratkozott hallgatók többsége magyar anyanyelvű volt (227 fő, 78 %), sok volt közöttük a német ajkú (56 fő, 19,2 %), és volt néhány horvát és szlovák. A növendékek jó része az anyanyelvén kívül más nyelvet is beszélt. A nem magyar anyanyelvűeknek jól kellett tudni magyarul, hiszen a tanítás nyelve a magyar volt és az 1891/XV. törvény 39. §-a szerint: „A képesítő oklevél aláírását a királyi tanfelügyelő vagy helyettese megtagadni tartozik akkor, ha a vizsgát tevő a magyar nyelvet szóban és írásban kellően nem bírja.”⁵⁷ Az 1904–05. tanévben a magyar anyanyelvű növendékek 58,3 %-a, az 1912–13-as tanévben pedig 46,1 %-a bírt valamely más nyelvet is, általában a németet.

A 291 elsős döntő többsége a római katolikus felekezethez tartozott (276 fő, 94,8 %), de tanult itt 12 evangélikus, 2 unitárius, és 1 izraelita növendék is. A növendékek többsége Sopron megyéből és a környező megyékből származott, elvértve jöttek azonban távoli megyékből (Zemplén, Békés, stb.), és néha külföldről is. Az anyakönyvekben találunk a növendékek szüleinek polgári állására vonatkozó adatokat is. A társadalmi rétegződésükről nagy vonalakban annyit mondhatunk el, hogy főképp az alacsonyabb végzettséget követelő értelmiségi pályákon tevékenykedő szülők (tanító, kántor, könyvelő), őstermelők, iparosok és alacsony beosztású hivatalnokok küldték tanulni leányaikat a soproni képzőbe.

Az óvóképzés Sopronban a nehézségek ellenére tovább folyt az I. világháború és az azt követő zavaros évek során is. A világháború kitörésekor az épület helyet adott a 76. gyalogezrednek. A nagy háború alatt az épületben működött a Vöröskereszt kórháza is, a sebesültek ápolásában a tanárnők és a tanítványok is kivették a részüket. A kórház 1917-ben szűnt meg, a tanítás visszatért a régi kerékvágásba.⁵⁸

⁵⁵ Osztályanyakönyv I. i.m. MNL GYMSV SL, VIII/73. 25. k.; A legszentebb Megváltóról nevezett nővérek soproni róm. kath. kisdédóvónő–képző intézetének anyakönyve. II. osztály. 1900–1928/29. MNL GYMSV SL, VIII/73. 26. k.,

A legszentebb Megváltóról nevezett nővérek soproni róm. kath. kisdédóvónő–képző intézetében képesített kisdédóvónők anyakönyve. 1900–1929. MNL GYMSV SL, VIII/73. 26. k., 27. k.

⁵⁶ *Végh József*: A magyar kisdédóvónőképzés múltja. i. m: 154.

⁵⁷ Néptanítók Lapja 1891. i.m: 450.

⁵⁸ Évkönyv az 1939–40. iskolai évről. i. m. 7.

Végigtekintve a századfordulótól napjainkig eltelt időszakon megállapíthatjuk, hogy a sors különös szeszélyének köszönhetően, a rendi kezdeményezésre Sopronban megvalósult óvónőképzés, mind a hazai óvóképzés, mind pedig a soproni pedagógusképzés későbbi sorsát tekintve különös jelentőséggel bír. Trianon után Sopron egyike lett annak a három vidéki városnak, ahol tovább folyt az óvónőképzés.⁵⁹ 1959 őszétől felsőfokú, 1989 őszétől pedig főiskolai/alapképzési szinten folyik itt a képzés mind a mai napig. A dualizmus időszakában és a két világháború között Sopronban az óvónőképző mellett működtek más pedagógusképző (tanító- és tanítónőképző) tanintézetek is.⁶⁰ Ezek azonban később vagy megszűntek, vagy más városban működő tanintézettel vonták össze őket, így 1959 után az akkor felsőfokú iskola a város egyedüli pedagógusképző intézménye maradt. Belőle nőtt ki azután a '90-es években a már más szakon is képző Benedek Elek Pedagógiai Főiskola, illetve a Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kara.

⁵⁹ Varga Gábor: A magyar óvodai pedagógusképzés. i.m. 126.

⁶⁰ Patyi Gábor: Iskolaváros a határon. i.m.; Németh Ildikó: Sopron középfokú és középszintű iskolái a 19. században. *Dissertationes Sopronienses* 1. Sopron, 2005. 63–68., Környei Attila: Adatok és gondolatok a soproni iskolai oktatás XIX. és XX. századi állapotáról. *Soproni Szemle*, 1996. 188–207.

Bevezetés

A 19. századi soproni polgárcsaládok gazdag tárgyi kultúrájának csupán egy szeletét kísérli meg vizsgálat alá vonni az alábbi esettanulmány. Három soproni család, a Vághy (Wagner), a Lagler és a Brenner családok Soproni Múzeumban őrzött hagyatékát elemzem annak érdekében, hogy részletesebb, színesebb és tárgyszerűbb képet kaphassunk a vizsgált családok, ezáltal a korszak városi polgárságának tárgyi kultúrájáról.¹

Felmerül a kérdés, hogy a ma már külön gyűjteményi egységekbe rendezett tárgyakat újra együtt szemlélve jutunk-e többlettudáshoz az egykori családok társadalmi és gazdasági státuszáról? A műtárgyak gyűjteménybe vezető útját visszafejtve rekonstruálható-e az a tárgyi környezet, amely a maga korában körülvette az eredeti tulajdonosokat? Fény derülhet-e arra, hogy mindezek a tárgyak egykor mely lakások díszei lehettek, a város mely pontján lehettek az enteriőrök részei?

Tanulmányomban kiindulópontként felvázolom a családok rövid történeti hátterét, tárgyanyaguk múzeumba kerülésének útját, valamint a családok egykori lakóhelyeit kronologikus sorrendben, mindeközben pedig megkísérlek röviden választ adni a fenti kérdésekre. Elsőként azonban egy érdekes egybeesésre szeretném felhívni a figyelmet.

Deák tér 19.

A három, bemutatásra kiválasztott polgárcsalád számos körülményében megegyezik, egynémelyben eltér, egy tényező azonban mindenképp előrebocsátandó: a Vághy (Wagner), a Lagler és a Brenner család hagyatékának tekintélyes része egyetlen épületből, a soproni Deák tér ma 19. számú házából érkezett a múzeumba.² A 19. század második felére kiépülő, a város leggazdagabb rétege által lakhelyválasztás szempontjából előnyben részesített és a polgárság körében is igen népszerű tér akkor 17. számú házát Brenner Teréz megrendelésére Spach Ferdinánd (Nándor) építész tervezte 1879-ben.³ Spach

¹ A szerző a tanulmány írásának idején az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, Történelem segédtudományai PhD program ösztöndíjában részesült.

² Historiográfiai érdekesség, hogy Szolnoky Gábor egy igen közeli polgári épület lakberendezését, néhány évtizeddel későbbi (1930-ban épült) állapotában vizsgálta az épülettervek és egy fennmaradt, 14 fotóból álló gyűjtemény alapján. *Szolnoky Gábor*: Sopron lakáskultúrája a két világháború között: a Deák tér 14. számú ház. *Soproni Szemle* 68 (2014), 3. sz., 245–257.

³ A tervdokumentáció levéltári jelzete: Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Vármegye Soproni Levéltára IV. 1403. c.) Sopron Város Tanácsának iratai; XXIV. 8220. sz. ügyirat. Brenner Teréz I. emeletes épület építési ügye (1879.)

foglalkoztatott tervezője volt a városnak. Korábban Bécsben működött, de ottani irodája csődbe ment, így Sopronban folytatta pályáját.⁴ Ő tervezte a győri tanítónőképző épületét,⁵ a soproni Szent György-templom tornyát (1882)⁶ és több magán- és bérházat is.⁷ A pincével, magasföldszinttel és emelettel rendelkező ház kapubejárójából nyílt a lépcsőház, ahonnan szintenként az előszobákba, onnan a lakószobákba lehetett jutni. Mindkét lakószinten egy-egy, a belső udvarról külön nyíló konyhát és egy abból nyíló cselédszobát alakítottak ki. A lakásokhoz árnyékszék is tartozott.

Mindezek alapján feltételezhető, hogy az építető szándéka két lakóegység létrehozása volt: az egyik lakást saját maga számára alakíttatta ki (Brenner Teréz 1934-ben bekövetkezett haláláig lakta az ingatlant), a másikat pedig bérbeadásra szánhatta, ezzel joggal remélhetett hosszútávú és biztos jövedelmet. Egy 1931-es újsághír szerint az idős hölgyet besurranó tolvaj lopta meg,⁸ ez alapján feltételezhetően a földszinti lakást lakta ő maga. Az 1936-os összeírás készítői Lagler Aladárt és nejét, Szauer Irmát jegyezték fel tulajdonosokként. Az eredetileg kialakított két lakás helyett már négyet találtak az épületben, ahol összesen 13 szoba és két fürdőszoba szolgálta a kilenc lakó kényelmét.⁹ A későbbiekben igyekszem számot adni arról is, ami az egykori berendezésről megtudható.

A Vághy (Wagner) és a Lagler család rövid története és hagyatékuk a Soproni Múzeum gyűjteményében

A Vághy (1831-ig Wagner) család¹⁰ őse, Wagner Mihály mészárosmester 1783. március 26-án szerzett soproni polgárjogot, a Sopron vármegyei Darázsfalváról (ma: Trausdorf an der Wulka) költözött be a városba¹¹ (1. ábra). A család leghíresebb sarja Mihály mester fia, Wagner Xavér Ferenc (1776–1862) jogi tanulmányait Bécsben végezte, a legfőbb városi titulusok elnyerése után (külső, majd belső tanácsos, városkapitány, városbíró) 1835 és 1838 között Sopron polgármestere lett. A vármegye követeként részt vett az

⁴ Nemzet, 1884. november 30. 7. p.

⁴ Pesti Napló, 1884. december 1. 3. p.

⁶ Winkler Gábor: Sopron építészete a 19. században. Soproni Szemle 22 (1968) 4. sz. 360.

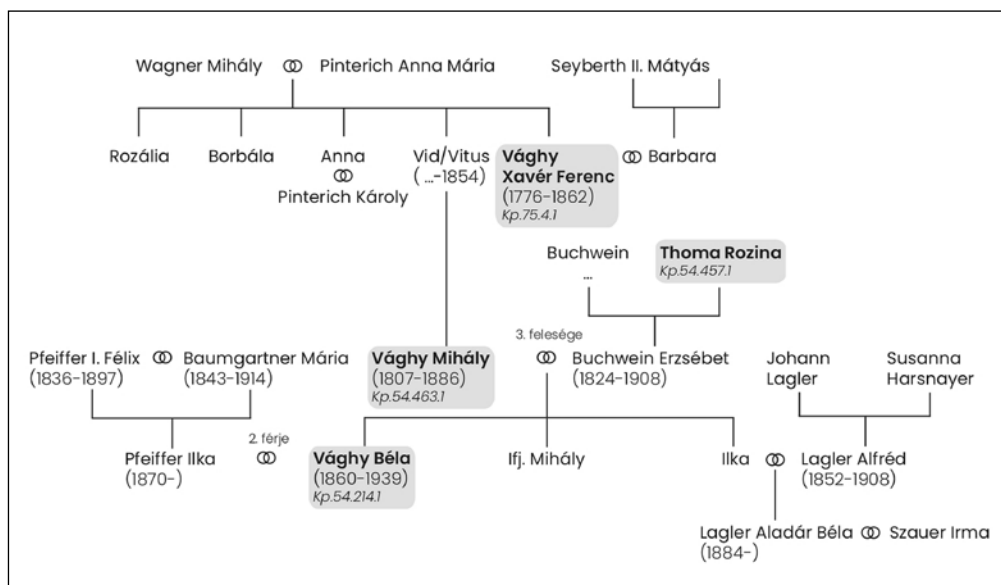
⁷ Apósával, Ullein Antal építési vállalkozóval (magánzó) és sógorával, Ullein Józseffel közös vállalkozásait ld. Horváth Zoltán: Sopron városias fejlődése a kapitalizmus első időszakában (1848–1914) I. rész. Soproni Szemle 39 (1985), 2. sz. 143. Spach Ferdinánd élete tragikus véget ért 35 esztendőskorában, amikor a belvárosi orsolyita zárda általa tervezett kétemeletes leányiskolájának pinceboltozata az építkezés során beomlott, a vizsgálatra kiküldött bizottság mulasztást tárt fel és Spachtól megtagadták az épület költségeinek, mintegy 11 000 forintnak a kifizetését – feltehetően ez, és az erről az esetről hírt adó hazai és bécsi cikkek sorozata készítette öngyilkosságra. Nemzet, 1884. november 30. 7. p.

⁸ Soproni Hírlap, 1931. július 1. 5. p.

⁹ Heimler Károly: Sopron topográfiája. Sopron, 1936. 189.

¹⁰ A család történetéről részletesen: Horváth Zoltán: A dualizmus kori Sopron gazdasági élete a vagyonos polgárság családtörténetének tükrében (1858–1911). Budapest, 2018. 354–361.

¹¹ Házi Jenő: Soproni polgárcsaládok (1535–1848) 1–2. Budapest, 1982. 916.; Thirring Gusztáv: Sopron házai és háztulajdonosai 1734-től 1939-ig. Sopron, 1941. 94.



1. ábra. A Vághy (Wagner) és a Lagler családok családfája

1825–27. és az 1832–36. évi pozsonyi országgyűléseken, 1830-ban a Magyar Tudományos Akadémia alakuló ülésén az igazgatóság tagjai közé választották (ő volt a testület egyetlen polgári származású tagja).¹² 1831-ben kért és kapott nemességet saját és unokaöccse, Wagner Mihály ügyvéd (1807–1886) számára, Vághy névváltoztatással. Vághy Xavér Ferenc portréja Marastoni Jakab neves festőművész¹³ alkotása, leleplezésére ünnepélyes keretek között került sor 1841. július 27-én a közgyűlés nagytermében.

Vághy Xavér Ferenc unokaöccse, ifj. Vághy Mihály nagybátyja példáját követve szintén jogi pályára lépett, ügyvédként praktizált, portréja a Soproni Múzeum gyűjteményének darabja feltételezhetően Johann Mayer festőművész (1813–1886) alkotása 1838-ból.¹⁴ Mihály harmadik felesége, Buchwein Erzsébet (1824–1908), akinek édesanyját, Buchweinné Thoma Rozinát ábrázoló miniatűr portrét Ernst Kaps neves bécsi portréfestő készítette, a jelzés szerint 1826. november 30-án („*pinxit Ernst Kaps Wien 30-sten november anno 1826.*”)¹⁵ (1. kép). Három gyermekük született: Béla, Ilka és Mihály.

¹² Móra Ferenc: Az első akadémikusok. Délmagyarország, 1929. május 12. 2. p.

¹³ Marastoni Jakab (Jacopo Antonio Marastoni, 1804–1860) Bécsben majd Budapesten működött, az Első Magyar Festészeti Akadémia alapítója, korának egyik legkeresettebb portréfestője. A festmény jelenleg is Győr-Moson-Sopron Vármegye Soproni Levéltárának falán függ.

¹⁴ SM Kp.54.463.1, jelenleg az „Otthon a városban” kiállítás biedermeier szalonjában bemutatva.

¹⁵ SM Kp.54.457, szintén az „Otthon a városban” kiállítás biedermeier szalonjában bemutatva.



1. kép. Ernst Kaps: Thoma Rozina portréja. Soproni Múzeum, Kp.54.457.1
Fotó: Bolodár Zoltán

Dr. Vághy Béla volt az első a neves család tagjai közül, aki a közösség kincseit tudatosan gyarapította a família relikviáival. 1892-től árvaszéki ülnök, később városi tanácsos lett. A városért fáradhatatlanul munkálkodó és a történelem iránt fogékony városatya¹⁶ 1918-tól helyettes polgármester is volt,¹⁷ 1925 decemberében kérvényezte nyugdíjazását. 1926. május 28-án Horthy Miklós kormányzó Bethlen István miniszterelnök előterjesztésére kormányfőtanácsosi címet adományozott számára.¹⁸ Hosszas betegség után 1939. január 20-án hunyt el, végrendeletében a családja birtokában megőrzött számos régiséget és több jelentős kordokumentumot a városi múzeumra hagyott.

A Vághy családhoz köthető tárgycsoport igen értékes része lett a Soproni Múzeum gyűjteményi anyagának: annak kiállításáról, nagyközönséggel való megismertetéséről

¹⁶ A Soproni Lővér-uszoda igazgatótanácsának tagja; a Soproni Korcsolyázó Egyletnek 1926 januárjától alelnöke, majd 1926 novemberétől haláláig elnöke; Sopronvármegye és Sopron Szabad Királyi Város Régészeti Társulatának rendes tagja; a Magyar Történelmi Társulat évdíjas rendes tagja. Magyarország kereskedelmi, ipari és mezőgazdasági címtára, Budapest, 1924. 1301. p.; *Schneider Lipót*: A Soproni Korcsolyázó Egylet (1872–1951). Soproni Szemle 32 (1978), 2. sz. 40., 48.; Sopronvármegye és Sopron Szabad Királyi Város Régészeti Társulatának 1898. évi jelentése. Sopron, 1899. 26.; Emlékkönyv a Magyar Történelmi Társulat negyed-százados fennállásának évforduló napján 1892. május 15-én tartott ünnepélyes közgyűlés alkalmára. Budapest, 1892. 144.

¹⁷ Soproni Napló, 1918. szeptember 26. 2. p.

¹⁸ Magyar Távirati Iroda hírei. Napi hírek, 1926. május 28. 23 óra 15 perc



2. kép. Fangh Dezső: Vághy Béla portréja. Soproni Múzeum, Kp.54.214.1
Fotó: Bolodár Zoltán

előbb jelent meg beszámoló a *Soproni Szemlében*,¹⁹ mint magának a Vághy-hagyatéknek a gyűjteménybe kerüléséről.²⁰ Míg Vághy Béla még életében csupán egy (törött) fokost ajándékozott a múzeumnak,²¹ végrendeletében jelentős, a 19. századi jómódú polgári életformáról tanúskodó tárggygyűttest hagyott az intézményre. Vághy halála után néhány nappal a gyarapodási napló február 13-i bejegyzése már jelzi is az örökösök készséges és lelkiismeretes jelentkezését: „Dr. Vághy Béla ny. városi tanácsos, m. kir. főtanácsos hagyaték-”

¹⁹ Cs. K. [Csipkés Kálmán]: A gyűjtemény új elrendezése. *Soproni Szemle* 3 (1939) 3. sz. 55.

²⁰ Cs. K. [Csipkés Kálmán]: Gyűjteményeink gyarapodása az 1939-es esztendőben. *Soproni Szemle* 4 (1940) 1. sz. 37.

²¹ A *Soproni Napló* 1919. február 6-i számában ugyan megemlékezik egy másik ajándékozásról is (Sopron 1809-es francia megszállásának napiparancsa Sorbie generálistól, valamint az 1848-as polgári gárda névsora), azonban a február 12-i számban már megjelent a helyreigazítás: a fenti ajándékokat nem a múzeum, hanem a levéltár kapta. Szintén itt olvashatjuk, hogy Vághy Béla már korábban is adott át iratokat a levéltárnak (Széchenyi-kéziratok, 1740-es kiadású Tripartitum), és a cikk névtelenségbe burkolózó írója azt is kifejtette, hogy amióta ő Sopronban tartózkodik, Vághy Béla volt az első, aki felismerte, hogy a letűnt idők dokumentumainak a levéltárban van a helyük.

téka” megérkezett a múzeumba. A 18–19. századi bútorokat, dísz tárgyakat, festményeket és más iparművészeti remekeket is magába foglaló tárgylista kvalitásos voltáról sokat elmond a tény, hogy a Soproni Múzeum „Otthon a városban” c. kiállításának kialakításánál, a biedermeier szalon berendezésekor a múzeum munkatársai bőven meríthettek ebből a tárgytanyagból, elsősorban porcelánneműt, kávé- és teáskészletet válogattak a kiállításba.

Arról, hogy Vághy Béla végrendeletében pénzzel is támogatta a múzeumot, egy 1940. október 10-ei bejegyzés tanúskodik szintén a gyarapodási naplóban: Hauser Károly (1841–1911): Udvar a Bécsi utcában c. festménye (SM Kp.54.706.1) mellé Lauringer Ernő (1883–1944, 1916-tól haláláig a múzeum öre, vagyis igazgatója) feljegyezte, hogy „néhai Dr. Vághy Béla készpénzhagyatékából vásároltam”.

Vizontagságos évek következtek az ország és a múzeum életében is, a gyarapodási naplóban jegyzett Vághy-tárgyakból ez idő alatt többnek nyoma veszett. Az 1944. december 6-án a várost ért bombatámadás során a múzeum Deák tér 1. szám alatti „anyaházát” ugyan nem érte találat, de a közelben becsapódó bombák által megrongálódott épület feltehetően vonzotta a tolvajokat: a Vághy-hagyaték több tárgya is ezen a napon tűnt el a gyarapodási napló szerint – más tételnél 1945-ös lopást jegyeztek fel.²² Az 1944-es államsegélyből tudta megvásárolni a múzeum a Vághy család újabb értékes relikviáit, ezeket már Vághy Olga, Vághy Béla örököse adta el 1944-ben és 1945-ben. A cseh üvegekelyhek, az ezüst cukorfogó és más értékes műtárgyak mellett egy rézfoglaltatú üvegtál (Ip.54.523.1) szintén az „Otthon a városban” kiállításba került, egy alabástrom bonboniere (Ip.54.277.1) pedig a Lenck-villa télikertjében kapott vitrines bemutatást.

A múzeum további gyűjteményezését vizsgálva a Vághyak nevével 1975-ben találkozunk legközelebb, viszont ekkor már Lágler Aladárné a tárgyak átadója. Érdekes tehát megismerkednünk a Lagler/Lágler család rövid történetével is. Alfred Johann Lagler, vagy ahogy később maga használta a nevét: Lagler vagy Lágler Alfréd vagy Aladár 1852. október 23-án született Sopronban. Értelmiségi család szülöttje: apja, Johann Lagler a polgári iskola igazgatója, anyja Susanna Hartmayer.²³ Lagler Alfréd keresett köz- és váltóüggyvéd lett,²⁴ a város tiszteletbeli ügyésze, a Széchényi grófi család jogi tanácsadója,²⁵ emellett elkötelezett volt az oktatás támogatása és a történelemtudományok művelése mellett. 1891-től a Soproni Városszépítő Egyesület titkárának választották.²⁶ Az egyesület elődje, a Szépítő Bizottmány még felesége, Vághy Ilka öse, Vághy Ferenc Xavér javaslatára alakult.²⁷ Laglernél volt patvarista 1902-től 1905-ig Heimler Károly, az egyesület későbbi elnöke és a *Soproni Szemle* folyóirat elindítója.²⁸ 1886-ban lett a Sopronmegyei

²² Kelemen István – Nemes András: A Lenck-villából kialakított kultúrpalota építéstörténeti áttekintése. *Soproni Szemle* 72 (2018), 4.sz. 361–362.

²³ A Soproni Evangélikus Egyházközség Levéltára, I.1.j Keresztelési anyakönyv, 224. p.

²⁴ Hof- und Staats-Handbuch der Österreichisch-Ungarischen Monarchie für 1890. Wien, 1891. 1003.

²⁵ Soproni Hírlap, 1930. január 30. 3. p.

²⁶ Tóth Imre (szerk.): A Soproni Városszépítő Egyesület 150 éve. Sopron, 2019. 37.

²⁷ Szabó Jenő: A Soproni Városszépítő egyesület története. *Soproni Szemle* 37 (1983) 1.sz. 4.

²⁸ Leitner József: Heimler Károly és a Soproni Városszépítő Egyesület. *Soproni Szemle* 9 (1955) 1–2. sz. 13.

Régészeti Társulat rendes tagja,²⁹ 1898-tól a társulat ügyésze,³⁰ illetve tagja volt a Természettudományi Társulatnak is.³¹ Számos egyéb egyesületi szerepvállalása mellett az evangélikus egyházban is áldozatosan munkálkodott: több egyházközség felügyelője, illetve az egyházkerület ügyésze volt, 1905-től az evangélikus főiskola felügyelője és kisbizottsági elnöke lett – mindezen tisztségeket 1908-ban bekövetkezett haláláig viselte.³²

Minden bizonnyal dr. Lagler Alfréd házassága révén jutott a Lagler család birtokába a Vághy-hagyaték: felesége, Vághy Ilona/Ilka, dr. Vághy Béla lánytestvére hozta házasságába származási családjá feltve őrzött régiségeit.³³ A két ügyvéd, dr. Lagler Alfréd és dr. Vághy Béla a 19. század végén és a 20. század elején közösen tartott fenn irodát a Széchenyi tér 13. / Erzsébet u. 1. szám alatti impozáns épületben. Lagler Aladár Béla, Vághy Ilka és Lagler Alfréd 1884. január 19-én született fia, a nagycenki cukorgyár büki gazdatisztje örökölte a családi vagyont. Az ő felesége, Lagler Aladárné Szauer Irma adta és ajándékozta el a Soproni Múzeum számára anyósa családjának, és egyben a város történetének feltett relikviáit. Az általa átadott 19 tárgy között hangsúlyosak voltak a kézimunkák, női használati tárgyak, Schlaraffia- emlékek, azonban ezek közül csupán Vághy Ferenc mellképéről (Kp.75.4.1) és a Vághy-címerrel hímzett kispárnáról (Ip.75.6.1) és retikülről (Ip.75.1.1) lehet biztosan tudni, hogy a két család közül melyikhez tartozik.

A Vághy (Wagner) és a Lagler ingatlanok és a hozzájuk köthető műtárgyak

A Wagner, Vághy és Lagler családok tárgyi anyagát összevetve a családok által birtokolt ingatlanokkal néhány esetben kísérletet tehetünk a műtárgyak városon belüli helyének azonosítására.³⁴ (2. ábra) Wagner Mihály mészárosmester 1784-től a Hátulsó utca 6. számú ház birtokosa, halála után 1830-ig özvegye, Pinterich Anna Mária birtokolja tovább a házat. 1810-től a városfalakon belül, a Fegyvertár u. 1. számú ház tulajdonjogára is szert tett, amely a század végéig családi tulajdonban maradt. A vizsgált tárgye gyűttes legrégebbi darabja, egy harántszemes hímzett párnahuzat 1791-ből (Gy.sz. 8/1975) feltehetően a Hátulsó utcában már a család birtokában volt.

Az 1810-es évektől Mihály fia, Vitus nevén több ház is szerepel a telekkönyvekben, ezek a város lakóházakkal frissen beépülő északi részén, a belváros közvetlen szomszédságában helyezkednek el, egy az Ógabona téren, egy a mai Várkerület külső ívén, egy a Tűztoronyhoz vezető Előkapunál. Ezeket a házakat Vitus 1854-es halála után örökösei már nem vitték tovább.

²⁹ A Sopronmegyei Régészeti Társulat első évkönyve. Sopron, 1887. 67.

³⁰ Sopronvármegye és Sopron Szabad Királyi Város Régészeti Társulatának 1898. évi jelentése. Sopron, 1899. 23.

³¹ Természettudományi Közlöny, 411. füzet, 1903. november 10., 690. p.

³² A dunántúli ág. hitv. evang. egyházkerületi soproni Liceum államilag segélyezett főgimnáziumának és bölcsészlet-theológiai főiskolájának értesítője az 1907–1908. tanévről. Sopron, 1908. 36. p.

³³ Az 1883-as házasságkötésről, az esküvői szertartás közreműködőiről részletes leírást közöl a Fővárosi Lapok 1883. április 27-i számának Hymen rovata (629. p.).

³⁴ Az adatok forrása: *Thirring* 1941. i.m. Ld. a mellékelt I.3 táblázatot.



3. kép. Illatszeres doboz négy üvegcsével. 1850 körül, fa (cseresznye), bársony, üveg, fém. A tárgy a Vághy családtól származik. Ltsz. Ip.54.536.1. Fotó: Bolodár Zoltán



4. kép. Pénzes erszény. Kötött, az erszény két részének nyílásait egy-egy rézkarika zárja le. A tárgy a Lagler családtól származik. Ltsz. Ip.75.2.1. Fotó: Bolodár Zoltán

Vitus testvére, a közéleti pályán mozgó és igen sikeres Vághy Ferenc minden bizony-
nyal hivatása miatt a belvárosi házakat részesítette előnyben: előbb édesapja Fegyvertár
utcai háza volt a nevéen, majd – azt szintén ügyvéd unokaöccsének átengedve – önálló
házat vásárolt, az Új utca 7-et. Adná magát, hogy a Vághy Xavér Ferenc nevével jelzett
iratanyagot és a portrét (Kp.75.4.1) ehhez az ingatlanhoz kössük, de nem tudhatjuk

biztosan, hogy a városatya nem tárolta-e irattárát és az őt polgármesterként ábrázoló arc-képét a hivatalában.

Atyja halála után Vitus fia, Mihály az apja régi házával szomszédos Előkapu 9. számú házat vásárolta meg, de a város különböző pontjain is ingatlanhoz jutott: a Petőfi tér 7. (1840-től), a nagypapja háza melletti, Hátulsó utca 7. (1850-től) és az igencsak kieső Balfi u. 46. van a nevén. Kérdéses, hogy ezek közül az ingatlanok közül melyik szolgált a család otthonául, mindenesetre valószínűsíthető, hogy annak falán lógott a Vághy Mihályról készült portré (Kp.54.463.1) és anyósának, Buchweinné Thoma Rozinának miniatűr képmása (Kp.54.457.1).

Érdekes, hogy a város modernizációjával, a déli városrész kiépülésével a család ingatlanvagyonja is a város déli része felé tolódott. A Promenádsarkán, az Erzsébet u. 1-es házat (más számozás szerint Széchenyi tér 13.) a már említett özvegy Vághy Mihályné Buchwein Erzsébet építtette fel, kovácsoltvas erkélykorlátjain a mai napig megtekinthető a „VE” monogram. A házat édesanyja után dr. Vághy Béla örökölte, aki neves ügyvédi irodáját rendezte be itt. Szintén 1885-től birtokolták az Erzsébet u. 5. számú ingatlant, amelyet Vághy Mihálytól Ilka lánya, vagysis Lagler Alfrédné örökölt.

Vághy Ilka és Lagler Alfréd fia, Lagler Aladár a belváros legújabb közvetlen szomszédságába, a frissen kiépült Deák tér 19-es számú házba költözött nejével, Szauer Irmával. Ennek a háznak a körülményeit korábban már ismertettük.



5. kép. Kávéscsésze aljjal. 19. század közepe, porcelán, égetett, aranyozott. Mintája ún. quodlibet: kártyák, levelek szerepelnek rajta látszólag véletlenszerű elrendezésben. Vághy Béla ajándéka, 1939.

Ltsz. Ip.54.256.1.1-2. Fotó: Bolodár Zoltán

A Brenner család rövid története és hagyatéka a Soproni Múzeum gyűjteményében

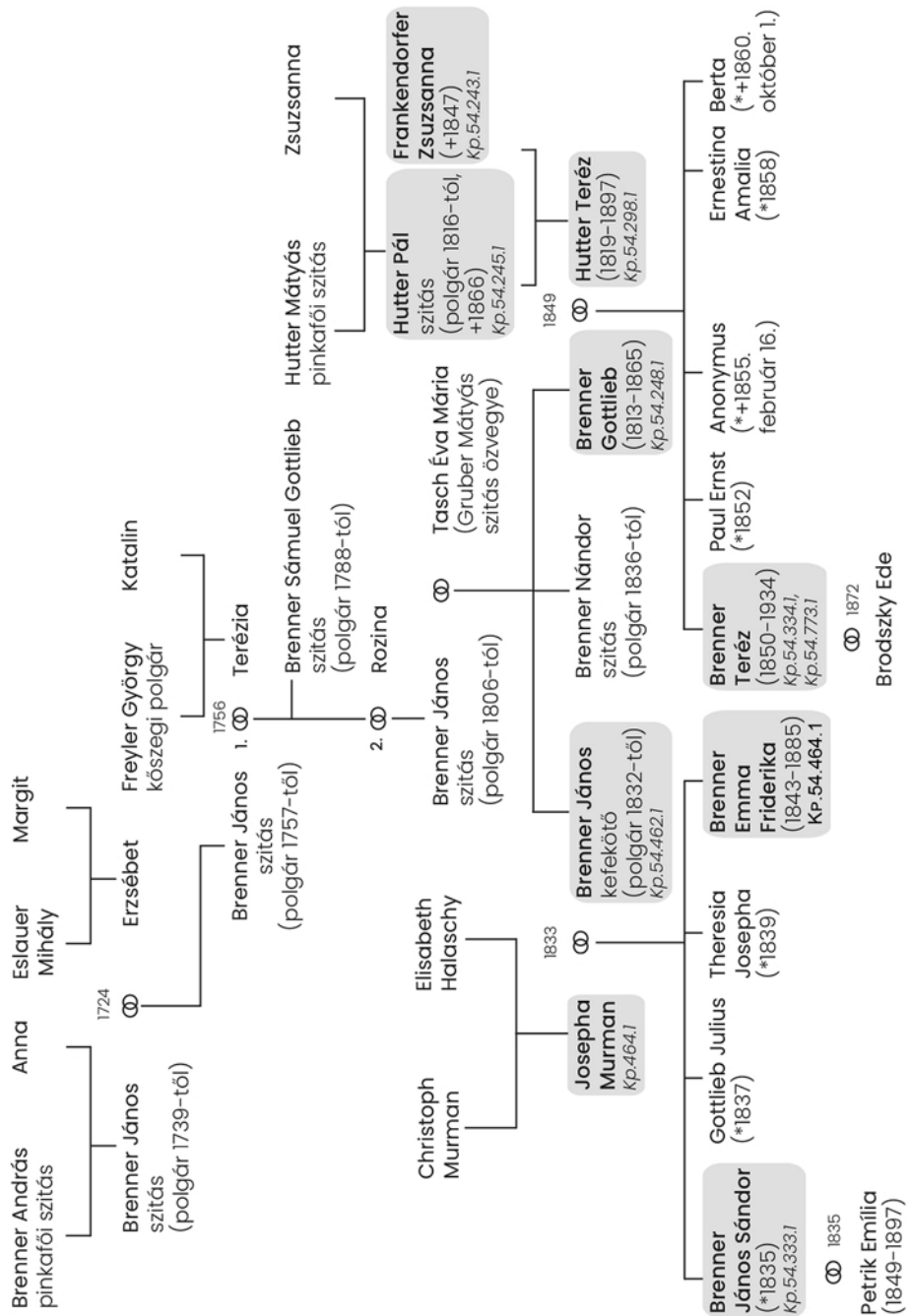
A szitakészítéssel foglalkozó Brennerek a Vas vármegyei Pinkafőről (ma: Pinkafeld, Ausztria) érkeztek Sopronba, Brenner János 1739-ben kapott polgárjogot (3. ábra). Brenner János unokája, szintén János (1757-től polgár) második házasságából született János fia (1806-tól polgár) elvette Gruber Mátyás szitás özvegyét, Tasch Éva Máriát. Három fiuk közül a legidősebb, János (1832-től polgár) a rokonnak számító kefekötő mesterséget gyakorolta, Nándor (1836-tól polgár) szitás lett, Gottlieb (1813–1865) szintén, aki 1849. április 11-én vette nőül Hutter Terézt. Teréz apai ágról Hutter Mátyás – szintűgy pinkafői – szitástól származik, édesanyja (Frankendorfer Zsuzsanna, †1847. szeptember 4.) és édesapja (Hutter Pál evangélikus szitás, †1866) pedig már minden bizonnyal Sopron módosabb családjai közé tartoztak³⁵.

Brenner Gottlieb és Hutter Teréz házasságából öt gyermekről olvashatunk a soproni evangélikus keresztelési anyakönyvben. A legidősebb Teréz (1850. október 13. – 1934), majd Paul Ernst (*1852. szeptember 5.), egy halva született gyermek (Anonymus, 1855. február 16.), Ernestina Amalia (*1858. augusztus 13.), végül az egy napot élt



6. kép. Wilfing József: Hutter Teréz a lányával, Brenner Terézzel. Soproni Múzeum, Kp.54.298.1
Fotó: Bolodár Zoltán

³⁵ Házi 1982. i. m. 585. p.



3. ábra. A Brenner család családfája

Berta (1860. október 1.). Brenner Teréz (a keresztelési anyakönyvben Susanna Maria Theresia) a soproni evangélikus templomban kötött házasságot Brodszky Ede gyógyszerésszel 1872. május 18-án. A vőlegény a modori evangélikus iskolatanító, Brodszky Mihály (1808–1871) 35 esztendő fia volt.³⁶ A fiatal pár – feltehetően az esküvő után nem sokkal – Mosonba költözött, ahol Brodszky Ede (1877-ben már biztosan) a Magyar Korona gyógyszerértárt vezette,³⁷ felesége pedig a korabeli szokásoknak megfelelően a helyi egyleti életbe kapcsolódott be.³⁸ Egy, a soproni evangélikus esketési anyakönyvbe befűzött iratból értesülhetünk arról, hogy házasságuk nem tartott a sírig, 1902-ben elváltak. Fontos megjegyezni, hogy a feleséget a válóper során dr. Lagler Alfréd ügyvéd képviselte, erről az ismeretségről a későbbiekben is megemlékezünk.

Teréz a válás után Sopronba hazatérve, néhány év visszavonultság után újult lendülettel folytatta a munkát a jótékony célú egyesületi életben. A rendszeres pénzbeli és tárgyi adományok mellett tevételes munkával is segítette a rászorulókat: tagja volt a Szeretetház egyesületének³⁹ (a megalakulás utáni évben pedig már választmányának is)⁴⁰ és a Népgyermekkert hölgybizottságának, részt vett a gyermekvédő bál szervezésében, valamint ott találjuk a fiatalkorúak soproni felügyelőségének tagjai között is. Lánykorától élete végéig tagja volt a soproni ágostai hitvallású evangélikus gyámintézeti nőegyletnek.⁴¹

Teréz az eseménydús és sok feladatot adó egyesületi munka közben a városi múzeum bőkezű támogatására is gondolt. A *Soproni Napló* 1911 áprilisában egy „női kosztüm-képet ábrázoló nagy olajfestmény” ajándékozásáról adott hírt,⁴² sajnos azonban erről az ajándékozásról a Soproni Múzeum 1916 óta vezetett gyarapodási naplója még nem tudhat. Kugler Alajos és Bunker János Rajnárd múzeumi főőrök a *Soproni Napló* 1914. március 22-ei számába írt cikkükben a múzeumnak ajándékozott értékes tárgyak között más, Brenner Terézia által átadott tárgyakat is említene: kötött gyermekruhát, egy szalmafo-

³⁶ Dunáninnyi Evangélikus Egyházkerület névtára. Pozsony, 1866. 37. p.; A Dunáninnyi Ág. Hitv. Ev. Egyházkerület 1871. aug. 28. és 29. évi közgyűlésének jegyzőkönyve. Selmecbánya, 1871. 5.: Híradás Brodszky Mihály haláláról; A Dunáninnyi Ág. Hitv. Ev. Egyházkerület 1908. évi augusztus hó 6. és 7. napjain Pozsonyban megtartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve. Selmecbánya, 1908. 30.: Brodszky Ede atyja emlékére, születésének 100. évfordulóján több igen nagylelkű alapítványt is tett.

³⁷ *Follajtár Ernő – Fóris Anna: Győr vármegye községei.* In: Szeghalmi Gyula: Dunántúli vármegyék. Budapest, 1938. 683.; Oedenburger Zeitung 1877. október 21. 4. p.

³⁸ A Hon. 1879. december 2. 2. p.: Brodszky Edéné segítette a mosoni „Erzsébet-egylet” munkáját, melynek célja, hogy minden évben a királyné neve napján szegény iskolai növendékeket lásson el téli ruházzal.

³⁹ Értesítő a Soproni Szeretetház-egyesület I. évi működéséről, Romwalter, Sopron, 1902. 28. p.

⁴⁰ Sopron, 1902. december 10. 3. p.; Soproni Napló, 1907. március 28. 4. p. Az egyesületnek a Soproni Evangélikus Levéltárban 1909-ig lehetők fel az értesítői.

⁴¹ Soproni Napló, 1908. március 24. 2. p.; Soproni Napló, 1909. január 15. 3. p.; Soproni Napló, 1911. november 28., 2. p.; Fünfter Ausweis des Oedenburger evangelischen Frauen-Vereines für die Zwecke der evangelischen Hilfanstalt. Sopron, 1868. 1.; A soproni ágostai hitvallású evangélikus gyámintézeti nőegylet 1930. évi kimutatása, Sopron, 1931. 1.

⁴² Soproni Napló, 1911. április 30. 2. p.

natos ékszerdobozkát, hímzést, valamint fedeles cukortartót „a bécsi porcelángyárból”.⁴³ Ezek a tárgyak – a gyermekruhákat kivéve (HT.57.103.1 és HT.57.104.1) a korábbihoz hasonlóan szintén nem azonosíthatóak.

A fentiekkel ellentétben jól leírt és a gyarapodási naplóban is szereplő festményről olvashatunk a Soproni Szemlében: 1943. november 20-án Brenner Terézia hagyatékából került a múzeumba Steinacker Károly: *Erdei kápolna* c. deszkára festett, évszám nélküli olajképe.⁴⁴ A képet Lagler Aladárné (dr. Lagler Alfréd ügyvéd menyje) adta be a múzeumba, akinek lakcíme: Deák tér 19. E házban élt tulajdonosként Brenner Teréz is attól fogva, hogy Mosonból hazatért egészen haláláig. Nem tudhatjuk, hogy a festmény milyen úton juthatott a Lagler család birtokába, a jószomszédi viszonyból kialakult barátság emléke volt, vagy a válóperes képviselőt térítésének egyik eszköze, de annyi bizonyos, hogy Lagler Aladárné egy hónappal azelőtt, hogy a családja tulajdonában álló pipatóriumot a múzeumnak ajándékozná, és 9 évvel Brenner Teréz halála után a Steinacker-portré ajándékozásakor fontosnak tartotta megemlíteni, hogy a kép eredetileg a Brenner család tulajdona volt.

Nem az *Erdei kápolna* volt az egyetlen Steinacker-kép, amely Brenner Teréz örökségéből fennmaradt. Steinacker Károly (1801–1873), a város népszerű biedermeier-kori festője az 1830-as években telepedett le Sopronban, ahol hamar elérte a siker. A gazdag polgárság, a városi értelmiség és az elit egész sora ült neki portrét: 1834-ben Frankenburg Adolf újságíró és a Rátz vaskereskedő család tagjai, 1840-ben Petz Lipót műfordító, 1845-ben Fabricius András országgyűlési követ, 1846-ban Lenck Keresztély. Sokat elmond Brenner Teréz anyai ági családjának anyagi helyzetéről és társadalmi megbecsültségéről, hogy 1847-ben Hutter Pálról és nejéről, Frankendorfer Zsuzsannáról is portrét festett a mester (Gy.sz. 3147/1934, Kp.54.245.1 és Gy.sz. 3148/1934, Kp.54.243.1). Steinacker egyetlen fennmaradt pasztellképét épp Brenner Teréziáról készítette kislánykorában (Gy. sz. 3146/1934, Kp.54.773.1), ezután mindinkább a tájképfestés, az utcarészletek megjelenítése felé fordult.⁴⁵

Anyai ágról a fentiekén túl a múzeumi gyűjteményben két gyermekruha köthető még a családhoz (HT.57.103.1 és HT.57.104.1), amelyekről a *Soproni Napló* 1914-es cikkén túl a helytörténeti leltárkönyvből tudhatunk meg részleteket: a gyermek fejkötő és ujjas készítője Brenner Tóforné Hutter Teréz (a görög eredetű Tófor keresztnév német tükörfordítását, a Gottliebet gyakran cserélték fel írásban és szóban egyaránt).

Teréz édesapjának vonásait egy kevésbé kvalitásos, de éppoly foglalkoztatott festőművész ecsetje őrizte meg az utókornak. Wilfing József (1818–1879) Brenner Gottlieben túl (Kp.54.248.1) annak testvérét, a kefekötő Brenner Jánost (Kp.54.462.1), János feleségét, Josepha Murmant (Kp.54.464.1, 7. kép), valamint gyermekeiket, Sándort

⁴³ Soproni Napló, 1914. március 22. 3. p.

⁴⁴ *Csipkés Kálmán*: A Soproni Múzeum közleményei. Gyűjteményeink gyarapodása az 1943. esztendőben. Soproni Szemle 8 (1944) 1. sz. 29.

⁴⁵ *Csatkai Endre*: Steinacker Károly soproni biedermeier festő. Művészettörténeti Értesítő 2 (1953) 1–2. sz. 148.; *Csatkai Endre*: A soproni piktúra történetének vázlata. Magyar Művészet 4. (1928) 7. sz. 559–560.

(Kp.54.333.1) és Emmát (vagy Emiliát, Kp.54.456.1, 8. kép) is megfestette. Az, hogy egy kiterjedt polgárcsalád nagyjából egy időszakban, az 1850-es években ilyen mennyiségben rendelje meg szinte az egész „dinasztia” arcképét olajportrékon, feltétlenül a család módos és ambiciózus voltára utal.

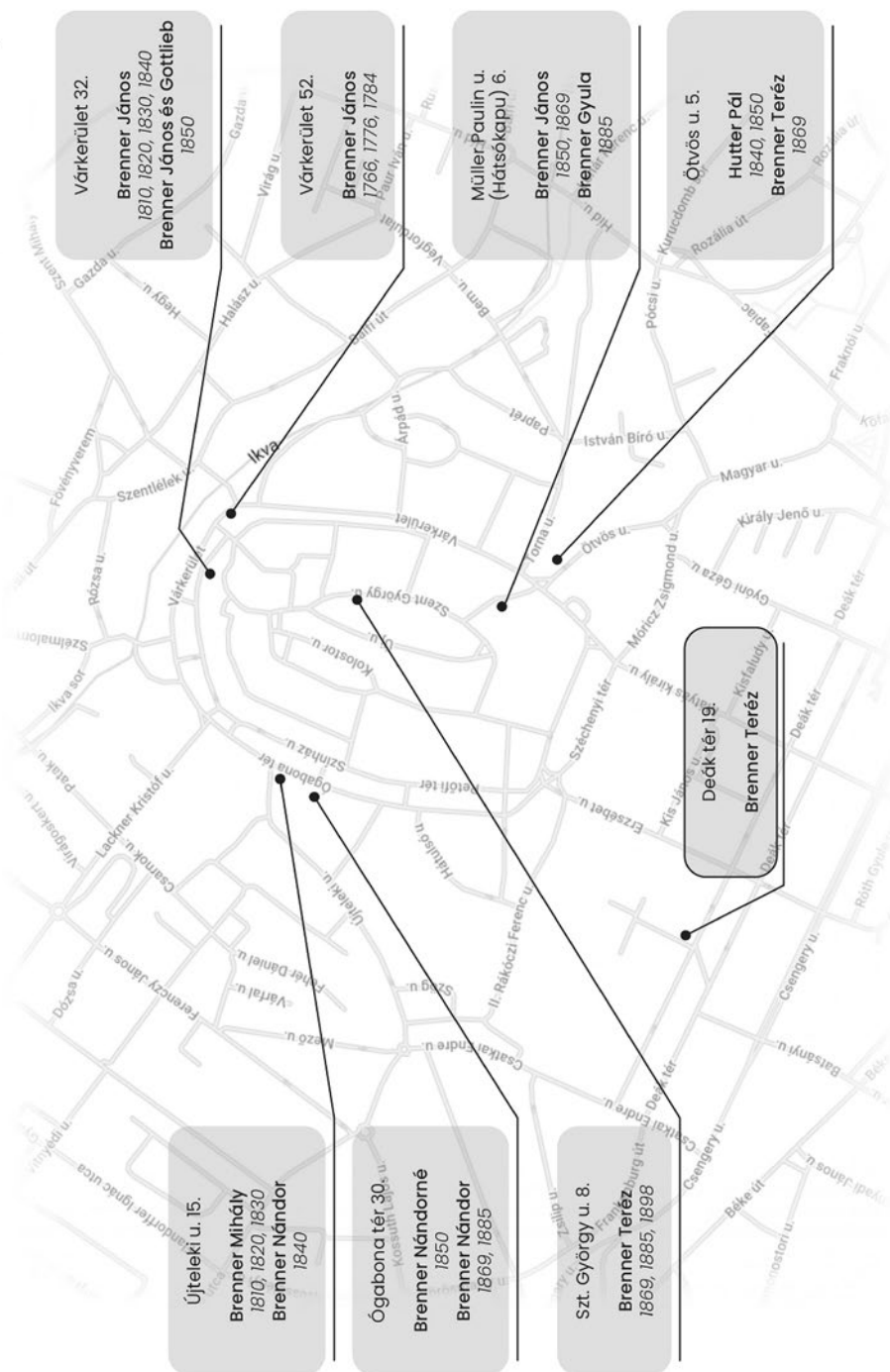
A Brenner Teréz végrendelete szerinti hagyatékába tartozó festmények közül kiemelkedik egy különösen figyelemreméltó darab. A 3149/1934-es gyarapodási számú festmény alól, amely egy 18. századi, előkelő hölgyet ábrázol az érett rokokó finom stílusában, egy másik, feltehetően 18. század eleji női portré került elő a közelmúltban (a felső kép leltári száma Kp.54.434.1, míg az alatta felbukkant alsó képe Kp.2020.38.1). A két festmény két külön vásznon, de egyazon keretre feszítve volt beletárolva a Soproni Múzeum Képzőművészeti gyűjteményébe. Az alsó kép vásznának hátsó felirata szerint a festményt 1866-ban a Szent György utca 8-as számú ház padlásán találták meg – e házból ment férjhez Teréz 1872-ben. A fellelész regényes körülményei és az eredet tisztázatlansága minden bizonnyal sokat emeltek a festmény eszmei értékén a fiatal hölgy szemében, mert a portré feliratára azt is feljegyezte, hogy az Eggenberg hercegnét ábrázolja. Anna Maria von Brandenburg-Bayreuth (1609–1680), Johann Anton I. von Eggenberg herceg felesége híres alakja volt a 17. századi soproni közéletnek, és a közeli Szent György utca 12-es házat birtokolta, hiteles ábrázolása Sopronban nem ismert. Bár az alsó ábrázolást illetően a szakértői vizsgálatok nem zárultak le, jelenleg nem tűnik valószínűnek, hogy valóban Eggenberg hercegné korából származhatna a kettő közül bármelyik ábrázolás is.

Brenner Teréznek olyan értéktárgyáról is tudunk, amely sajnos nem érhetette meg, hogy múzeumba kerüljön. 1931 nyarán az alábbi hír jelent meg a *Soproni Hírlap*ban: „Besurranó tolvaj a Deák-téren. Szombaton délután vakmerő tolvajlást követett el ismeretlen tettes a Deák-téren, özv. Brenner Teréz lakásában. Amíg az özvegyasszony pár percig az udvaron tartózkodott, valaki a konyhán keresztül besurrant a hálószobába és az éjjeli szekrényen levő T. B. monogramú duplafedelű női aranyórát, kis golyócskákból készített ezüstláncával együtt ellopta. A rendőrségnek az a feltevése, hogy ügynök vagy koldus járhatott a lakásban, aki senkit sem találva a konyhában, bemerészkedett a hálószobába és ellopta a 120 pengőt érő aranyórát...”⁴⁶

A Deák téri lakás berendezéséről az utolsó, szomorú híradást szintén újságban olvashatjuk: Brenner Teréz hagyatékának árverésére 1934. március 21-én került sor egykori otthonában. A hirdetés szövege az általánosságokon túl (ágy, asztalok, szekrények, székek, képek, szőnyegek) konkrétumként egy Wertheim páncélszekrényt és egy nagyméretű, aranyozott keretű tükröt említ.⁴⁷ Ezek lehettek a hagyatéknak azon darabjai, amelyet az utód nélküli elhunyt Teréz a végrendeletében nem említ és az örökösök nem tartottak rá igényt.

⁴⁶ Soproni Hírlap, 1931. július 1. 5. p.

⁴⁷ Oedenburger Zeitung, 1934. március 18. 8. p.



4. ábra. A Brenner család soproni ingatlanjai



7. kép. Wilfing József: Brenner Jánosné arcképe. 1850, olaj, vászon. Ltsz. Kp.54.464.1
Fotó: Bolodár Zoltán

A Brenner ingatlanok és a hozzájuk köthető műtárgyak

A Brenner családhoz köthető múzeumi tárgyszerkezet egy részénél nagy valószínűséggel azonosítható, hogy mely ingatlanban volt használatban, illetve hol díszítette a család lakóhelyét (4. ábra). A Hutter Pálról és nejéről, Frankendorfer Zsuzsannáról 1847-ben készült portrépár (Kp.54.243.1 és Kp.54.245.1) minden bizonnyal az Ötvös utca 5. szám alatti ház éke lehetett, amely 1840-től már Hutter Pál birtokában volt, és amelyet a családfe 1866-os halála után feltehetően előbb lánya, majd lányunokája, Brenner Teréz örökölt. A *Budapesti Közlöny* 1870-ben beszámol egy végrehajtásról, melynek alperese Sopronban, az „Ezüst utcában” (ma Ötvös utca) a „Brenner Teréz-féle házban” lakott.⁴⁸ Teréz apai ági családjának első ismert soproni lakhelye a Várkerület 52. (1766-tól 1784-ig biztosan Brenner János) majd a Várkerület 32. (1810-től 1850-ig biztosan Brenner János majd Gottlieb) – tehát az Előkapunak a korszakban gyorsan fejlődő környezete. Gottlieb

⁴⁸ Budapesti Közlöny, 1870. március 11. 977. p.

és János az 1850-es években festették meg családjaik arcképeit, a festmények nagy valószínűséggel itt díszítették a falakat, és itt varrhatta Hutter Teréz azokat a babakelengyeket, amelyek mára már a Helytörténeti tárgygyűjtemény részei. Brenner Teréz a soproni evangélikus házassági anyakönyv szerint 1872-ben a Szent György utca 8-as számú házból ment férjhez – ezidőtájt lelték meg Eggenberg hercegné feltételezett portréját, tehát itt biztosan falra is függesztették. Brenner János, aki ugyancsak elkészíttette a családja, felesége és legalább két gyermeke, Sándor és Emma (Emília) arcképét, szintén bizonyosan ki is tette a képeket a Müller Paulin utca (ma Hátsókapu) 6. lakószobáiban. Az 1843-ban született Emmát, aki a szülői háznál maradt rövid élete végéig 1885. március 25-én innen kísérték utolsó földi útjára az evangélikus temetőbe⁴⁹ – az ő fiatalkori portréja (8. kép) minden bizonnyal hosszú ideig kedves emlékként lóghatott a családi otthon falán.

Polgári életvilág a tárgyak tükrében

Az esettanulmányban vizsgált családok kiválasztásakor egyaránt fontos volt, hogy a múzeumi gyűjteményben jelen legyenek hagyatékukkal, valamint hogy a 19. századi polgári életforma jelei markánsan tetten érhetőek legyenek – itt elsősorban a közéletben való aktív részvételre, az egyesületi életben való jelenlétre és a kiterjedt családi kapcsolatrendszerekre gondolok. Ezen körülmények együttes megléte lehetővé tette, hogy a családok ismert társadalmi és gazdasági státuszához mérve tekintsünk tárgykultúrájukra.

A három család hagyatékát együtt vizsgálva egységes képet kapunk a polgári életvilághoz köthető jellegzetes tárgyakból: *jourok*hoz és teaestélyekhez köthető porcelán teás- és kávékészletek, az otthoni leánynevelés elmaradhatatlan eszközeiként a hímzések és kézimunkák, a finom megjelenéshez szükséges virágtartó kitűző és retikül, a művelt polgár olvasópolca, a rokonság olajportréi, az egykori női szalon dísz tárgyai vagy a férfi szalon pipatóriuma egyaránt jelen voltak.

A zömében hasonló minőségű és színvonalú tárgyanegyen belül azért mégis érezhetünk árnyalatnyi különbséget, ha megnézzük, hogy egy köztisztviselői állású, városszerte megbecsült férfinak és egy módos családból származó, elvált nőnek hangsúlyait tekintve milyen tárgyi anyagból tevődik össze a múzeumi hagyatéka. A Vághy Bélától származó tárgycsoportban három férfi- és egy női portrét, számos értékes bútort, dísz tárgyat és porcelánt, díszegyenruhához tartozó kiegészítőket és történeti jelentőségű iratokat találunk, tehát társadalmilag jelentős férfiak tehető családjának gazdag örökségét látjuk. Brenner Teréztől ezzel szemben főleg kézimunkák, gyermekruhák, egy bécsi porcelán vajtartó és cukortartó, férfi-, női és gyermekportrék vegyesen és nagy számban érkeztek – kedves és bájos emlékei egy, a női hétköznapi életet értelemmel megtöltő, családfókuszú életnek.

Végül még egy különbségre szeretném felhívni a figyelmet: a családok által felkért portréfestők kvalitására. A korszakban arisztokrata körökből leszármazott szokásként már

⁴⁹ Oedenburger Zeitung, 1885. március 25. 3. p.



8. kép. Wilfing József: Brenner Emília/Emma arcképe. 19. század, olaj, fa. Ltsz. Kp.54.456.1
Fotó: Bolodár Zoltán

a polgárcsaládok falát is az ősök és családtagok portréja díszítette, enélkül elképzelhetetlen lett volna egy feltörekvő polgár otthona, viszont nem mindenki tudta megfizetni a legfoglalkoztatottabb művészeket. A Vághyak, akik akadémikus polgármestert adtak a városnak, és a Laglerek, akik között iskolaigazgató és ügyvéd is volt országosan ismert vagy bécsi festőktől (Marastoni Jakab, Ernst Kaps) rendelték portréikat. Ezzel szemben a Brennerek generációk óta iparoscsaládként – bár egyre módosabb iparoscsaládként – voltak ismertek, az általuk felkért festők (Steinacker Károly, Wilfing József) pedig soproni rajztanárok voltak, akik portréfestés mellett oltárkép-, üveg- vagy cégérfestéssel is foglalkoztak. Ez az újabb adalék tovább árnyalhatja a családoknak a polgárságon belül eltérő társadalmi státuszát.

A címben szereplő líceumi tanár, később igazgató, Gecsányi Gusztáv pályafutásának rövid ismertetése kívánczik a tanulmány bevezetőjébe. Gecsányi eseménydús élettörténetének megírásával még adós a helytörténeti kutatás, holott évtizedeken át meghatározó alakja volt Sopronnak.

1857. október 22-én született Selmecbányán. A családja kőművesmestereket és építési vállalkozókat,¹ illetve erdészeket² adott a városnak. Selmecbánya evangélikus líceumában végezte el a középiskolát.³ Már kora ifjúságától szerette a természetet, ezért érett-



1. kép. Gecsányi Gusztáv. SOM-AF 1996. Reprodukció. Fotózta Nováki Gyula

¹ Selmeczbányai Híradó. Vegyes tartalmú hetilap. Selmec- és Béalabánya sz. kir. város hivatalos értesítője. Fel. szerk. *Kuti István*. 19 (1909. július 25.) 30. sz., 4.

² Az erdészeti felsőoktatás 200 éve. Emlékkönyv. Selmecbánya 1808 – Sopron 2008. III. kötet. Szerk. biz. *Albert Levente* et al. Debrecen, 2008, 80.

³ Értesítés a selmeczi ágost. Hitv. Evang. Kerül. líyceumról. Közzé teszi az 1870/71 tanévi, nyári, nyilvános közvizsgák almalmával *Breznyik János*, igazgatótanár. Növendékek névjegyzéke: II. Osztály (itt szerepel a neve). Selmecbánya, 1871. 2.

ségi után, tanári stúdiumokat kezdve, a természettudományokat választotta szaktárgyaiul. Később diákjainak gyakran tartott botanikai és rovtartani demonstrációkat a szabadban.⁴ A budapesti egyetem hallgatója volt, de tanulmányokat folytatott a jénai egyetemen is.⁵ Budapesten bölcsész és testnevelői szakképesítést szerzett.⁶

Az egyetem végeztével, egy évig katonai szolgálatot teljesített. Az uralkodó 1881. novemberében hadapródnak nevezte ki tartalékos altisztként a 26. számú gyalogezredbe.⁷ Tartalékosként szerepelt a neve az 57. népfölkelési járásban 1891-ben.⁸

A katonaságot követően, abban az iskolában kezdte meg a tanári pályát, amelynek egykor tanítványa volt Selmecbányán. Két évig oktatott szülővárosában,⁹ majd onnan 1884-ben került a soproni líceumba,¹⁰ ahol 29 évig tanított. Egyfelől Selmecbányán napi díjas tanár volt, így a soproni helyettes tanári fizetés motiválta,¹¹ másfelől kollégája, Fejér Lajos hatására érkezett Sopronba, aki szintén tanárként került a selmeci líceumból a soproni líceumba.¹² Gecsányi tanított földrajzot, mértanirajzot, természetrajzot¹³, tornát,¹⁴ filozófiát¹⁵ és szépírást¹⁶ is. Kezdeményezésére „Testgyakorló kör” alakult az iskolában, ennek keretén belül az alapításkor 42 tanuló tornázott a felsőbb osztályokból. Több tornaverseny szervezője és bírója volt.¹⁷ Az iskola természetrajzi gyűjteményét céltudatos

⁴ A dunántúli ág. Hitv. Evang. Egyházkerületi soproni lyceum államilag segélyezett főgymnasiumának és bölcsészlet-theológiai főiskolájának értesítője az 1901/902-iki tanévről. Sopron, 1902. 46.

⁵ Gecsányi Gusztáv nekrológia. Soproni Hírlap 18. (1931. október 24.) 241. sz. 3.

⁶ A Budapesti Királyi Magyar Tudomány-egyetem 1879–80-as Almanachja szerint. Budapest, 1880. A beiktatott rendes hallgatók névsorában szerepel a 60. oldalon. Ugyanígy szerepel az 1877–78-as almanachban az 57. oldalon. Testnevelés: Névmutató hallgató törzskönyvekhez: Gecsányi Gusztáv 1/1019. https://tf.hu/files/docs/konyvtar/leveltar/3.a_%C3%A1llag_N%C3%A9vmutat%C3%B3_a_hallgat%C3%B3i_t%C3%B6rzs%C3%B6nyvekhez.pdf (Letöltés: 2024. 09. 28.)

⁷ Budapesti Közlöny (1881. december 18.) 288. sz., 2. Hivatalos rész.

⁸ Budapesti Közlöny (1891. január 28.) 22. sz., 1. Hivatalos rész.

⁹ A selmecbányai ágost. Hitv. Ev. Kerül. Lyceum értesítője az 1881/2 tanévről. Selmecbánya, 1882. 22.

¹⁰ A selmecbányai ágost. Hitv. Ev. Kerül. Lyceum értesítője az 1881/2 tanévről. Selmecbánya, 1882. 14.

¹¹ A selmecbányai ágost. Hitv. Ev. Kerül. Lyceum értesítője az 1884/5 tanévről. Selmecbánya, 1885. 29–30.

¹² A selmecbányai ágost. Hitv. Ev. Kerül. Lyceum értesítője az 1885/86 tanévről. Selmecbánya, 1886. 4.

¹³ A Dunántúli ág. Hitv. Evang. Egyházkerületi Soproni lyceum értesítője az 1891/2-iki tanévről. Közzé teszi: *Poszvék Sándor* lyceumi igazgató. Sopron, 1892. 10–14.

¹⁴ A Dunántúli ág. Hitv. Evang. Egyházkerületi Soproni lyceum államilag segélyezett főgymnasiumának és bölcsészlet-theológiai főiskolájának értesítője az 1900/901-iki tanévről. Közzé teszik: *Gombocz Miklós* főgymnasiumi igazgató és *Poszvék Sándor* theologiai igazgató-tanár, lyceumi igazgató. Sopron, 1901. 45.

¹⁵ A Dunántúli ág. Hitv. Evang. Egyházkerületi Soproni líceum értesítője az 1905/6. tanévről. Közzé teszik: *Gecsányi Gusztáv* főgimnáziumi igazgató és *Poszvék Sándor* theologiai igazgató-tanár, lyceumi igazgató. Sopron, 1906. 29.

¹⁶ A Dunántúli ág. Hitv. Evang. Egyházkerületi Soproni lyceum államilag segélyezett főgymnasium bölcsészlet-theológiai főiskola értesítője az 1894/95-iki tanévről. Közzé teszik: *Gombocz Miklós* főgymnasiumi igazgató és *Poszvék Sándor* theologiai igazgató tanár, lyceumi igazgató. Sopron, 1895. 33.

¹⁷ A Dunántúli ág. Hitv. Evang. Egyházkerületi Soproni lyceum államilag segélyezett főgymnasium bölcsészlet-theológiai főiskola értesítője az 1897/8-iki tanévről. Közzé teszik: *Gombocz Miklós* főgymnasiumi igazgató és *Poszvék Sándor* theologiai igazgató tanár, lyceumi igazgató. Sopron, 1898. 35.

és szakszerű munkájával gyarapította.¹⁸ A szertárnak ajándékozott egy rendkívül ritka, mexikói axolotl-t, mely különleges kételtű örök hírnevet Szerb Antal *A Pendragon legenda* című művében szerzett.¹⁹ Mint lelkes vadász, rengeteget járt a természetben, azonkívül nagyobb utazásokat tett és egyebek közt részt vett a jelen tanulmány gerincét adó, 1896 elején esedékes magyar tanárok egyiptomi tanulmányútján is. Az iskolai állatgyűjtemény némely darabját személyesen szerezte be Afrikában²⁰ a következő tárgyak mellett: mészkődarabot a Kheopsz piramisból, több bazaltos kőzetet a nagy piramisok vidékéről, *Nicolia aegyptiaca* megkövesedett fa több darabját a Dzsebel Mokattam hegységből, ugyanonnet vöröshomokkővet, gránit kőzetet Asszuánból, *Sycomorus* fügefalevelet az elmátárijja-i Máriafából, *Bougainvillea* lombját, dununpálma gyümölcsét szintén egyiptomi tanulmányútjáról hozta.²¹

Tanári érdemeit és vezetésre való rátermettségét az egyházi főhatóság is felismerte, ezért 1904-ben, Gombocz Miklós nyugalomba vonulása után őt emelte az egyházkerület a líceum igazgatói székébe. Igazgatói működése idejére esett az állammal kötött szerződés megújítása, mely az államsegély fölemelésével lehetővé tette a líceum fejlesztését. Ugyancsak az ő igazgatósága alatt és közreműködésével szerezte meg az egyházkerület azt a nagy telket, amelyen nem sokkal a vétel után fel kellett volna épülnie a líceum modern, új épületének. A tervek elkészítésében, az építkezés előmunkálataiban ő is részt vett, abban a boldog reményben, hogy még az ő igazgatósága alatt fog megépülni az iskola új hajléka.²² Ez a reménye az első világháború, majd az azt követő gazdasági válság miatt életében nem teljesedett be.²³ Az igazgatói pozícióból vonult nyugalomba szolgálati idejét kitöltve, 1913-ban.²⁴ A főiskolai nagybizottság helyébe Hollós János tanárt választotta meg. A távozó igazgató munkálkodása iránt elismerését és háláját nyilvánította az egyházkerületi közgyűlés, egyúttal bizalommal üdvözölte az új igazgatót.²⁵

¹⁸ Győre Henriette biológia-kémia szakos és Nagy Róza földrajz-matematika szakos líceumi tanár szíves közlése nyomán: Gecsányi Gusztáv szerzeményeinek a mai szertárban már nincs nyoma, ezekről a tárgyakról nem tudnak semmit a szertár jelenlegi kezelői (2024.11.18.)

¹⁹ A Dunántúli ág. Hitv. Evang. Egyházkerületi Soproni lyceum államilag segélyezett főgymnasium bölcsészeti-theológiai főiskola értesítője az 1894/95-iki tanévről. Közzé teszik: *Gombocz Miklós* főgymnasiumi igazgató és *Poszvék Sándor* theológiai igazgató tanár, lyceumi igazgató. Sopron, 1895. 80.

²⁰ *Becht Rezső*: Líceumi diákelet a század elején (Emlékezés). Soproni Szemle 27 (1973) 2. sz., 62.

²¹ A Dunántúli ág. Hitv. Evang. Egyházkerületi Soproni lyceum államilag segélyezett főgymnasium bölcsészeti-theológiai főiskola értesítője az 1894/95-iki tanévről. Közzé teszik: *Gombocz Miklós* főgymnasiumi igazgató és *Poszvék Sándor* theológiai igazgató tanár, lyceumi igazgató. Sopron, 1895. 124.

²² A fáradozásokat csak 1934-ben koronázta siker, ekkor adták át a Líceumi Diákotthon, röviden „LiDo” épületét. 1956-tól a Hunyadi János Általános Iskola működött itt.

²³ A Dunántúli ág. Hitv. Ev. Egyházkerület Soproni liceumának (reálgimnáziumának) értesítője az 1931/32. iskolai évről. Sopron, 1932. 4.

²⁴ A Dunántúli ág. Hitv. Ev. Egyházkerület Soproni liceumának (reálgimnáziumának) értesítője az 1931/32. Iskolai évről. Közzéteszi: *Németh Sámuel* igazgató. Benne Gecsányi Gusztáv nekrológja, írta: Dr. *Ruhmann Jenő*. Sopron, 1932. 3–5.

²⁵ Tárca. A közgyűlés folytatása és befejezése. *Köszeg és vidéke* 33 (1913. augusztus hó 31-én) 35. sz., 2.

Gecsányi Gusztáv a soproni közéletben is jelentékeny szerepet játszott. Már 1885-től tagja volt a város potentátjait tömörítő soproni kaszinó egyletnek.²⁶ Éveken át működött Sopron törvényhatósági bizottságánál, ebben a minőségben is becsülettel kivette részét a közéleti munkából.²⁷ Továbbá tagja volt a soproni színügyi bizottságnak²⁸ és a színpártoló egyesületnek,²⁹ alelnöke volt a Soproni Állatvédő Egyesületnek,³⁰ elnöke az iparos tanonciskolai felügyelő bizottságnak.³¹ A 20. század elején a soproni szépművészeti díjakat tűzött ki az ablakoknak virággal való díszítésére. Egy alkalommal Gecsányi Gusztáv neve is szerepelt a díjazottak névsorában, első díjat nyert alsólővereki villájával.³² Az Alsólővér utca 12. szám alatti házban lakott családjával. A házat Bernard Vencel építőmester tervei szerint építették 1894-ben, akinek historizáló épületei a soproni faépítészeti sikerét voltak hivatva reprezentálni.³³ Gecsányi Gusztáv a Dunántúli Turista Egyesület választmányi tagja is volt 1903-tól 1907-ig.³⁴ A helyi politikában szintűgy megmérettette magát: a törvényhatósági bizottság tagjainak választása alkalmával, a városi többségű párt jelöltjeként a IV. számú választókerületben nyert mandátumot.³⁵

1916-ban belépett a soproni „Széchenyi” szabadkőműves páholyba, szerepel a neve a Soproni Napló 1920. július 1-i ominózus névsorában, melyet a Magyar Országos Véderő Egyesület titkos jelentése alapján állítottak össze.³⁶ A hatalom a páholy felosztatáskori helyzetének megfelelően, a lapban nyilvánosságra hozta a tagok névsorát, ahol az alábbi módon szerepel: „Gecsányi Gusztáv Ny. Ev. Liceumi igazgató, vagyoadó-, hadinyereség-, jelszóamlásbizottság tagja”. A M.O.V.E. jelentéséből kiderül, hogy inas fokozatú volt, második felügyelő, illetve éveken át tagja a páholy irodalmi bizottságának. A páholy – egyébként is jelentős – jótékonyági tevékenységében élen járt: az anya- és csecsemővédelem soproni szövetségének megalakulásakor a szövetség közgyűlése jegyzőnek választotta Gecsányit.³⁷ Az első világháború alatt, a fővényvermi iparostanonciskolában elhelyezett

²⁶ A soproni kaszinó-egylet bel- és kültagjainak névjegyzéke. 1885. február 1. SoM A.2024.63.1.

²⁷ Gecsányi Gusztáv nekrológja. Soproni Hírlap 18 (1931. október 24.) 241. sz., 3.

²⁸ Városi bizottságok. Soproni Napló 16 (1912. január 14.) 10. (2346.) sz., 2.

²⁹ Jelentés a „soproni színpártoló egyesület” 1885. évi működéséről. Sopron, 1886. 13.

³⁰ Állatvédelem. A Magyarországi Állatvédő Egyesületek Közlönye. Kiadja az Országos Állatvédő Egyesület Budapest. III. Évfolyam. 1906. április. 4. Szám. 10. A soproni egyesület 1906. évi március hó 7-én tartott közgyűlésének volt tárgyai, illetve határozatai.

³¹ Az iparos tanonciskola felügyelő bizottság új elnöke. Sopronvármegye 30 (1927. december 1.) 269. sz., 4.

³² Virágos ablakok. Soproni Napló 13 (1909. december 17.) 287. (1731.) sz., 3.

³³ Géczy Nóra: Sopron faépítészete a polgárosodás korában (1850–1914). Doktori disszertáció. Tervjegyzék a soproni városi levéltárban őrzött tervek alapján. Sopron, 2005. 194.

³⁴ A Dunántúli Turista-Egyesület (Sopron) évkönyve a VII. egyesületi évről (1909.) Sopron, 1910. 71.

³⁵ Soproni Napló 15 (1911. december 17.) 287. (2326.) sz., 2. Városi választások (Választási eredmény). A városi párt győzelme. Soproni Napló 15 (1911. december 19.) 288. (2327.) sz. 1.

³⁶ M.O.V.E. Sopron városi és megyei főosztályának bizalmas jegyzéke a „Széchenyi” páholy tagjairól 1920. május 31-én. SoM A.2024.21.1.

³⁷ Anya- és csecsemővédelem. Soproni Napló 21 (1917. május 8.) 104. (3933.) sz., 2.

erdélyi menekülteknek meleg téli ruhákat gyűjtött és adományozott.³⁸ Az emberszeretet feleségétől, Fehér Emíliától sem állt távol: 1898-ban evangélikus offertórium volt a gyámintézet javára, a pénzszedésnél Gecsányi Gusztávné Poszvék Ilonával működött közre. Az intézet javára tekintélyes összeg gyűlt egybe.³⁹ Másutt olvasható a líceumi értesítőben, hogy Gecsányi Gusztávné mákos és diós kalácsot adományozott karácsonykor.⁴⁰

Gecsányi Gusztávot tudósként országos szinten jegyezték. A Kir. Magyar Természettudományi Társulat emlékkönyvében rendes tagként szerepelt a neve 1891. december 30-án,⁴¹ akárcsak a Természettudományi Könyvkiadó Vállalat nyolcadik, 1893–1895. évi ciklusának pártoló tagjainak névsorában.⁴² *Néhány újabb adat a növénylevelek élet- és alaktanához* című botanikai tanulmányára, mely a Természettudományi közlönyben jelent meg,⁴³ akadémiussá lett tanítványa, Gombocz Endre is hivatkozik.⁴⁴ A tragikus sorsú Gombocz Endre⁴⁵ mestere volt Gecsányi Gusztáv, ő tanította líceumi éve alatt negyedikben az ásványtant, ötödikben a növénytant és hatodik osztályban az állattant.⁴⁶ A több tudóst adó Manninger család fiai is a soproni líceumban végezték tanulmányaikat. Az 1905/06-os tanévben például öt Manninger fiú járt a líceum különböző évfolyamaira. A Manninger diákok későbbi érdeklődését (Manninger Gusztáv Adolf mezőgazdász egyetemi tanár és Manninger Rezső állatorvos egyetemi tanár) tekintetbe véve, a földrajz, a természetrajz, ezen belül a növényrendszertan és állatrendszertan tanáraként szükséges kiemelni Gecsányi Gusztávot.⁴⁷ Gecsányi írt állattani tanulmányt a galambokról,⁴⁸ illetve modern szemléletű pedagógiai értekezést. Utóbbi dolgozatában, melyet a győri tankerület igazgatói ülésén olvasott fel, új és akkor népszerűtlen oldaláról igyekezett a család és az iskola között fennálló viszonyt megmagyarázni.⁴⁹

³⁸ Ruhát az erdélyi menekülteknek. Soproni Napló 20 (1916. szeptember 29.) 223. (3753.) sz., 2.

³⁹ A dunántúli ev. egyházkerület közgyűléséről. Evangélikus Népiskola Nevelés- és oktatásügyi havi folyóirat 10. (1898) Szerk. Papp József. 246.

⁴⁰ A Dunántúli ág. Hitv. Ev. Egyházkerület Soproni liceumának (államilag segélyezett főgimnáziumának) értesítője az 1909–1910. Iskolaévről. Közzéteszi: Gecsányi Gusztáv licuemi igazgató. Sopron, 1910. 84.

⁴¹ Rendes tagok 1891. decz. 30-án. <http://leporollak.hu/tudomany/eml1892/EML3B.HTM> (Letöltés: 2024.09.18.)

⁴² Rendes tagok 1891. decz. 30-án. <http://leporollak.hu/tudomany/PART1895.HTM> (Letöltés: 2024.09.20.)

⁴³ Társulati ügyek. Természettudományi közlöny 16 (1884) 178. füzet. 267.

⁴⁴ A magyar növényteni irodalom bibliográfiája 1578–1900. Összeállította Gombocz Endre. Budapest, 1939. 82.

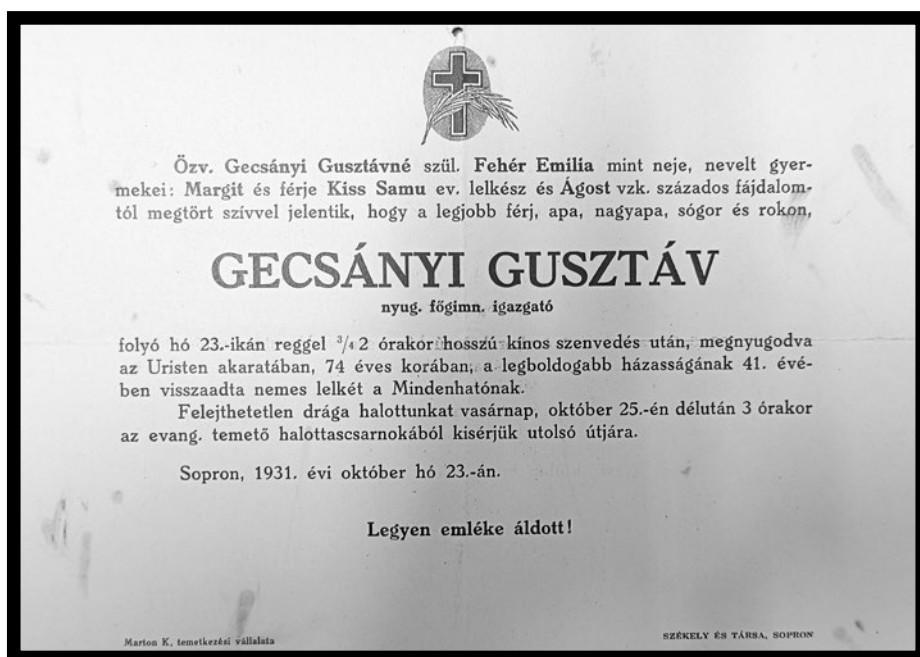
⁴⁵ 1945-ben, Budapest ostromában vesztette életét feleségével.

⁴⁶ Csapody István: Gombocz Endre soproni diákévei. Soproni Szemle 13 (1959) 164–165.

⁴⁷ Szála Erzsébet: A soproni tudós Manninger család. In: Mérnök, természettudós és orvos dinasztiák, melyek befolyásolták Magyarországot szellemi életét. Tanulmányok a természettudományok, a technika és az orvoslás történetéből. Budapest, 2005.

⁴⁸ A galamb. A Természet. Állattani, vadászati és halászati folyóirat 3 (1900. július 15.) 22. sz., 1.

⁴⁹ Ozorai Frigyes: Paedagogiai [pedagógiai] program [program]-értekezések. Magyar pedagógia: a Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottságának folyóirata 18 (1909) 653. Szintén erről értekezik: A dunántúli ág. hitv. ev. egyházkerületi értesítője az 1908–1909. iskolaévről. Sopron, 1909. 3–10.



2. kép. Gecsányi Gusztáv gyászjelentése. SOM-A.2018.1.233

Életének 74. évében, 1931. október 23-én hunyt el Sopronban. A gyászjelentést felesége, Fehér Emília, nevelt leánya, Margit és férje, Kiss Samu evangélikus lelkész, valamint nevelt fia, Gecsányi Ágoston vezérkari százados adták ki.⁵⁰ Temetésén a rossz idő ellenére is nagyon sokan adták meg a végső tisztességet, az orgonán Altdörfer Viktor játszott.⁵¹ Felesége Fehér Sámuelnek, líceumi tanárkollégájának és szabadkőműves páholytársának volt a lánya, ezért nyugszanak a 382-es számú sírhelyen közösen apósával a soproni evangélikus temetőben.⁵²

Gecsányi Gusztáv özvegye olyan módon állított emléket férjének, hogy Geccányi Gusztáv-emlékalap néven 1000 pengővel alapot létesített, amelynek célja olyan líceumi tanulóknak a jutalmazása volt, akik Geccányi természettudományos szaktárgyaiban kiváló előmenetelt és szorgalmat tanúsítottak.⁵³ Az emlékalapítvány még a negyvenes évek közepén is jutalmazott tanulókat.⁵⁴

⁵⁰ Geccányi Gusztáv nekrológja. Soproni Hirlap 18 (1931. október 24.) 241. sz., 3.

⁵¹ Geccányi Gusztáv temetése. Soproni Hirlap 18 (1931. október 27.) 243. sz., 4.

⁵² Ev.T.: 14/1. parcella

⁵³ A dunántúli ág. hitv. ev. egyházkerület soproni líceumának (reálgimnáziumának) értesítője az 1932/33. iskolai évről. Közzéteszi: Németh Sámuel igazgató. Sopron, 1933. 15.

⁵⁴ A soproni evangélikus líceum (gimnázium) évkönyve az 1942–43. tanévről az iskola fennállásának 386. évében. Sopron, 1943. 18.



3. kép. Gecsányi Gusztáv és felesége sírja. Evangélikus temető 14/1. parcella, saját fénykép

Életének legkalandosabb epizódja a már korábban említett 1896-os egyiptomi tanulmányút volt. A magyar királyi vallás- és közoktatásügyi minisztérium az 1893-as görögországi és az 1894-es olaszországi tanulmányutak után a középiskolai tanárok számára Egyiptomba is utazást szervezett.⁵⁵ Az egyiptomi út volt a legnagyobb szabású, egy-két évig húzódtak az előkészületek. A magyar filológusok, történelem- és földrajztanárok, a természetrajzzal és etnográfiával foglalkozó pedagógusok, az esztétika és művészettörténet tudósai, a tanulmányút során ismereteiknek életet, a tanításnak szilárd alapot szerezhettek. E célból a vallás- és közoktatásügyi minisztérium a résztvevők többségét az úti költségek javarészével támogatta, ajánlóleveleket adott, a nagy útra készülőknek az összes múzeumok, műemlékek és ásatások megtekintését biztosította, sőt, súlyosabb betegség vagy baleset esetén segítőalapot bocsátott a vezetőség rendelkezésére.⁵⁶ A hat hétig tartó utazás költsége fejenként 600 forintra rúgott.⁵⁷

⁵⁵ Középiskolai tanárok újabb tanulmányi utazásai. Pesti Hírlap 17 (1895. febr. 12.) 43. (5802.) sz., 9.

⁵⁶ Egyiptom. Magyar tanárok tanulmánykönyve. Szerk. Kőrösi László. Budapest, 1899. Előszó.

⁵⁷ Uo. 6.

A Wlasics Gyula⁵⁸ vezette Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium részéről Klamarik János⁵⁹ tanácsos feladata volt az utazás előkészítése. Az utazás résztvevőinek összeállításával, a velük kapcsolatos levelezéssel Klamarik Platz Bonifác⁶⁰ szegedi tankerületi főigazgatót, míg az utazás megszervezésével Goldziher Ignácot⁶¹ bízta meg, mint Egyiptom művelődéstörténetének legjobb ismerőjét, egyszersmind kiváló nyelvtudása és egyiptomi kapcsolatai miatt. Goldziher 1873/74-ben fél évig az el-Azhar egyetem hallgatója volt Kairóban, később több alkalommal hívták vissza tanítani.⁶² A hivatalos felkérés Goldziherhez március 19-én, Platz-hoz április 30-án érkezett meg.⁶³ A *Pesti Hírlap* már február 12-i számában hírt adott róla.⁶⁴ A csoport két vezetőjével és az utazási irodákkal történt többszöri egyeztetések után a minisztérium júniusban elkészítette és kinyomtatta az egyiptomi tanulmányút tervét. Klamarik János Goldziherrel történt októberi személyes megbeszélésén fogalmaztak meg egy köriratot a tanulmányút résztvevőihez. A körirat részletesen tartalmazta az utazáshoz ajánlott ruházatot és más praktikus tudnivalókat. Egyúttal közölték a résztvevőkkel, hogy az indulás időpontját a Lloyd hajótársasággal történt újabb egyeztetés alapján november 25-re halasztják. Október 24-én a minisztérium megküldte Goldzihernek az egyiptomi tanulmányút módosított, 1896. január 6 – február 20. közötti, már végleges tervét. Minthogy december elejére Egyiptomban az egészségi viszonyok kedvezőbbekké váltak, az 1896. január 6-i indulásnak már nem volt akadálya. A *Pesti Hírlap* december 29-i számában adott hírt a néhány nap múlva induló tanulmányútról.⁶⁵ Az út délen a Nílus első zuhatagáig, keleten a Vörös-tengerig terjedt. Budapestről Fiuméba vasúton utaztak, majd személyszállító tengeri hajóval Brindisibe, onnan pedig Alexandriába. Kairóba vasúton vezetett az út a tengertől. Kairóból Girgebe szintén vasúton és innen végig a Níluson gőzhajóval Asszuánig.⁶⁶

1895-ben az evangélikus egyházkerület közgyűlésén elhatározta, hogy a vallás és közoktatásügyi miniszter által rendezett egyiptomi tanulmányútra, részben az intézet költségén, Gecsányi Gusztáv főgimnáziumi tanárt küldi ki, aki tanulmányi úttjáról a líceumi értesítő elején közölt útirajzban számolt be és nyújtott érdekes olvasmányt az

⁵⁸ Wlasics Gyula, báró (1852–1937) jogász, közjogi író, az MTA tagja. 1895–1903 között vallás- és közoktatásügyi miniszter.

⁵⁹ Klamarik János (1832–1898) pedagógus, tankerületi főigazgató, 1883-tól a Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumban miniszteri tanácsos.

⁶⁰ Platz Bonifác (Ferenc) (1848–1919) ciszterci-rendi áldozópap, teológiai doktor, a Szent István Akadémia tagja és az MTA levelező tagja. 1892–1906 között tankerületi főigazgató.

⁶¹ Goldziher Ignác (1850–1921) orientalista, egyetemi tanár, az MTA tagja, a budapesti izraelita hitközség titkára.

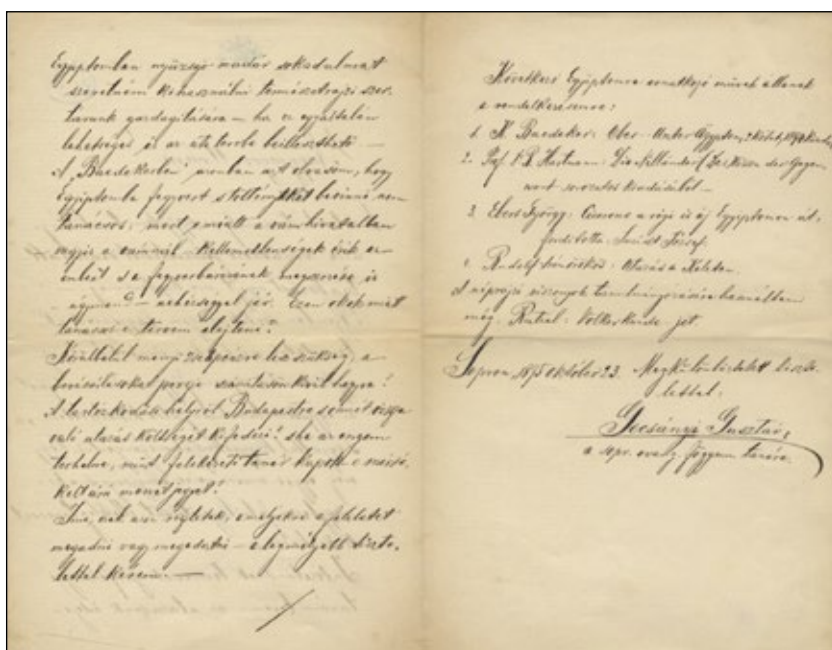
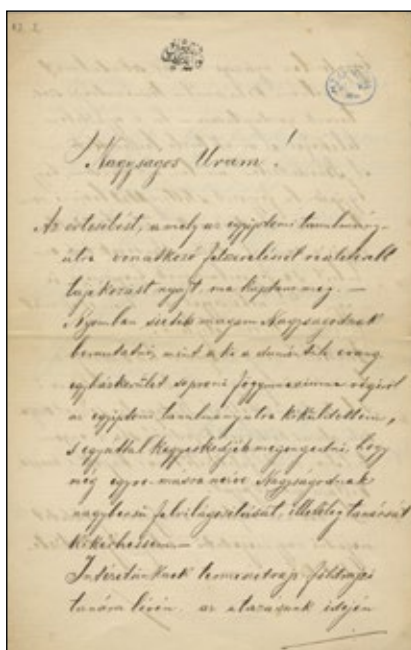
⁶² Goldziher Ignác: Napló. Bp., 1985. 88–101.

⁶³ OSZK Kézirattár, Analekta 4873. Platz Bonifáchoz intézett hivatalos irományok, 9. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztertől, 15495. sz. Budapest, 1895. április 30.

⁶⁴ Középiskolai tanárok újabb tanulmányi utazásai. *Pesti Hírlap* 17 (1895. febr. 12.) 43. (5802.) sz., 9.

⁶⁵ Középiskolai tanárok tanulmányútja. *Pesti Hírlap* 17 (1895. december 7.) 336. (6095.) sz., 7.

⁶⁶ Egyiptom. Magyar tanárok tanulmánykönyve. Szerk. Kőrösi László. Budapest, 1899. 6.



4. kép. Geccsányi Gusztáv levele Goldziher Ignáchoz, melyben az utazás előtt érdeklődik a beszerzendő felszerelésről és a szükséges előkészületekről.

1895. MTA KIK raktári szám- GIL/12/12/02

ifjúságnak éppúgy, mint az érdeklődő közönségnek. Az útleírás különlenyomatban is megjelent.⁶⁷

Jelen tanulmány Gecsányi részletes útleírását nem közölheti, csak néhány általa említett részt kísérel meg összefoglalni. A következő sorokkal kezdi a beszámolót: „*Húszan, magyar tanárok, gyűltünk össze január 6-án a budapesti mintagymnasium*⁶⁸ disztermében, részint hogy a Cook and Sohn⁶⁹ utazási vállalat megbízottjától átvegyük utazási igazolványainkat, részint hogy a tanulmányút rendezésében sokat fáradozott Klamarik János miniszteri tanácsostól búcsút vegyünk.” Goldziher Ignác köszönte meg a miniszteri tanácsos fáradozását és egyúttal felkérte, hogy tolmácsolja a közoktatásügyi miniszternek háláját. Aznap este a trieszti gyorsvonattal indultak el.⁷⁰ A tanulmányúton részt vettek, mint vezetők: dr. Goldzieher Ignác, dr. Platz Bonifác és Beöthy Zsolt egyetemi tanár.⁷¹ További résztvevők: Barcsi József Páparól, Bodnár Bertalan Hódmezővásárhelyről, Dénes Ferenc Lőcséről, Fogarasi Albert Nagy-Enyedről, Gresits Miksa igazgató Losoncra, dr. Kassai Gusztáv Budapestről, dr. Körösi László Budapestről, Laudon István Ungvárról, Ledniczky Ipoly Bajáról, Marcsiss János Besztercebányáról, Módy Kristóf Szombathelyről, Sarmaságh Géza Szatmárról, dr. Szádeczky Gyula Budapestről, Szekeres Ede Kassáról, Szép Ernő Pozsonyból, Vitális István Selmecbányáról és Gecsányi Gusztáv Sopronból. Január 8-án déltájban a Lloyd társulat *Cleopatra* nevű gőzösén szálltak tengerre Fiumében. Dél-Olaszországban a mediterrán flóratérület jellegzetességei nyűgözték le a soproni tanárt. Gecsányi természetrajz-tanárként részletesen sorolta a látott növénykülönlegességeket.⁷² Éjszakánként kiment a hajó tatjába, hogy a tenger foszforeszkálásában gyönyörködhesen: „*Egy, a véglények — Protozoa — körébe tartozó, mikroszkópikus kicsinységű állatkának a tenger felszínén rajzó tömegei idézték elő e csodálatos tűneményt.*”⁷³ Zakynthos mellett hatalmas viharba kerültek és villám csapott a hajójukba.⁷⁴ Január 13-án reggel felcsillantak Alexandria világító tornyai. Miután kikötött a hajó, nagy sietséggel vonultak a vasúti pályaházhoz, mert a kolera járvány miatt megállapodás nélkül kellett továbbutazniuk. Leírja, hogy a Nílus-delta nyugati részének mocsaras, vízerekben és csatornában gazdag óriási termékeny lapálya, csak kevés helyen ligettké csoportosuló fáival, nagymértékben a tavaszi Rábaközre emlékezteti: „*Persze a karcsú derekú, csupán tetején nagy szárnyas*

⁶⁷ A Dunántúli ág. Hitv. Evang. Egyházkerületi soproni lyceum államilag segélyezett főgymnasium és bölcsészlet-theológiai főiskolájának értesítője az 1895/6-iki tanévről. Sopron, 1896. 72.

⁶⁸ Ma Trefort Ágoston Gimnázium, Budapest.

⁶⁹ Irodájuk Budapesten, a Váci utcában lévő Nemzeti Szállóban volt. In: Egyiptom. Magyar tanárok tanulmánykönyve. Szerk. Körösi László. Budapest, 1899. 6.

⁷⁰ A dunántúli ág. Hitv. Evang. Egyházkerületi soproni lyceum államilag segélyezett főgymnasium és bölcsészlet-theológiai főiskolájának értesítője az 1895/6-iki tanévről. Sopron, 1896. 5.

⁷¹ Platz és Beöthy még ezt követően hat alkalommal voltak Egyiptomban: 1901, 1904, 1906, 1907, 1908 és 1910-ben.

⁷² Gecsányi Gusztáv: Hat hétig Egyiptomban. Sopron, 1896. 22.

⁷³ A dunántúli ág. Hitv. Evang. Egyházkerületi soproni lyceum államilag segélyezett főgymnasium és bölcsészlet-theológiai főiskolájának értesítője az 1895/6-iki tanévről. Sopron, 1896. 11.

⁷⁴ Uo. 9.

levéllombozatot viselő datolyapálmát helyettesíteniünk kellene a Rábaköz szélbenzúgó nyár- és égerfáival, s az emberiség legnyomorultabb és legpiszkosabb sárfészkeinek gyülekezetét a mi gádoros-, pitvaros-, meszeltházú falvainkkal.”⁷⁵ Három hetet töltöttek Kairóban. Nagy sajnálatára a modern stílusú építkezések folytán, a város sokat veszített eredetiségéből. A Kheopsz piramis tetejére két vezetővel, az építmény északkeleti éle mentén – ott, ahol a burkoló kövek kihullása folytán a kőkockák lépcsőzete szabaddá lett – jutottak fel. Az egy méternél magasabb kockaköveken négykézláb mászva, félórai izzasztó munka után sikerült a vállalkozás. Meghatottságuk hazafias felbuzdulásban nyert kifejezést: „Elénekeltük a Szózatot és a Himnuszot.”⁷⁶



5. kép. Magyar tanárok csoportképe a nagy piramisok tövében⁷⁷

A restaurálás alatt levő régi, kairói mecsetek tanulmányozását Herz Miksa⁷⁸ előző-keny kalauzolója és szakszerű magyarázatai tették számukra tanulságossá. Herz az egyiptomi kormány részéről az arab emlékek restaurálásának felügyeletével és keresztülvitelével volt megbízva. Az Arab Múzeum létrehozásával is Herzet bízták meg, ő állította össze

⁷⁵ A dunántúli ág. Hitv. Evang. Egyházkerületi soproni lyceum államilag segélyezett főgymnasium és bölcsészet-theológiai főiskolájának értesítője az 1895/6-iki tanévről. Sopron, 1896. 17.

⁷⁶ Uo. 25.

⁷⁷ Egyiptom. Magyar tanárok tanulmánykönyve. Szerk. Kőrösi László. Budapest, 1899. 5. Saját reprodukció

⁷⁸ Herz Miksa (1856–1919) Egyiptomban működött magyar építész, műemlékvédő, múzeumigazgató, építészettörténész. Munkássága elismeréseképp 1902-ben bey-jé, 1913-ban pasává nevezték ki. *Goldziher Ignác* megemlékezést, *Ormos István* pedig kétkötetes monográfiát írt róla: Max Herz Pasha 1856–1919. His life and career. Kairó, 2009.

a gyűjtemény katalógusát.⁷⁹ Herz Miksán kívül még két helyi magyar, dr. Hebertanz Albert orvos és Kovács Károly vendéglős több alkalommal találkozott a társasággal és kísérték őket városnéző sétáikon.⁸⁰ A programjukba oktatási intézmények meglátogatása is beletartozott, a tanulmányút egyik fő célja az egyiptomi oktatási és iskolarendszer megismerése volt. A tanulók elszállásolásáról, körülményeiről és ellátásuk módjáról Gecsányi Gusztáv számolt be, akárcsak a felsőbb osztályok tantárgyairól.⁸¹ A tanárok véleménye a hagyományos arab oktatásról igen lesújtó volt. Rossz tapasztalataik mellett, soraikon átviláglik az arab kultúra és az egyiptomi arab néppel szemben érzett lenézés, annak biztos tudatában, hogy európaiak lévén magasan fölötte állnak azoknak. Tankötelezettség ekkor még nem létezett Egyiptomban, bár a mecsetekben zajlott oktatás.

Az elmaradottság és szegénység szembetűnő volt Gecsányinak is: „*A vasúti pályatest mentén gyakran egész raja a félmeztelen gyerekeknek üdvözlí nagy viadallal a vonatunkat. Mindenik kezében egy-egy tekintélyes nagyságú cukornádszárat tart s azt – mint egy nagy bonbont szopogatja. Ez, meg a durrakölesből készült lepény, képezi a reggelijüket és az ebédjüket. A szegényebb emberek csak este élveznek néminemű meleg kotyvalékot. A falvak itt is, mint a Deltában, putriszerű épületek tömkelegéből állanak, amelyek tetőzetét igen sokszor igazi szemétdombja a nádszáraknak alkotja. De még a városok emeletes házai is rendszerint vályogból építvék s városias színezetet legfeljebb a rikító színű füstös köcsönöz nekik. A falvak eredetiségeit az óriási, bástyaalakú agyaggalambdúcai képezik, amelyeknek számtalan nyílásain át egész felhője a galamboknak rajzik ki. A galambokat már ősrégi idő óta trágyájuk miatt tartják s még most sem akarják belátni, hogy a haszon nem ér fel a kárral, amelyet ezen óriási madársereg a gabonában tesz.*”⁸²

Útjukat a Níluson folytatták, hajójukat *Hatasu* (Hatsepszut) egyiptomi királyné nevére keresztelték. Gecsányi antropológiai megfigyeléseket is tesz: „*Bámulatos, hogy a koptok – dacára annak, miszerint évezredekken át gyakran ismétlődő idegen nép áramlása közepette éltek, a régi egyiptomi nép típusát mégis mennyire tisztán őrizték meg. Némely koptnőnek a sűrű szempillától beszegett szeme, a fölötte majdnem egy egyenes vonallá olvadó koromfekete szemöldökével, és az éles határvonalú telt ajka, mintha csak megelevenedett mását adná ama képeknek, amelyek az ősrégi masztabák, sziklasírok és templomok faláról reánk oly sokszor s oly rokonszenvesen tekintettek alá.*”⁸³ Állattani adalékok is gazdagítják az útleírást: „*A folyam ezen szakaszának homokszigetein és zátonyain még nem régiben, úgy két-három évtized előtt,*

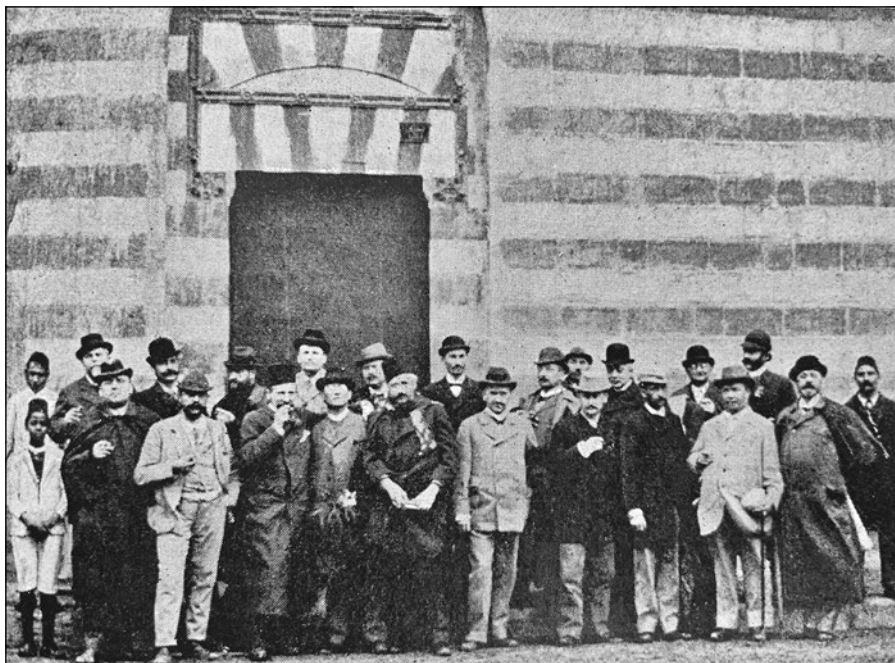
⁷⁹ Max Herz: Catalogue of the National Museum of Arab Art. Ford. Stanley Lane-Poole. Gilbert and Rivington, Bernard Quaritch. London. 1896. <https://archive.org/details/catalogueofnation00mathrich> (Letöltés: 2024. szeptember 15.)

⁸⁰ Fogarasi Albert: Egyiptom földjén. Nagynyed, 1897. 147–148.

⁸¹ Gecsányi Gusztáv: Hat hétig Egyiptomban. Sopron, 1896. 36.

⁸² A dunántúli ág. Hitv. Evang. Egyházkerületi soproni lyceum államilag segélyezett főgymnasium és bölcsész-theológiai főiskolájának értesítője az 1895/6-iki tanévről. 41.

⁸³ A dunántúli ág. Hitv. Evang. Egyházkerületi soproni lyceum államilag segélyezett főgymnasium és bölcsész-theológiai főiskolájának értesítője az 1895/6-iki tanévről. Sopron, 1896. 42.



6. kép. Magyar tanárok és kísérőik csoportképe Egyiptomban. Hátsó sor balról jobbra: Hebentanz, Szádecky, Gecsányi, Fogarasi, Marcsics, Vitális, Szép, Dénes, Kassai, Körösi. Elöl: Módly, Laudon, Beöthy, Platz, Goldziher, Szekeres, Bodnár, Ledniczky, Gresits⁸⁴

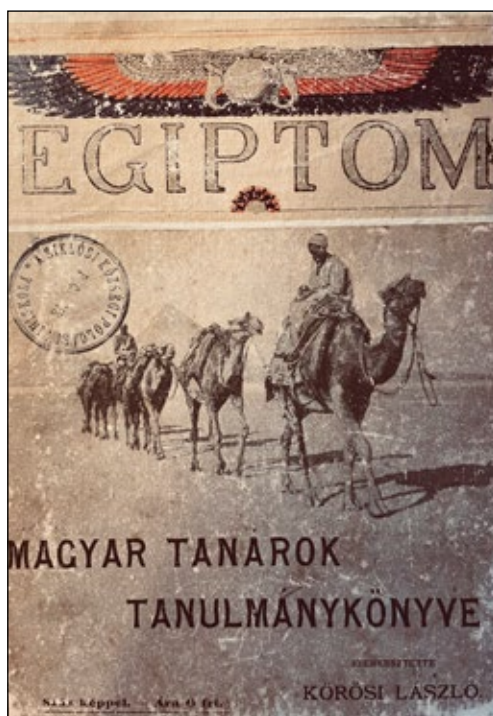
előfordult elvéte a hüllők legnagyobbika, a krokodilus is. Most már a második kataraktán⁸⁵ túl is ritkaságszámba megy és legfeljebb a házak kapuja fölött díszleg – kitömött állapotban.”⁸⁶ Gecsányi az Extra Hungariam non est vita, si est vita, non est ita⁸⁷ jegyében, így zárja a beszámolót: „Bár szent bámulattal eltelve csodáltam egy nagyot merő nemzetnek kőbe lehelt kultúráját, eszméit és érzelmeit, s bár tudásom megtermékenyült a merőben idegen földnek s természetnek megismerése által, – de látván a nagy fáraók népének mostani utódjait szellemi röghöz tapadtságukban, s látván, hogy a hazáért s az emberiség nemesebb eszméiért való hevülés idegen előttük, sőt még a szabadság szeretete is kiszorult a termékeny földről a homokpusztaságba – a beduin sátrába – mégis örömmel tértem vissza hazámba – melynek még

⁸⁴ Egyiptom. Magyar tanárok tanulmánykönyve. Szerk. Körösi László. Budapest, 1899. 3. Saját reprodukció

⁸⁵ Katarakta: a Nílus középső szakaszának szűkületei és zuhatagos részei, ahol a folyó számos kisebb ágra válik szét, szigeteket alkot és általában hajózhatatlanná válik. A katarakták olyan helyeken jöttek létre, ahol a gránitrétegek a felszínre kerültek.

⁸⁶ A dunántúli ág. Hitv. Evang. Egyházkerületi soproni lyceum államilag segélyezett főgymnasium és bölcsészet-theológiai főiskolájának értesítője az 1895/6-iki tanévről. Sopron, 1896. 49.

⁸⁷ „Magyarországban kívül nincs élet, ha van is élet, az nem olyan.”



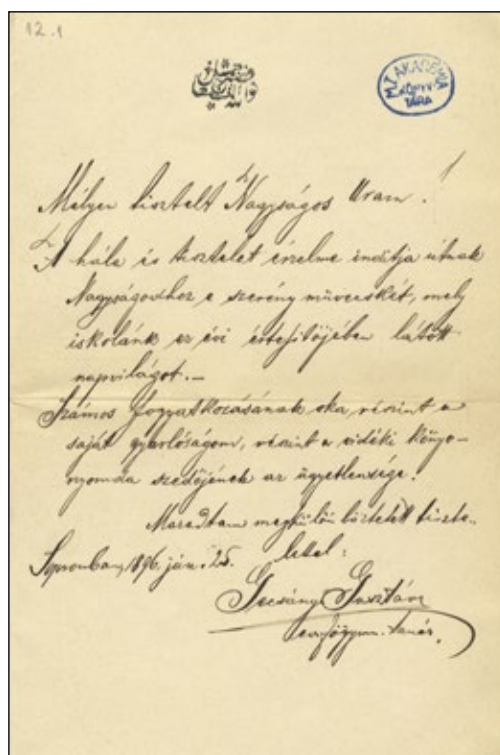
7. kép. A Magyar tanárok tanulmánykönyvének borítója. Saját reprodukció

*ki nem élt szellemi talaja erőteljes sarjait hajtja a hazaszeretetnek s a nemesebb eszméknek –, s örömmel tértem vissza szellemi családom, kartársaim körébe, hogy nemes munkájukból – a hazaszeretet, a fönséges eszmék s lelket megtermékenyítő ismeretek csiráinak elültetése munkájából ismét kivegyem a magam részét is. Sopron, 1896. május hó.*⁸⁸

Akárcsak Gecsányi Gusztáv, a többi tanár szintűgy iskolájuk évkönyveiben és hírlapcikkben írták meg visszaemlékezéseiket. Mindazonáltal a tanulmányút legjelentősebb mementója az egyik résztvevő, Kőrösi László által szerkesztett könyv *Egyiptom* címen, melyben az utazáson részt vett tanárok visszaemlékezéseit és tanulmányait gyűjtötte össze.

Ezen tanulmány illusztrációinak is egy része ebből a könyvből származik, a benne található száz fénykép valóságos képeskönyvvé avatja a Kőrösi-féle kötetet. Boskovics Ignác felvételeiből válogatott a kiadó. A Pátria irodalmi vállalat adta ki a kötetet 1899-ben, a közoktatásügyi miniszter támogatásával. Beöthy Zsolt a kötet elején vázolta az egyiptomi tanulmányút célját és sikerét. Leszögezi, hogy nem tudományos expedíció volt, hanem tanulmányút. A könyv tehát az útnak az emléke, nem pedig eredménye. Az út nem bur-

⁸⁸ A dunántúli ág. Hitv. Evang. Egyházkerületi soproni lyceum államilag segélyezett főgymnasium és bölcsész-theológiai főiskolájának értesítője az 1895/6-iki tanévről. Sopron, 1896. 55.



8. kép. Gecsányi Gusztáv levele Goldziher Ignáchoz. A líceumi évkönyvben megjelent beszámoló különlenyomatának levélmelléklete 1896-ban. MTA KIK raktári szám- GIL/12/12/01

kolt célja az volt, hogy a szerzett benyomásokat, tapasztalatokat, élményeket a tanárok kamatoztathassák az iskoláikban.⁸⁹ Goldziher Ignác egyetemi tanár, orientalista, az egyiptomi iszlámról alapos értekezést közölt. Platz Bonifác szegedi főigazgató, Ó-Egyiptom történetét és irodalmát ismertette két tanulmányban. Fogarasi Albert nagyenyedi kollégiumi tanár, Egyiptom mítoszait tárgyalta. Sarmaságh Géza szatmári tanár, Egyiptom és a biblia című közleményben fejtegette a Szentírás tanulságos vonatkozásait. Gresits Miksa a 19. századi Egyiptom történetét mutatta be érdekfeszítő pragmatikával. Bodnár Bertalan hódmezővásárhelyi tanár, Egyiptom földrajzából adott vázlatokat. Laudon István ungvári tanár Egyiptom növényvilágát mutatta be. Marcsics János beszercebányai tanár, az egyiptomi meteorológiai intézet adatai nyomán magyarázta Egyiptom klímájának sajátosságait. Szádeczky Gyula kolozsvári egyetemi tanár, a régi egyiptomi építkezések közzeteiről nyújtott ismertetést. Vitális István selmecbányai líceumi tanár, Kairót

⁸⁹ Egyiptom. Protestáns Szemle 4 (1899) 128.

mutatta be. Szép Rezső pozsonyi líceumi tanár, Felső-Egyiptomot méltatta műemlékeinek maradványaival. Gecsányi Gusztáv Suez jelentőségéről és tájáról festett képet.⁹⁰ A tanulmányok közül feltűnően a legrövidebb a Gecsányi által jegyzett, mindössze három oldal. Szinte szóról szóra megegyezik a líceumi évkönyvben szereplő, szuezi tartózkodásukat leíró résszel. Kőrösi László budapesti tanár, a tanulmánykönyv szerkesztője, az utolsó közleményben Egyiptom asszonyait mutatta be.

Persze a kötetből és a beszámolókból látható, hogy a kiránduláson részt vett tanárok többségének ismeretei (Goldziher és Platzot leszámítva) leginkább csak a korabeli útleírásokra (Karl Baedeker, Joseph Meyer), klasszika filológiai tanulmányaikra (Hérodotosz) támaszkodtak, és legfeljebb néhány korabeli Egyiptommal foglalkozó könyv (Karl Richard Lepsius, Georg Ebers, Gaston Maspero) alapján szerezték ismereteiket. Gecsányi ráadásul több pontatlanságot is említ.⁹¹ Ennek ellenére mind a kötetnek, mind pedig a tanulmányútnak megvannak az elvitathatatlan érdemei. Hasonló tartalmú és kiállítású ismertető munka addig még nem jelent meg Egyiptomról Magyarországon.⁹² Maga az út pedig nem volt sem veszélytelen, sem pedig megszokott, hiszen a modern egyiptológia hőskorában zajlott, azokban az években, mikor Howard Carter⁹³ ambíciózus fiatalemberként még álmodni sem merhetett Tutanhamon sírjának felfedezéséről. Ezt a megannyi megfejtésre váró titokkal kecsegtető, rejtélyes Egyiptomot láthatta Gecsányi Gusztáv soproni líceumi tanár a 19. század végén.

⁹⁰ Egyiptom. Magyar tanárok tanulmánykönyve. Szerk. Kőrösi László. Budapest, 1899. 1.

⁹¹ Például: „...a Nílus Kitangule forrásfolyójával, a Mississippi-Missouri után, a világnak második leghosszabb folyama.” A dunántúli ág. Hitv. Evang. Egyházkerületi soproni lyceum államilag segélyezett főgymnasium és bölcsészlet-theologiai főiskolájának értesítője az 1895/6-iki tanévről. Sopron, 1896. 19.

⁹² Tudomány, irodalom. Budapesti Napló 4 (1899. január 25.) 25. sz., 9.

⁹³ Howard Carter (1874–1939) brit régész, grafikus.

Méltán lehetünk büszkéek arra, hogy Sopronban egy nagymúltú intézményben oktatják a jövő óvodapedagógusait, kisgyermeknevelőit, gyógypedagógusait és napjainkban már tanárokat is. 2024 jubileumi év volt a Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kara számára, amely a magyarországi óvodapedagógusképzők egyik fellelvára, és ahol már 1899 óta működik óvóképzés. Ha megvizsgáljuk az egykori soproni óvóképző (Sopronban még mindig sokak által csak OKI-ként, azaz Óvónőképző Intézetként emlegetett intézmény) 20. századi történetét, mindenképpen megállapítható, hogy Sopronban egy olyan képzőben tanulhattak a jövő óvónői, amely hazánk óvóképzésében az értékmegőrzés mellett mindig az innovációkat kereső, sokszor úttörő szerepet felvállaló tanintézet volt. A Benedek Elek Pedagógiai Kar nagyszabású rendezvénysorozattal ünnepelte 2024-ben a 125 éves soproni óvóképzést.

Közel kétévszázados múltja van a hazai intézményes óvodai nevelésnek. 1828-ban nyitotta meg kapuit Brunszvik Teréz első óvodája Budán a Mikó utcában.¹ Az óvopedagógusok képzése gyakorlatilag rögtön az első óvoda megnyitásával kezdetét vette, hiszen Brunszvik Teréz 11 fiatal lányt vett maga mellé, és nagy gondot fordított az ő képzésükre is.² Sopronban az Isteni Megváltóról Nevezett Nővérek Kongregációjának intézményében kezdődött a kisdednevelő képzés³ azzal a céllal, hogy az általuk működtetett óvodákba képezzenek szakembereket.⁴ A soproni képző fejlődéstörténete kiválóan érzékelteti, milyen jelentős változásokon ment keresztül a 20. században az óvóképzés és ebben Sopron mindig meghatározó szereppel bírt. 1959-ben Kecskemét és Szarvas mellett Sopronban alakult meg elsőként az érettségire épülő felsőfokú óvónőképző intézet. 2019-ben

¹ Pásztor Enikő: A német nemzetiségi óvodapedagógus professzió kialakulása 1959-től, különös tekintettel a soproni képző intézményre. Képzés és Gyakorlat 18 (2020), 3–4. sz. 85–95.

² Kövér Sándorné: Óvóképzésünk múltjának néhány manák szóló tanulsága. In: Varga Gyula (szerk.): „... Amit a tükör önmaga terem” HWIPE, Hajdúböszörmény, 1996. 4–16.

³ Németh Dóra Katalin: A Soproni Óvóképző Intézet gyakorlati oktatása a 70-es évek elején. Képzés és Gyakorlat 18 (2020) 1–2. sz. 173–180.

⁴ Patyi Gábor: Óvónőképzés Sopronban a dualizmus korában. Neveléstörténet 10 (2013) 3–4. sz. 124–133. Ld. továbbá Patyi Gábor: Óvónőképzés Sopronban a századfordulón című tanulmányát a Soproni Szemle jelen számában.

ünnepeztük ennek 60. évfordulóját.⁵ A soproni képző ott van tehát az elsők között. Rangot ad ez az intézménynek és büszkéek erre az itt oktatók ma is.

A soproni óvóképzőben a hallgatók képzésének mindig is meghatározó részét tették ki az óvodai hospitálások. A hazai óvók professzionalizációjának ugyanis szerves része tanulmányaik idején a gyakorlati képzés. Az óvóképzés 20. századi átalakulásai gyakorlatilag szinte érintetlenül hagyták Sopronban az 1970-es évekre jól kiépített, magas minőséget képviselő óvodai gyakorlati képzés struktúráját. A hallgatók ugyanúgy a gyakorló óvodákban szerezhetik meg a hivatásukhoz szükséges gyakorlati ismereteket. A hűség városában tanuló hallgatók már az 1970-es évektől egy olyan gyakorló óvodában juthatnak gyakorlati ismeretekhez a Ferenczy János utcában, amely igazi különlegességgnek számít. A Lewinszky Anna Gyakorló Óvoda Aranykapu Tagóvodája, akkori nevén 1. számú Gyakorló Óvoda az 1972/73-as nevelési évben, a nyitásakor, igazi kuriózum volt a hazai óvóképzésben. Belgatúrkös csoportszobái, valamint a magyarországi óvónőképző intézetek közül elsőként a soproniban megvalósuló zártláncú televíziós felszereltsége, új fejezetet nyitott az óvodapedagógus hallgatók gyakorlati képzésében. A gyakorló óvoda csoportszobáinak a még napjainkban is egyedinek számító kialakítása, kiváló lehetőséget biztosít a gyerekcsoportok, az óvodai foglalkozások, a nevelőmunka és a hallgatók hospitálásainak megfigyelésére.⁶

Hosszasan lehetne méltatni még a soproni óvóképzést. A teljesség igénye nélkül meg kell említeni azokat a pedagógiai műhelyeket, amelyekben az akkori oktatók és a gyakorló óvoda óvodapedagógusai az 1980-as években olyan óvodai pedagógiai programokat alkottak, amelyek rövid idő alatt az egész országban, sőt még a külhoni magyar óvodákban is évtizedeken keresztül meghatározták az óvodai nevelést. Az itteni Freinet-kutatócsoportnak köszönhetően, mely Zsámboki Károlyné, Eperjesy Barnáné, Lakihegyi Alfrédné és Friedrich Árpádné nevéhez fűződik, terjedhetett el a magyar óvodákban a francia néptanító és reformpedagógus, Célestin Freinet szellemiségére épülő természet- és életközeli, szabad önkifejezést biztosító óvodai program.⁷ Ugyancsak a soproni óvóképzés jegyzi a német nemzetiségi óvodák számára készült „Játék a szóval, játék a nyelvvel” programot, melyet a 2025-ben elhunyt Talabér Ferencné, a Soproni Óvóképző egykori oktatója, későbbi főigazgatóhelyettese készített. Ez a program meghódította az egész országot és még ma is használják a német nemzetiségi óvodákban.

A Benedek Elek Pedagógiai Kar ma is meghatározó szereppel bír a hazai óvóképzésben. 2024-ben, a soproni óvóképzés 125. jubileumi évében nagyszabású rendezvénysorozattal emlékeztek és tisztelegtek az elődök előtt. Szakmai és kulturális programokkal várták az érdeklődőket Sopron városában. A programsorozat 2024. április 24-én jubileumi ünnepséggel vette kezdetét, amelyen a Soproni Egyetem vezetői és Sopron

⁵ Pásztor 2020 i.m.

⁶ Pásztor Enikő: A Soproni Óvónőképző Intézet gyakorló óvodáinak sajtórepresentációja az 1970-es években. In: Fejezetek a neveléstudomány és a nőtörténet köréből, szerk. Kéri Katalin. Sopron, 2023, 53–68.

⁷ Kissné Zsámboki Réka: A soproni Freinet-kutatócsoport keletkezése és szerepe az 1980-as évek közepétől kibontakozó óvodapedagógiai innovációs mozgalomban. Képzés és Gyakorlat 10 (2012). 3–4. sz. 83–101.



1. kép. A Soproni Egyetem Lewinszky Anna Gyakorló Óvoda óvodásainak műsora a Benedek Elek Pedagógiai Kar 125 éves jubileumi ünnepségén. Forrás: sopronmedia.hu

városának polgármestere mellett a határon túli pedagógusszövetségek képviselői és az Oktatási Hivatal szakemberei is részt vettek. Dr. Farkas Ciprián, Sopron Megyei Jogú Város polgármestere beszédében visszatekintett az Isteni Megváltó Leányai rend óvóképző intézetének 1899-es indulására, míg Prof. Dr. Fábián Attila, az egyetem rektora kiemelte, hogy a Benedek-karon az óvodapedagógia és a csecsemő- és kisgyermeknevelés mellett az évek során már a gyógypedagógia, a szociálpedagógia, a humánökológia és a szakoktatói képzés is megjelent. A közönség soraiban ott voltak a ma már nyugdíjas oktatók és óvónők mellett a Benedek Elek Pedagógiai Kar jelenlegi oktatói is. A közönség nagy tapssal fogadta a gyakorló óvoda óvodásainak műsorát (1. kép).

A jubileumi ünnepi előadásokat követően módszertani workshopok és kerekasztal-beszélgetések gazdagították a programot. A soproni óvóképzés meghatározó része az ének-zenei nevelés, így az egyik workshopra a kar egykori kiváló oktatói, Bencsik Erzsébet nyugalmazott főiskolai adjunktus, dr. Tauber Anna és Dárdai Árpád nyugalmazott főiskolai docensek is meghívást kaptak. A beszélgetés során felelevenedtek a múlt értékei, és a résztvevők a hagyományok tiszteletére és a megújulás fontosságára hívták fel a figyelmet. Zárásként egy körjátékkal Forrai Katalinról is megemlékeztek, aki ezt játszotta egykor a gyakorló óvoda óvodásaival módszertani bemutatók alkalmával.

A jubileumi ünnepségsorozat részeként „Egykor és ma – az alapítástól napjainkig” címmel kiállítás nyílt a Ferenczy János utcai épületben, bemutatva a Vizuális Tanszéken egykor és jelenleg alkotó művésztanárokat, mint Babos Ágnes, Békés Imre, Gáspárdy Tibor, Giczy János, Gergács Berta, Kovács-Gombos Gábor, Merész Károly, Ösz Róbert, Soltra E. Tamás és Sz. Egyed Emma alkotásait. A kiállítás mellett a 125. évforduló emlékére márványtáblát is avattak.



2. kép. Prof. Dr. Kéri Katalin, a 17. Képzés és Gyakorlat Nemzetközi Neveléstudományi Konferencia elnöke köszönti a résztvevőket. Fotó: Németh Tamás



3. kép. Évárium játékgyűjtemény a Kolostor utcában. Fotó: Filep István, sopronmedia.hu

A jubileumi ünnepséget követő napon, 2024. április 25-én a Benedek Elek Pedagógiai Kar a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Neveléstudományi Intézetével együttműködve rendezte meg a 17. Képzés és Gyakorlat nemzetközi neveléstudományi konferenciát. Az eseményre hazai és külföldi kutatók, oktatók, általános és középiskolai tanárok, óvodapedagógusok, gyógypedagógusok és pszichológusok érkeztek, hogy bemutassák legújabb kutatási eredményeiket. A konferenciára Európából, valamint az Egyesült Államokból, összesen tíz országból regisztráltak előadók (2. kép).

A tavaszi programok között kiemelkedett a Budai Ilona Népdaléneklési Találkozó, amelyet hagyományteremtő céllal rendeztek meg a Ligneum Rendezvényház és Látogatóközpontban. A szervezők várakozásait is felülmúlta az a rekordszámú, csaknem 150 kisgyermek és fiatal részvétele, akik szerepléseikkel igazán méltó módon tisztelegtek Budai Ilona, Kossuth-díjas énekesnő (1951–2023) emléke előtt, aki az 1970-es években a soproni óvóképzőben tanult.

A jubileumi év során a Benedek Elek Pedagógiai Kar közösségi gyűjtést is indított. Megszólítva Sopron város polgárait, azt kérték, hogy kutassanak régi fényképek között, és amennyiben rendelkeznek az óvodás éveikből, a régi óvodájukról fotókkal, küldjék be azokat. Ennek eredményeképpen létrejött egy rendkívül értékes digitális fotótár. Nyár elején dr. Hartl Éva egyetemi docens játékgyűjteményéből nyílt állandó kiállítás Sopron történelmi belvárosában, a Kolostor utcában. Az Évárium névre keresztelt bemutatóteremben egy több évtizedes gyűjtőmunka legszebb antik játéakai kaptak helyet (3. kép).

Szeptemberben rendhagyó helytörténeti sétára invitálták az érdeklődőket, amely során Sopron és az óvóképző történetéhez kapcsolódó helyszíneket jártak be a Ferenczy János utcától egészen a Deák térig. A sétát Bolodár Zoltán, a Soproni Múzeum fotóarchívumának vezetője vezette, bemutatva a gyermekneveléshez köthető soproni helyszíneket. Ugyancsak Bolodár Zoltánnak köszönhetően *Gyermekvilág* címmel egy zenés helytörténeti előadásra is invitálták a soproniakat a Ligneum Rendezvényház Látogatóközpontba, melynek során sok régi fotóval elevenedett meg a régi soproni óvodák és óvodások világa (4. kép).



4. kép. Bolodár Zoltán *Gyermekvilág* című zenés helytörténeti előadása a Ligneum Rendezvényházban
Fotó: Szabadhegyi Zita



5. kép. EduKaland Stúdió nyílt a Benedek Elek Pedagógiai Karon
Fotó: Szabadhegyi Zita

Az év során megnyílt az EduKaland stúdió is a Benedek Elek Pedagógiai Karon, amely a LEGO-t nem csupán játékként, hanem hatékony oktatási eszközként mutatta be, hozzájárulva a társas kapcsolatok fejlesztéséhez és az érzelmek kifejezéséhez (5. kép).

November 27-én a Ligneumban volt a Benedek Akadémia nyitóelőadása, amelyet Pukánszky Béla professzor, az MTA doktora tartott „Egy szerephatárokat átlépő gondorkaművésznő a 19. századi nemzetközi hangversenyéletben: Lisa Cristiani (1827–1853)” címmel. A jubileumi év záró eseményeként, decemberben termet neveztek el Budai Ilonáról a Benedek-karon. *„Életem legszebb két évét töltöttem a Soproni Óvóképzőben. Nagyszerű tanáraink voltak, akik az óvónői pálya iránti alázatra, szeretetre és emberségre neveltek. Minden leendő óvónőnek kívánom, hogy életre szóló élményekkel fejezzék be a képzőt. Legyenek büszkéek arra, hogy hol kapták a diplomájukat. Én a képzőtől nagyon sok mindent kaptam, büszke vagyok arra, hogy elindítottak a tisztességet, a becsület útján. Ezek sokat segítettek abban, hogy igaz magyar ember és művész lettem.”* Ezeket a gondolatokat 2021-ben osztotta meg a Kossuth- és Nemzet Művésze díjas Budai Ilona, aki a Benedek Elek Pedagógiai Kar címzetes egyetemi docense volt.

A Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kara 2024-ben méltóképpen ünnepelte a soproni óvóképzés 125 éves jubileumát, gazdag és sokszínű programsorozattal tisztelve az elődök előtt. A rendezvények során a kar munkatársai és a résztvevők közösen erősítették meg elkötelezettségüket az óvodapedagógia hagyományainak megőrzése és továbbfejlesztése iránt, biztosítva a jövő generációinak minőségi nevelését.

Katona Imre művészettörténész 1988-ban a Soproni Szemle hasábjain tárgyalta a jeles festő, Iványi-Grünwald Béla Sopron megyéhez fűződő kapcsolatait.¹ Ezért éreztem úgy, hogy a művész életével kapcsolatos kutatásaim alapján szükségessé vált kiegészítéseket és helyreigazításokat is ebben a folyóiratban lenne helyénvaló közölni.² A Katona Imre tanulmányának megjelenése óta eltelt 37 év alatt felkutatott és itt bemutatott illetve hivatkozott további dokumentumok szükségessé teszik az akkori tanulmány egyes adatainak és megállapításainak korrekcióját.

Az 1867-es ádándi izraelita születési anyakönyv 141. számú bejegyzése a következőket tartalmazza:

Az újszülött neve: Béla

A születés hava és napja: május 16.

A gyermek szülei: Grünwald Samu és Morvay M.

A szülők lakása: Som

Hol és mikor történt a körülméletés? Som, május 23.

A körülméletelő neve: rabbi

A koma neve: Morvay

Megjegyzés: Grünwald Béla családi nevének „Iványi-Grünwald”-ra leendő átváltoztatását az m. kir. belügyminiszter 252.379/VIII.1929. sz. rendeletével engedélyezte. – Somogy vm. alispánjának 30877. igazg. számú rendeletére feljegyezte. Kaposvár, 1929. X. 23. [olvashatatlan aláírás]

Kaposvár, 2018. december 19.

1. kép. Grünwald Béla születési adatai³

Grünwald Béla a Somogy vármegyei Som községben, 1867. május 16-án született (1. kép). Apja, Grünwald Sámuel Som-Daránypusztán, Som-Simonmajorban és az Iregszemcse melletti Csehi-pusztán bérelt földeken gazdálkodott (2. kép), míg Som községben szatócsüzlete volt (3. kép). (Csehi-pusztá Tolna vármegyéhez tartozott.)

¹ Katona Imre: Iványi-Grünwald Béla Sopron megyében. Soproni Szemle 42 (1988) 2. sz. 10–20.

² Lásd részletben: Lenkey Tibor: Iványi-Grünwald Béla. Som, 2019. 12–13.

³ Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Vármegyei Levéltára (MNL SML), Ádánd község 1867. évi izraelita anyakönyve, 141. sz. bejegyzése, ill. Lenkey Tibor: Iványi-Grünwald Béla. Som, 2019. 29.



2. kép. Grünwald Sámuel bérelt földjei⁴

28.

Kimutatás Som Községben létező Iparosokrol.

folyó szám	Neve	lakása	foglalkozása
1.	Grünwald Sámuel	Som	szatócs
2.	Bognár József	dtto	Kovács

Som Mártius 2^a 869.

*Dömény Elek(?)
jegyző*

3. kép: Grünwald Sámuel szatócsüzlete Som községben⁵

⁴ Lenkey Tibor: Iványi-Grünwald Béla. Som, 2019. 13. ill. Google Maps térkép kivágata.

⁵ MNL SML, Som község iratai.

Grünwald Sámuel és Morvay Mária Emília házasságából kilenc gyermek született. Ebből négy gyermek Som községben: Róza 1862. január 13-án, Emánuel 1864. április 20-án, Betti 1865. december 30-án és Béla 1867. május 16-án. Újabb kutatásommal be tudtam bizonyítani, hogy apjuk bérelt másik földterületén, a Tolna megyei Iregszemcse melletti Pusztacsehin (írták Csehi-pusztának is) további öt gyermeke született a házaspárnak: Adolf 1871. december 19-én, Emma 1874. február 21-én, József 1874. december 26-án⁶, Ede 1876. július 13-án és Ilona: 1878. október 1-jén. A család 1891 őszén költözött Som községből a Sopron vármegyei Iván községhez tartozó Viszta-pusztára és ott bérelt földet. Grünwald Béla nem lett Viszta-pusztai, mert budapesti tanulmányait követően Münchenben és Párizsban tanult, majd újra Münchenben élt. Nyaranta viszont meglátogatta szüleit, így több képének helyszíne Iván község volt.

Grünwald Béla müncheni lakos 1899. január 11-én Nagybányán római katolikusként kötött házasságot a görögkatolikus Bilcz Irén Matilddal. A Nagybányai Levéltárban őrzött anyakönyv a következő adatokat tartalmazza házasságkötésről:

Helye: Nagybánya. Ideje: 1899. január 11.⁷

Virág Lajos anyakönyvvezető-helyettes előtt

Vőlegény: Grünwald Béla

vallása: római katolikus

állása: festő

lakóhelye: München

születésének helye: Som

ideje: 1867. május 16.

akit az alulírott anyakönyvvezető-helyettes személyesen ismer,

atyja: Grünwald Sámuel

állása: birtok haszonbérlet,

lakóhelye: Pusztá Viszta,

anyja: Grünwald Sámuelné született Morvai Emilia

állása: háztartásbeli

lakóhelye: Pusztá Viszta

Menyasszony: Bilcz Irén Matild

vallása: görög katolikus

állása: háztartásbeli

lakóhelye: Nagybánya IV, Felsőbánya utca 227.

születési helye: Nagybánya

ideje: 1875. április 28.

atyja: Bilcz István

⁶ Lenkey Tibor: Iványi-Grünwald Béla. Som, 2019. 16, 101, ill. anyakönyvek a MNL SML és Magyar Nemzeti Levéltár Tolna Vármegye Levéltára (MNL TML) gyűjteményeiben.

⁷ Lenkey Tibor: Iványi-Grünwald Béla. Som, 2019. 24–28.

állása: lelkész

lakóhelye: Nagybánya IV, Felsőbánya utca 227.

anyja: Bilcz Istvánné született Erdőss Anna

állása: háztartásbeli

lakóhelye: Nagybánya IV, Felsőbánya utca 227.

tanúk: - Csók István festő, 34 éves

lakóhelye Budapest

Dr Orosz Sándor királyi alügyész, 35 éves

lakóhelye: Szatmár

aláírások:

Tanú: Csók István Férj: Grünwald Béla

Tanú: Dr Orosz Sándor Feleség Grünwald Béláné Bilcz Irén Matild

Virág Lajos anyakönyvvizető helyettes

Grünwald Béla önéletírásában közölt személyes adatai nem egyeznek az anyakönyvvvel, de az anyakönyvvizető előtt nem mert valótlan állítani születési helyéről és idejéről. Valásváltásával úgy családja jelentős részével, mint volt felekezetével meggyúlt a baja.

A Nagybánya és Vidéke így számolt be az esküvőről: „Fényes esküvő. Grünwald Béla festőművész, a Hollósy iskola egyik mestere, f. hó 11-én tartotta esküvőjét Biltz Irénnel, Biltz István helyi g. kath. Esperes leányával. Az ifjú pár 9 órakor volt az állami anyakönyvvizetői hivatalban, hol mint tanúk Csók István festőművész és Orosz Sándor szatmári kir. ügyész szerepeltek. Az egybekötés után a gör. kath. templomban az egyházi szertartást Pap Endre lelkész és hitoktató végezte. A lelkészlakon tartott ebéd végeztével az ifjú pár Budapestre utazott, s Szatmárig számosan elkísérték őket a rokonok és ismerősök köréből vidám hangulatban. Budapesten Grünwaldék 10 napig fognak tartózkodni s onnan Münchenbe utaznak, ahol a telet töltik.”⁸

Grünwald Sámuel 1899 tavaszán átadta a gazdálkodást Emánuel (Miksa) fiának, aki Grünwald Emánuelként született, de Grünwald Miksaként halt meg.⁹ Sámuel feleségével Budapestre költözött. Egészsége megromlott és 1899. november 29-én elhunyt.

Grünwald Béla házasságából 1902. március 2-án megszületett fiuk, Grünwald Béla István. A festőművész folyamatosan alkotott, többek között 1901-ben *Bércek között*, 1902-ben *Itatás*, 1903-ban *Ruhaszárítás*, *Tavaszi kirándulás*, *Három királyok*, Nagybánya Evangélikus templomának oltárképe: *Jézus a Getsemáné kertben*,¹⁰ 1908-ban *Nagybányai táj a Gutinnal* című festményei készültek el.

⁸ Nagybánya és Vidéke 25, évf. 3. szám. 1899. január 15.

⁹ Lenkey Tibor: Iványi-Grünwald Béla. Som, 2019. 16.

¹⁰ Lenkey Tibor: Iványi-Grünwald Béla. Som, 2019. 33.

A festő és Nagybánya útjai 1909-ben váltak külön, amikor Budapestre költözött. Ez év júniusában Budapesten találkozott Kada Elekkel,¹¹ Kecskemét művészetet pártoló polgármesterével és felajánlotta neki, hogy a nagybányai művészek egy részével átköltözznek Kecskemétre és létrehozzák az itteni Művésztelepet, sokrétebb lehetőségekkel. A Kecskeméti Művésztelep építését hátráltatta az 1911. július 8-i kecskeméti földrengés, ezért addig a művészek és tanítványaik szállodákban és szállásokon éltek. 1912-ben elkészültek az épületek és újult erővel indult meg a közterületek díszítése és a napi érdekes témák megörökítése.

Grünwald Béla 1920-ig volt a Kecskeméti Művésztelep vezetője, de akkor már inkább Budapest művészeti, közösségi élete érdekelt. Tavasztól őszig pedig visszatért szülőmegyéjébe, Somogyba, azon belül is Balatonlellére. Itt Kandó László művésztársa nyaralójában élt a részére kialakított műteremben tavasztól őszig és festette szebbnél szebb képeit a Balatonról, a tájról, az ott élő emberekről.

Iványi termékeny művész volt, aki élenjárta a művészeti élet magyarországi átalakításában, azzal is, hogy különböző kiállításokon vett részt, mint például a Nemzeti Szalon, a Szinyei Társaság, a Műcsarnok, a Balatoni Társaság és a Munkácsy Céh tárlatain. Író, költő, festő és más képzőművész barátaival élénk társasági életet élt. A megöszült, jovialis, állandóan mosolygó és elegáns Iványi-Grünwald Béla mindenkor lakása nyitva állt a barátok, jó ismerősök előtt.

A művész névváltoztatása révén, az Iványi név felvételével családja Iván községi élete és az ott készült festményei témaválasztása előtt is tisztelgett.¹² Munkásságáért 1930. október 21-én a kormányzótól Corvin-koszorú kitüntetést kapott.¹³

Iványi szinte itta a környezetéből felé érkező inspirációkat, legyen az a szülőmegyéje gyönyörű Balatonja, az a fölött villódzó fények és árnyak, naplementék, felhők és viharok, vagy a tájon élő emberek, a környezetükben lévő fák, virágok. A magyarországi helyzet, a német törekvések, a II. világháború 1939. szeptemberi kitörése előtt júniusban fia, ifj. dr. Iványi-Grünwald Béla történész Londonba ment, ott folytatott kutatásokat. A festő Iványi 1940 nyarán a szokott módon újra Balatonlellén dolgozott, s itt megérhette Nagybánya Magyarországhoz való visszakerülését. Megromlott egészségi állapota, fiáért való aggodása miatt azonban agyvérzést kapott. A budapesti János Kórházba szállították, ahol 1940. szeptember 24-én elhunyt. Felesége a Budapest Főváros által biztosított dízsírhelyre temettette el. Utolsó budapesti lakása az Andrássy út 28-ban volt.

Somogy vármegye is búcsúzott híres szülöttétől: *„Somogy nevezetes szülöttéi közül ismét sirbaroskadtt egy egyik kiváló jelesség, még pedig Iványi-Grünwald Béla festőművész, aki a megyénkbeli Som községben látta meg a napvilágot, s aki tehetségével és szorgalmával a legszegényesebb viszonyok közül küzdötte fel magát a magyar művészet horizontjára. A megboldogult sohasem tagadta meg somogyi származását. A végzetes rosszullete is somogyi földön*

¹¹ Lenkey Tibor: Iványi-Grünwald Béla. Som, 2019. 34–38.

¹² A Magyar Királyi Belügyminiszter 252.379/VIII.1929. sz. rendelete alapján.

¹³ Magyarország Kormányzója 070/162-1930.10.21. sz. határozata.

következett be néhány nap előtt, amikor is balatonlellel villájában üdülése közben eszméletét veszítette. Halála 73 éves korában Budapesten következett be, mert felszállították az Új Szent János kórházba, de segíteni már nem lehetett rajta. Néhány év előtt Kaposváron a Turul Szálló földszinti nagytermében dr. Kunffy Lajossal együttesen tartott festményeiből kiállítást, és ebből az időből több szép művészi csendélet, tájkép és figurális festmény maradt somogyi családok birtokában.”¹⁴

Összegzőként elmondhatjuk, hogy Iványi művészete rugalmasan követte kora megújuló stílusirányzatait, s így a legváltozatosabb munkásságú magyar festőművészek egyike volt. Munkájának fontos erőssége kiemelkedő komponáló tehetsége és széles körű színtantáziája. Iványi-Grünwald Béla életét és munkásságát a Somogy Megyei Értéktár Bizottság „Somogyi Értékké” nyilvánította.¹⁵

¹⁴ Új Somogy, 1940. szeptember 28, ill. *Lenkey Tibor*: Iványi-Grünwald Béla. Som, 2019. 43.,45.

¹⁵ Somogy Megyei Értéktár Bizottság 2018.09.19. *Lenkey Tibor*: Iványi-Grünwald Béla. Som, 2019. 97–100.

SOPRONI ARCOK

H. NÉMETH ISTVÁN

Dominkovitsné Szakács Anita
(1965–2025)

Vannak olyan emberek, akikről azt hisszük, hogy örökké fognak élni, hiszen annyi energiával, erővel és kitartással bírnak, hogy a személyiségük ezt sugallja. Éppen ezért még megdöbbentőbb a koporsó felirata: Dominkovitsné Szakács Anita élt 59 évet. Dominkovitsné Szakács Anita ilyen ember volt. Soproniként valódi kétnyelvűségben nőtt fel, a magyar éppen úgy természetes volt számára, mint a német nyelv, így egy olyan hagyományt vitt tovább, amely a II. Világháború utáni Sopronban sem volt általánosan elterjedt. Óvónőnek tanult, majd érdeklődésének megfelelően hamar a soproni levéltárban találta magát. 1986. augusztus 15-én vált a levéltár munkatársává, akkor még levéltári kezelőként, majd hamarosan elvégezte a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskolát, ahol történelem szakos tanárként 1990-ben végzett, majd egy évtizeddel később ugyanott a német



szakos nyelvtanári képzést fejezte be, végül 2008-ban a Pannon Egyetem Bölcsészettudományi Karán német nyelv és irodalom szakos bölcsész és tanári diplomát szerzett.

Sosem láttam a múltba merengeni. Mindig előre nézett, tudásának fejlesztése, családjának és munkahelyének feladatai lebegtek a szeme előtt. A kötelességtudat hatotta át egész lényét, és ez mindennapi munkájában éppen úgy kitűnt, mint életében, a családhoz, szeretteihez való viszonyában. Tirnitz József nyugdíjazását követően kezdte meg levéltári munkáját, ahol már kezdettől a soproni levéltár városi és vármegyei, német nyelvű iratokban hihetetlenül gazdag gyűjteményét kezelte, majd hamarosan képzett levéltárosként és történészként egyre jobban megismerte azt. Nagyon hamar mindenhol bevethető levéltárossá vált, akire bárhol lehetett számítani. A '90-es évek elején a nyilvántartást vezette, amire nem csupán lelkiismeretessége, hanem az is predesztinálta, hogy munkáját igyekezett mindig pontosan elvégezni. Beszélgetéseink során nagyon hamar magam is meggyőződhettem arról, hogy pontosan látta, milyen struktúrák találhatók a levéltárban, és azok hogyan épülnek fel, hogyan lehet praktikusán, de a levéltári gyakorlattal egybehangzóan kezelni és megszerezni azokat.

Egy olyan nagymúltú levéltárban, mint a soproni, az ilyen praktikus szemléletre még inkább szükség van, hiszen – ellentétben a legtöbb vármegyei vagy akár városi levéltárral – Sopron városi és vármegyei iratanyaga nem a 18. század második felétől válik gazdaggá, amikor már maga a kormányzat és a helyi igazgatás határozta meg a levéltári iratok rendszerét, hanem a történeti dokumentumok hosszú sora még jóval korábbra nyúlik vissza, amikor ilyen rendszerek még nem élhettek. A soproni városi iratanyag ugyanis azoknak a levéltáraknak a sorába illeszkedik bele, amelyek legnagyobb része a mai Szlovákiában és Ausztriában található, és ahol még a 18–19. századi rendezésekkel élő és fennmaradt rendszerként találkozhatunk. A nyilvántartáson kívül részt vett egykori állami vállalatok és községi, városi tanácsok anyagának rendezésében, gyakran vállalta a vármegyei levéltárak levéltárosaira háruló szervellenőrzés igen fontos, de sokszor csak elkeserítő eredménnyel járó feladatát, lelkesen segítette a soproni levéltárat látogató hazai és külföldi kutatók munkáját vagy végezte mindazokat a munkákat, amelyeket a levéltáraknak magukra kellett vállalniuk. Mindenben részt vett és minden munkáját ugyanaz a levéltári iratok sorsáért aggódó lelkiismeretessége jellemezte.

A fentiekén túl nagyon fontosnak érezte ő maga is, hogy a történetileg fontosnak ítélt vagy a közönség érdeklődésére leginkább számot tartó iratokat közzé tegye. Első saját kötetei Sopron szabad királyi város jegyzőkönyveinek regesztáit tartalmazták, az első kötetet még Tirnitz Józseffel közösen jelentették meg, majd a következő köteteket, amelyekből 1579-ig ismerhettük meg a város ítélszéke elé került ügyeket, már egyedül állította össze. Német nyelvtudását és paleográfiai ismereteit más városok protokollumainál is kamatoztatta, hiszen Esztergom és Magyaróvár kora újkori jegyzőkönyvi bejegyzéseinek publikálása szintén az ő munkáját dicséri. A jegyzőkönyveken túl hamar rátalált a hozzá leginkább közelálló forrásokhoz: az orvostörténeti feljegyzéseken túl a város életét megörökítő krónikák és az egyént bemutató naplók voltak a kedvencei. A soproni patikalevéltárak, orvosok vagy gyógyszerészek végrendeleteinek szakszerű kiadása mellett Johann

Wohlmuth 18. századi soproni tanácsos és bíró vagy akár Munczy Béla cigányprímás első világháborús naplói éppen úgy érdekelték, mint a Johann Gottlieb Petznek tulajdonított 17. századi soproni krónika, amely köteteket szorgos munkájának gyümölcseiként használhatjuk.

Férjével, Dominkovits Péterrel számos közös forráskötetet adtak közre, részben az evangélikus elit végrendeleteiről vagy elemző kötetként Sopron polgármestereinek életútjáról, melynek 2024-ben megjelent második kötetében jómagam is részt vehettem. A kötetek hosszú sorát egészítik ki azok a hosszabb-rövidebb tanulmányok és kisebb forrásközlések, amelyek a soproni levéltár gazdagságát bizonyítják, és amelyek a nagy elődök, Házi Jenő és Tirnitz József munkájának méltó folytatásai voltak. Tanulmányaiban mindig a mindennapi életet, a kézzel fogható emberi életutakat kívánta feltárni, egyben megmutatkozott bennük Anita lényéből áradó életöröm és vidámság is, amikor Fuchs Rozina vagy János különös történetét vagy a vármegyegyűlések lakomázásait írta le. Ez a pozitív életöröm volt az, ami minden nehézségen átsegítette, és ami miatt mindenki azt gondolhatta róla: mindig velünk lesz. 2025 februárjának ötödik napja mindezt megcáfolta. Olyan ember távozott közülünk, levéltárosok közül, akinek még ezer és ezer terve volt: újabb forráskiadások előkészítése, kedvenc soproni családaitól hátramaradt levéltári iratok rendezése, gyermekei életútjának éles szemmel történő végig kísérése, férjének szeretetteljes gondozása. Óriási ereje volt, de eddig futotta. Emlékét, munkáját, szorgos lényét emlékeinkben őrizzük tovább.

Publikációk

- Sopron élen: Sopron város polgármesterei 2. Wolfgang Artnertől Ludwig Gabrielig (1631–1790).* (Dominkovits Péterrel és H. Németh Istvánnal közösen.) Sopron, 2024.
- Der Schwarze Tod in Westungarn. Pestepidemien in Ödenburg während der Frühen Neuzeit. In: Gert Polster (Red.): *Epidemien und Pandemien im pannonischen Raum. Tagungsband der 41. Schlaininger Gespräche 13. bis 14. September 2022.* Eisenstadt, 2023. 209–218.
- In memoriam Varga Imréné, Gyöngyi. *Soproni Szemle* 77. (2023) 2: 138–139.
- A Sopron megyei Hegykő utolsó földbirtokosa, gróf Széchenyi Bálint 1893–1954. In: Molnár Dávid – Varga Zsolt (szerk.): *Tanulmányok Cseh Zita, Kovács Melinda és Szabó Jolán tiszteletére.* Eger, 2023. 93–106.
- „Szemet szemért, fogat fogért”. Ítélezési gyakorlat a kora újkori Sopronban három rablógyilkossági eset példáján. In: Fiziker Róbert – Kelemen Dávid (szerk.): *Sopron vonzásában. Ünnepi tanulmányok Dominkovits Péter 60. születésnapjára.* Sopron, 2023. 209–218.
- Egy feltörekvő cigány család története: a Munczy család. In: Dominkovitsné Szakács Anita: *Ifj. Munczy Béla I. világháborús frontnaplói.* Sopron, 2020. 10–68.
- Ifj. Munczy Béla I. világháborús frontnaplói.* Sopron, 2020.
- Sopron élen: Sopron város polgármesterei Hummel Kristóftól Lackner Kristófig (1552–1631).* (Dominkovits Péterrel közösen.) Sopron, 2020.
- Vendéglők, vendéglős dinasztiák a kora újkori Sopronban. Adatok és szempontok a kora újkori soproni vendéglátás társadalomtörténetéhez. *Soproni Szemle* 73. (2019) 2: 125–140.
- Fejezetek Sopron egészségügyének történetéből. A száz éve alapított soproni Erzsébet Kórház, valamint társ- és elődintézményeinek históriája. *Soproni Szemle* 73. (2019) 3: 322–350.
- Konflikte in der Zeit der Konfessionalisierung. Die Frage des Zölibats oder verheiratete Pfarrer an der Wende zum 17. Jahrhundert. In: Polster, Gert (Red.): *Ecclesia Semper*

¹ Az összeállítás a Magyar Tudományos Művek Tára felületén és a Soproni Levéltár honlapján megadott adatok alapján született, a European Digital Treasures keretében megjelent tematikus kiállítási katalógusokat nem, az előadásokat csupán részben tartalmazza.

Reformanda. Die protestantische Kirche im pannonischen Raum seit der Reformation. Teil II. Eisenstadt, 2018. 279–291.

Adatok és szempontok a 16–18. századi soproni evangélikus városvezető és szellemi elittörténetének kutatásához, végrendeletek. (Dominkovits Péterrel közösen.) In: Dominkovits Péter – D. Szakács Anita (szerk.): *Adalékok és források a soproni evangélikus városvezető és szellemi elit 17–18. századi társadalomtörténeti kutatásához, végrendeletek / Angaben und Quellen zur Gesellschaftsforschung der Ödenburger evangelischen stadtleitenden und geistigen Elite des 17–18. Jahrhunderts, Testamente.* Sopron, 2018. 27–37.

Dokumentumok az MNL Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltárából. (Dominkovits Péterrel közösen.) Budapest, 2018.

Adalékok és források a soproni evangélikus városvezető és szellemi elit 17–18. századi társadalomtörténeti kutatásához, végrendeletek / Angaben und Quellen zur Gesellschaftsforschung der Ödenburger evangelischen stadtleitenden und geistigen Elite des 17–18. Jahrhunderts, Testamente. (Dominkovits Péterrel közösen.) Sopron, 2018.

Petz János Gottlieb krónikája (1584–1683). Bevezető. In: Dominkovitsné Szakács Anita (szerk.): *A Petz János Gottliebnek tulajdonított XVII. századi soproni krónika / Die Johann Gottlieb Petz zugeschriebene Ödenburger Chronik aus dem 17. Jahrhundert.* Sopron, 2016. 6–13.

A Petz János Gottliebnek tulajdonított XVII. századi soproni krónika / Die Johann Gottlieb Petz zugeschriebene Ödenburger Chronik aus dem 17. Jahrhundert. Sopron, 2016.

Munczy Béla cigányprímás első világháborús frontnaplói, 1916–1917. *Turul* 88. (2015) 1: 8–15.

Új választások, új konfliktusok. Nős papok a 16. századi Sopronban. *Rubicon* 25 (2014) 8. (Online Plusz.)

Lebenslauf und Karriere von Johann Wohlmuth. In: H. Németh István – D. Szakács Anita: *Johann Wohlmuth soproni polgármester naplója / Das Tagebuch von Johann Wohlmuth, Ödenburger Bürgermeister 1717–1737.* Sopron, 2014. 73–88.

Johann Wohlmuth életútja és karriere. In: H. Németh István – D. Szakács Anita: *Johann Wohlmuth soproni polgármester naplója / Das Tagebuch von Johann Wohlmuth, Ödenburger Bürgermeister 1717–1737.* Sopron, 2014. 59–72.

Egy hermafrodita viszontagságai a 17. században. *Rubicon* 25 (2014): 8: 75.

Johann Wohlmuth soproni polgármester naplója / Das Tagebuch von Johann Wohlmuth, Ödenburger Bürgermeister 1717–1737 (H. Németh Istvánnal közösen.) Sopron, 2014.

A nemi szerepek és a hatalmi viszonyok keresztüzében. Egy hermafrodita a 17. századi Sopronban (Egy kora újkori forrás első olvasata). In: Farkas Judit – Keszeg, Vilmos (szerk.): *Kolozsvártól Pécsig, a yaoitól a juhászig. Néprajzi-kulturális antropológiai tanulmányok két doktori iskolából.* Budapest, 2013. 115–129.

- Az 1650-es évek pestisjárványai Sopronban. *Soproni Szemle* 67. (2013) 3: 246–251.
- A test megkísértése: Egy szerelmes pap vallomása a 17. századból, azaz a cölibátus korabeli kérdése. *Néprajzi Látóhatár* 21. (2012) 3: 85–102.
- Magyaróvár tanácsának törvénykezési jegyzőkönyvei az 1581–1582. években. (Kenyeres Istvánnal és Mihály Ferencsel közösen.) Győr, 2012.
- Esztergom szabad királyi város jegyzőkönyve az 1700-as évek elejéről. In: H. Németh, István – Kenyeres István – Tóth Krisztina – D. Szakács Anita – Csombor Erzsébet – L. Balogh Béni (szerk.): *Várospolitikai és közigazgatás. A 2010. október 27-én tartott konferencia előadásai és Esztergom szabad királyi város jegyzőkönyveinek regesztái, 1701–1710.* Esztergom, 2011. 95–105.
- Sopron város tanácsulési jegyzőkönyveinek regesztái III. 1570–1579. (Dominkovits Péterrel közösen.) Sopron, 2011.
- A polgárosodás leképeződése családi szinten, avagy az urbanizáció egy speciális foglalkozás tükrében. Sopron és a kéményseprő Hartnerek a 19. század derekán. *E-publikáció a 2009. szeptember 18–19-én rendezett A magyarországi németek története a 19. században című konferencia tanulmányaival.* Pécs, 2010.
- A doberdói csaták ifjú Munczy Béla soproni cigányprímás első világháborús frontnaplójában (1916–1917). In: Bedécs Gyula – Trukáné Katona Zsuzsa (szerk.): *Az I. világháború emlékeztetői Pozsony vármegyétől a Muravidékig.* Győr, 2010. 60–68.
- Fuchs Rozina avagy János különös esete. In: Csombor Erzsébet (szerk.): *Évkönyv 2010. A Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára évkönyve.* Esztergom, 2010. 270–278.
- Das Vermögen eines Apothekers in der Frühen Neuzeit. Verlassenschaftsinventar des Jeremias Österreichers, Apothekers zum Goldenen Löwen aus dem Jahr 1657. *Historia Urbana* (2010) 169–182.
- Munczy Béla cigányprímás első világháborús frontnaplói (1916–1917). In: Márfi Attila – Kosztics István (szerk.): *Cigánysors II.: a cigányság történeti múltja és jelene. A 2006, 2007 és 2008 szeptemberében Pécsen, a Rácz Aladár Cigány Közösségi Házban megtartott Cigányság történeti múltja és jelene, különös tekintettel a dél-dunántúli régióra című konferenciák válogatott előadásai.* Pécs, 2009. 91–95.
- Medizingeschichtliche Testamente des 16–18. Jahrhunderts. Gesellschaftsgeschichtliche Quellen des Sanitätswesens der Stadt Ödenburg aus der Frühen Neuzeit / 16–18. századi orvostörténeti vonatkozású végrendeletek. A kora újkori Sopron város egészségügyének forrásai.* Sopron, 2008.
- A soproni ispótály 16. század végi heti étrendje. *Soproni Szemle* 62. (2008) 2: 192–193.
- Feljegyzések Sopron város XVIII. század eleji tisztújításáról (1724–1737). *Arrabona* 45. (2007) 2: 97–106.
- Das Gesundheitswesen des frühneuzeitlichen Sopron/Ödenburg (16–18. Jahrhundert). Zum Quellenerschließungsprogramm. *Virus* 6. (2007) 111–119.

- Süttör és Eszterháza települések története a Bach korszakban. In: Bertha János (szerk.): *Fertőd, Süttör-Eszterháza évszázadaiból. Tanulmányok*. Győr, 2006. 95–126.
- Étkezések, ételek Sopron város úriszékén (1775. február–július). In: Csurgai Horváth József – Kovács Eleonóra (szerk.): *ACTA – Tanulmányok I.* Székesfehérvár, 2004. 47–78.
- Kereskedők, iparosok, értelmiségiek. Képek Sopron város társadalmáról a 19. század második feléből. *Soproni Szemle* 58 (2004) 2: 123–141.
- Sopron város bírósági jegyzőkönyveinek regesztái II. 1555–1569.* Sopron, 1997.
- Sopron város bírósági jegyzőkönyveinek regesztái I. 1533–1554.* (Tirnitz Józseffel közösen.) Sopron, 1996.

Tudományos előadások (válogatás)

- Sopron szabad királyi város kora újkori egészségügyének egy több generációs családja, a Genselek. (Konferencia-előadás.) Sopron, 2023. október 11.
- Magániratok a kora újkori városi regisztraturában, Sopron példáján. (Konferencia-előadás.) Pápa, 2011. május 27.
16. századi orvostörténeti vonatkozású végrendeletek. A kora újkori Sopron város egészségügyének társadalomtörténeti forrásai. (Konferencia-előadás.) Kőszeg, 2011. május 1.
- A nemi szerepek és a hatalmi viszonyok keresztműzében. Egy hermafrodita a 17. századi Sopronban. (Konferencia-előadás.) Kolozvár–Pécs, 2011. április 8.
- A soproni pellengér 19. századi története. (Konferencia-előadás.) Sopron, 2010. november 9.
- Esztergom a kuruc korban, a szabad királyi város jegyzőkönyvei alapján. (Konferencia-előadás.) Esztergom, 2010. október 28.
- Das Gesundheitswesen des frühneuzeitlichen Sopron/Ödenburg. (Konferencia-előadás.) Bécs, 2010. június 10.
- Kutatási beszámoló Wohlmuth János feljegyzési könyvéről, 1717–1737. (Konferencia-előadás.) Sopron, 2009. november 11.
- Kereskedők, iparosok, értelmiségiek. Képek Sopron város társadalmáról a 19. század második feléből. (Konferencia-előadás.) Pécs, 2009. szeptember 18.
- Munczy Béla I. világháborús naplói. (Konferencia-előadás.) Sopron, 2008. november 6.
- Az I. világháború eseményei egy cigányprímás szemszögéből, ifj. Munczy Béla világháborús naplói alapján. (Konferencia-előadás.) Pécs, 2008. szeptember 11.
- Fuchs Rozina avagy János különös esete. (Konferencia-előadás.) Komárom, 2007. április 27.
- A soproni orvostörténeti emlékek feltárásáról. (Konferencia-előadás.) Sopron, 2006. november 9.
- Das Gesundheitswesen des frühneuzeitlichen Sopron/Ödenburg (16–18. Jahrhundert). (Konferencia-előadás.) Bécs, 2006. április 19.

Életének 96. évében, 2025. március idusán elhunyt Ádám Antal akadémikus, Sopron Megyei Jogú Város díszpolgára, a Soproni Szemle Alapítvány kuratóriumának korábbi elnöke.

Ádám Antal 1929. szeptember 13-án született Szekszárdon, molnárcsaládban, itt végezte gimnáziumi tanulmányait is. 1952-ben szerzett diplomát bányakutató-mérnökként Sopronban. Kiváló tanulmányi előmenetele okán végzés után a soproni egyetemi Geodéziai és Geofizikai Kutató Laboratórium munkaközösségének tagja lett, s érdeklődése a geofizika irányába terelődött. Később az MTA Geodéziai és Geofizikai Kutató Intézet alapító tagja lett, amelynek igazgatóhelyetteseként 1972–1999 között ténykedett, majd nyugdíjba vonulásáig, 2005-ig, az intézet kutatóprofesszora volt.



A földiáram-kutatás (tellurika) egyik úttörője és sikeres műszerfejlesztője, a Pannon-medence litoszférája elektromos anomáliáinak kutatója volt. Főbb megfigyelései a dunántúli elektromos vezetőképességi anomáliára, a Békési-árok sajátságaira, a Kárpát-medence geomágneses indukciós vektorainak viselkedésére, szeizmikus szelvények menti tektonikai vonalak elektromos torzító hatásainak vizsgálatára terjedt ki. Kántás Károly akadémikus szervezésében Takács Ernővel közös mérés révén már 1955-ben kimutatták, hogy a geomágneses pulzációk hatalmas kiterjedésűek. A KGST-országok planetáris geofizikai ismereteit a nyugati világ számára összegző monográfia (*Geophysical and Geothermal Studies*, 1976) ötletgazdája, főszerkesztője, vezető szerzője volt. A magnetotellurikus kutatómódszert bevezette Finnországban és Ausztriában, majd Indiában is elősegítette az elektromágneses indukciós módszerek alkalmazását.

Alapító tagja volt a Magyar Geofizikusok Egyesületének (MGE, 1954). Műszaki egyetemi doktori címet Miskolcon szerzett (1962), a Tudományos Minősítő Bizottság jóváhagyásával kandidált (1965), majd megvédte akadémiai doktori értekezését (1969). Egykoron elnökkölt az MTA Geofizikai Tudományos Bizottságát (1973–1976), a Nemzetközi Litoszféra Program magyar nemzeti bizottságát, a Nemzetközi Geomágneses és Aeronómiai Szövetség (IAGA) elektromágneses indukciós munkacsoportját (1979–1983), társelnöke volt az IAGA belső mágneses tér divíziójának, elnöke a KGST-országok planetáris geofizikai együttműködési szervezetének, alelnöke az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottságának (1990–2002). Tevékenykedett az Országos Athenaeum Bizottságban, az OTKA szakkollégiumában, a Magyar Akkreditációs Bizottságban, a Magyar Geológiai Szolgálat Tudományos Tanácsában, hazai és nemzetközi folyóiratok szerkesztőbizottságaiban.

Hosszú, tevékeny élete során számos kitüntetés jutott részéül, így a Magyar Tudományos Akadémia levelező (1990), majd rendes tagja (1993) lett, kiérdemelte a tudósok legmagasabb hazai elismerését, a Széchenyi-díjat (1996), s kétszer kapott Akadémiai Díjat (1962, 1970). Az Eötvös Loránd Tudományegyetem címzetes egyetemi tanárául (1974), a Magyar Geofizikusok Egyesülete pedig Eötvös Loránd Emlékéremmel kitüntetett tiszteleti tagjául (1980) fogadta. Továbbá a Miskolci Egyetem díszdoktora (2004), az OTKA Ipolyi Arnold Tudományfejlesztési Díj tulajdonosa (2005), a Szent István Akadémia rendes tagja (2006) címeket is magáénak tudhatta. De a külföldi elismerések sem maradtak el, aktív tevékenysége során a Royal Astronomical Society tagja (1985), az Oulu-i Egyetem díszdoktora (1989), az Osztrák Tudományos Akadémia levelező tagja (1995) lett.

A nemzetközi és országos szakmai szervezetekben való részvételen, ténykedésen túl a társadalmi szervezetekre is maradt ereje, tagja volt egykor a Hazafias Népfront Országos Tanácsának és a soproni Katolikus Konventnek. Megalakulásakor belépett a Keresztény Értelmiségiek Szövetségébe és a Professzorok Batthyány Körébe. Soproni polgárként 1967 óta volt tagja a patinás Kitaibel Pál Természettudományi Asztaltársaságnak, amely a leghosszabb ideje regnáló asztaltársát veszítette most el. Az újraélesztett Soproni Tudós Társaságban vezetői tiszttel is vállalt, aktív tagja volt a Soproni Városszépítő

Egyesületnek, és az Egyesület elnökének, Kubinszky Mihály professzornak felkérésére elvállalta helytörténeti folyóiratunk, a Soproni Szemle Alapítvány kuratóriumának első elnöki tisztét, melyet nagy lelkesedéssel 1998 elejétől 2004 végéig látott el, ezután pedig haláláig tiszteletbeli elnökként segítette munkánkat. Lokálpatrióta elkötelezettségéért és tevékenységéért Sopron Megyei Jogú Város 2007-ben díszpolgárának választotta, a december 14-én elmondott beszédében hangoztatta, soproni polgárként mindvégig azon volt, hogy támogassa „a város nagy szellemi és anyagi múltjának feltárását, hozzáférhetővé tételét az értő és érdeklődő polgártársaknak és a nemzetnek”. Gazdag életútja 2025. március 15-én ért véget.

Ádám Antal életével és munkásságával kapcsolatos lényegesebb források

Ádám Antal: Visszaemlékezés tanulmányaimra és szakmai pályafutásomra. In: *Horn János* (szerk.): *Életutak. Földtudósok az Akadémián.* – Bányász Kultúráért Alapítvány és Központi Bányászati Múzeum Alapítvány, Budapest, 2007, 13–32.

Ádám Antal – Bencze Pál – Verő József: A Magyar Tudományos Akadémia Geofizikai Kutató Laboratóriumának története (1952–1972). – Soproni Szemle 52 (1998), 2. sz. 99–125.

Szarka László: Curriculum vitae Antal Ádám. – *Acta Geodaetica et Geophysica Hungarica* 34 (1999), 1–2. sz. 209–226.

Wallner Ákos: Ádám Antal köszöntése. – Soproni Szemle 53 (1999) 4. sz. 323.

SOPRONI KÖNYVESPOLC

GÉRA ELEONÓRA

Dominkovits Péter – D. Szakács
Anita – H. Németh István: Sopron
élén. Sopron város polgármesterei 2.
Wolfgang Artnertől Ludwig Gabrielig
(1631–1790). Sopron, 2024. 271 pp.

Ha a polgárság fogalma szóba kerül, Magyarországon a történész szakmán belül is első sorban a 18. század végére, vagy inkább a 19. századra gondolnak. A polgárookra és a polgárságra a többség elsősorban modern jelenséggént tekint. A gyakran feudálisnak vagy rendinek nevezett régi polgárság története iránt jóval kisebb az érdeklődés, ez részben a forrásadottságokból is következik. Sopron esetében azonban a források kivételes gazdagsága lehetővé teszi a kora újkorban itt élt polgárság és a városvezetők pályaképének alaposabb tanulmányozását nemzedékről nemzedékre, századokon át. Ezeknek a portréknak a megrajzolásához olyan kiváló történész elődök kezdtek hozzá, mint Házi Jenő és Thirring Gusztáv, akiknek eredményeit Dominkovits Péter és D. Szakács Anita bővítette saját kutatásaival. A 2020-ban megjelent első kötetben 1552-től, Hummel Kristóftól 1631-ig, Lackner Kristófig ismerhette meg az olvasóközönség Sopron szabad királyi város első embereinek pályaképét. A neves szerzőpárhoz ebben a második kötetben H. Németh István személyében a magyarországi kora újkori várostörténeti kutatások meghatározó képviselője csatlakozott.

A 17. században Pozsony mellett a Bécshez ugyancsak közel fekvő Sopron vette át időnként a „helyettes főváros” szerepét, és vált olyan országos jelentőségű események színterévé, mint például az országgyűlések (1622, 1625, 1634–1635, 1681), 1622-ben koronázták meg II. Ferdinánd második feleségét, 1625-ben pedig III. Ferdinánd fejére került itt a Szent Korona, 1681-ben pedig ismét királyné koronázása következett. A 18. században ehhez képest Sopron az újszerűmenyi városok felemelkedésével párhuzamosan hátrébb került a szabad királyi városok rangsorában, az országos jelentőségű történések elkerülték, de azért még Mária Terézia és II. József is felkereste, és utazásai alkalmával megszállt a városban. Sopron gazdagságát kedvező földrajzi helyzetének köszönhette, lakossága intenzív kereskedelmi (és rokoni) kapcsolatokat ápolt a 17. században a Habsburg uralkodók első számú székhelyévé és az örökös tartományok fővárosává előlépő Béccsel, valamint Magyarország első számú helyettes fővárosával, Pozsonnyal. Sopront a 18. század közepéig – Szilézia porosz megszállásai és Mária Terézia 1754-ben kiadott kedvezőtlen vámrendetének bevezetéséig – a Fertő tó partján álló kis szabad királyi várossal, Ruszttal együtt az országhatárokon túl bortermeléséről ismerték.



A település fentebb leírt, 17. században betöltött országos jelentősége miatt a sorozat Sopron város polgármestereit bemutató második kötete a helytörténet iránt érdeklődők körénél biztosan nagyobb olvasótáborra számíthat. A munka elsődleges célja az volt, hogy lexikonszerűen, röviden és lényegre törően bemutassa a szabad királyi város polgármestereit, ezek családi hátterét, társadalmi beágyazottságát, hivatali karrierjének alakulását, vagyoni hátterét, utódaik és örökségük sorsát. Életrajzok sorozatánál azonban az olvasó jóval többet kap, a történeti áttekintésből és az egyes polgármesterek portréiból kirajzolódnak a Habsburg uralkodók várospolitikájának legfontosabb alapelvei: a katolikus polgárság dominanciájának megteremtése, a városi hivatalnokréteg szakszerűsödésének elősegítése, az állami felügyelet kiterjesztése és korábbinál szorosabbra vonása. Az oszmánok által megkímélt, sok nemzedékre visszatekintő, erős polgári hagyományokkal rendelkező Sopron többségében német, evangélikus felekezetű polgársága fontosnak tartotta, hogy fiai világot lássanak, külföldre menjenek egyetemre. A polgárfiúk tanulmányaihoz támogatást nyújtott a Lackner-féle alapítvány, majd ennek befejezését követően felvételüket kérhették a Sopronban működő Tudós Társaságba. Az újszerzeményi városoktól eltérően itt nem volt hiány helyi születésű, egyetemet végzett, gyakran jogi diplomával visszaérkező polgárfiúkban. A Habsburg uralkodók ugyanakkor az erős, tanult evangélikus polgárság hatalmának korlátozására törekedtek, s hasonlóan jól képzett, ugyanakkor helyi gyökerekkel nem mindig rendelkező katolikusokat igyekeztek rákényszeríteni a városra.

A város földesura a mindenkori uralkodó volt, ezért megtehetette, hogy az evangélikusok templomának elvételével, a katolikus szerzetesrendek, például a jezsuiták betelepítésével, a katolikus vallásuk nyílt pártolásával és városvezetésbe helyezésével változtassa meg a helyi erőviszonyokat. A tehetős, egymáshoz rokoni szálakkal is kapcsolódó evangélikus polgárság sikereként értékelhetjük, hogy az uralkodó próbálkozásai ellenére legalább a várost irányító belső tanács felét a 18. században változatlanul ők adhatták, a polgármester és a rangsorban az élen őt követő városbíró egyikét az evangélikusok közül választották. A kötet tartalmi keretei ugyan nem adtak a részletezésre lehetőséget, de az összegzésből a hazai protestantizmus történetét kevésbé ismerők számára is kiderül, hogy a 18. századi Sopron a Halléból, August Hermann Francke nyomán kiinduló evangélikus pietizmus egyik legfontosabb hazai fellegvára, kulturális központja volt.

Ugyancsak a kötet műfajából adódik, hogy a szerzők az életrajzokba beépítve felfelvillantanak a korszak várostörténetét kutatók számára olyan érdekes témákat, mint a tisztújítás menete, ennek változása az idők során, a hatalom jelképei – a polgármester jogára és a város kulcsai – vagy a polgármester-választást követő rituálé lezárásaként az újonnan választott hazakisérése ünnepi menetben. Sokat elárul a korabeli polgári mentalitásról, hogy bár a műveltsége megvolt a város irányításához, nem annyira Kersnarich Mihály horvát származását, katolikus vallását és fiatal korát, tapasztalatlanságát – egy éve került a belső tanácsba – kifogásolták, hanem a saját belvárosi ház hiányát. Az új polgármester hazáig kísérése a város központi helyén lévő otthonába nem maradhatott el, ezért egyik tanácsostársa „adta kölcsön” átmenetileg a házát. A harmincadosként Sopronba került katolikus nemes, Tallián Péter, polgármesterré választása hasonló felháborodást keltett, ő ugyan a városközpontban, de hivatala épületében lakott, vagyis nem saját tulajdonú házban. Az uralkodó által pártfogolt polgármester-jelölteknek ráadásul az esetek többségében polgárjoga sem volt, előfordult, hogy a helyiek felháborodására megválasztásuk után tették le a polgáresküt.

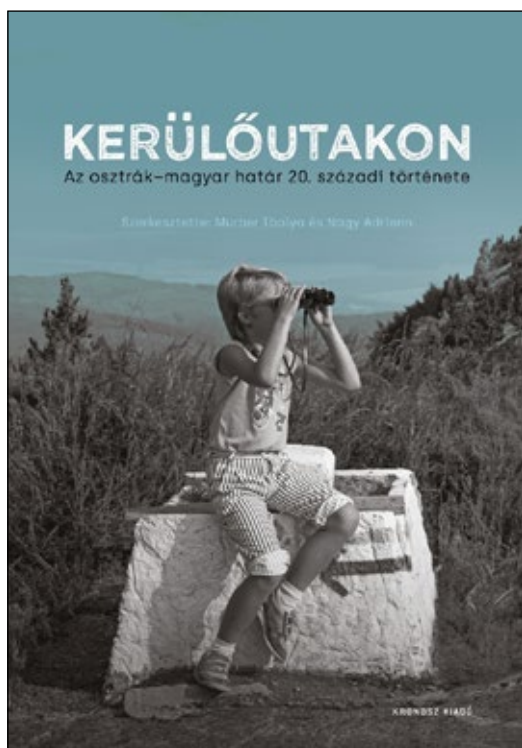
Érdekes történet a képzett, de nehéz természetéről és sértődékenységről ismert Johann Wilhelm Beckké, akinek katolikus hite miatt még azt is elnézték, hogy a királyi biztos jelenlétében tiszteletlenül beszéljen társairól és kisebb botrányt okozzon. Kis színesként került bele az egyik életrajzba az uralkodóval elégedetlen három evangélikus tanácsos megbeszélésének színtere, a balfi gyógyfürdő, ahol a vízben folytatott eszmecseréjüket illetéktelenek kihallgatták, s ez a pozíciójukba került. Az életrajzok egyben kirajzolják előttünk a 18. századi Habsburg várospolitikai hazai és német-birodalmi városokra jellemző általános problémáit: a várost irányító polgárcsaládok rokoni hálójának szövedékét és belterjességét, a hatalmával visszaélő vezetőréteget, a királyi biztosok beavatkozásait, a növekvő adósságterheket.

H. Németh István, Dominkovits Péter és D. Szakács Anita polgármester életrajzai a város első embereinek bemutatásán túllépve átfogó képet nyújtanak Sopron történetének kevésbé ismert és kutatott, ugyanakkor mégis rendkívül fontos időszakáról. A kötetet nemcsak azok fogják érdeklődéssel forgatni, akik a városhoz kötődnek, hanem a várostörténettel, a polgárság kultúrtörténetével foglalkozó kutatók számára is értékes adatokat tartalmaz.

A kötet megragadó, frappáns címe mellett az elgondolkodtató alcím adja meg a recenzió alaphangját. Mennyiben sikerülhet megírni a határ 20. századi történetét egy szerkesztett tanulmánykötetnek? Mielőtt a kötetet alkotó tanulmányok rövid ismertetésébe fognék, e kérdésre válaszolva összefoglalva állapítsuk meg, hogy tartalmas, sokszínű könyv született a szerkesztők és a szerzők munkája nyomán, amelyben a tanulmányok jó keresztmetszetét adják az osztrák–magyar határtérség történetének. Fontos, hogy a munkába osztrák szerzőket is sikerült bevonni, ők nemcsak az esetleg eltérő nézőpont nyomán hoznak újat, hanem a hivatkozott szakirodalom és források kapcsán is hathatósabbak a nem-magyar szakirodalom mobilizálásában. Egy ilyen kötet ugyanis nem csak a tanulmányok írott szövegével, hanem a felhasznált forrásokkal és szakirodalommal is új ismereteket adhat az olvasónak.

A szerkesztők, Murber Ibolya és Nagy Adrienn bevezető tanulmánya elvégzi a tudományterületi elhelyezést. Fontos és korszerű törekvése a szerkesztőknek, hogy a tanulmánykötet ne csupán a kapcsolódó, a kötet alapjául szolgáló konferencia előadásainak gyűjteménye legyen, hanem saját koncepcióval, felépítési logikával rendelkezzen. A bevezető ezek szellemében foglalja össze röviden a kötet tanulmányait. A kötet kohézióját tovább erősíti a szerkesztők által gyűjtött egységes képanyag, amely önálló forrásértékkel bír. S az olvasó számára hasznos lehet a könyv névmutatója is. Ennek készítőjéről (Tóth Adrienn), csakúgy a korrektorról – sajtóhibát nem vettünk észre – hajlamosak lehetünk megfedkezni. Viszont az osztrák szerzők tanulmányainak fordítójára nem derül fény. Ez a mulasztás azért fájó, mert a fordítások egyébként kiválóak, mégsem tudni, kit vagy kiket dicsér a magyar szöveg.

Bencsik Péter írása, egyedülként az első blokkban a határkutatások elméleti kereteit tekinti át, viszont ez nem jelenti azt, hogy a többi szerző ne foglalkozna tisztességesen saját kutatásának elméleti beágyazásával, vagy a kutatási előzmények összefoglalásával. Bencsik ezeket a kereteket használva foglalja össze a térség 20. századi történetét. Foglalkozik a határvidékek tipológiájával, a territorializálódás és a globalizáció kölcsönhatásával – itt a bordering – debordering – rebordering fogalomcsoportot lehetett volna még említeni, rokonítani a territorializálódás megfelelőivel (ami később Daniela Apaydin írásában kerül elő) –, valamint a határrezsím fogalmával és a mindezen folyamatokra való társadalmi válaszok formáival. A szerző az osztrák-magyar határra vonatkoztatva hat periódust különít el a keleti és a nyugati határrezsím kölcsönhatásainak történetében, amely az olvasó számára tulajdonképpen az egész kötet tanulmányai szempontjából viszonyítási



pontot képez. A 20. században váltakozó típusok: kölcsönösen függő, egymás mellett élő, majd elidegenedő határvidék működése az 1960-as évekkel ível ismét felfelé, míg EU- és schengeni csatlakozásunkkal a szerző szerint az integrálódott határvidék státuszát érte el. Itt viszont a tanulmány megszakad, mintha írása befejeződött volna 2008-ban. Nem tudjuk meg a szerző véleményét a 2015-ös migrációs válság, a Covid-19 járvány, valamint a határmenti ingázó forgalom kapcsán bevezetett – utóbbi esetében lokális – határőrizeti „változásokról”, és ezek esetleges hatásáról a típus-besorolásra. Így ennek megfontolása az olvasóra marad.

Az eddig említett két bevezető tanulmány után a második tanulmány-blokk a „Kisebbségi lét” címet viseli. Itt a határtérség vend, horvát, roma és zsidó etnikumaival kapcsolatos tanulmányok szerepelnek két magyar és két osztrák szerző tollából. Székely Tamás a vend kérdés 1918 előtti kontextusát, illetve a szlovén helyi nemzetiségi mozgalmakra válaszul indított, annak formáját illetően élenken vitatott vend akció formálódását és kudarcát ecseteli. Katharina Klara Tyran, a Helsinki Egyetem docense, a határtérség horvátságának történetét foglalja össze. A tanulmány érdekességeit jelentik az alsó-ausztriai, a morvaországi és a szlovákiai – Pozsony környéki – horvátságra tett rövid kitekintések. Emellett fő mondanivalója egyrészt a horvát nemzeti ébredés megkésettiségének a bemutatása, amelyet egy érdekes anekdotával húz alá: a 19. század

közepén a térségbe érkező horvát filológust nemzeti agitációja után maguk a horvátok jelentették fel és vallottak ellene. Másrészt a Burgenland megalakulása körüli horvát hovatartozás-identitás vitákat járja körül. Az 1945 utáni történések már csak vázlatosak a tanulmányban.

Horváth N. Zsolt a romák/cigányok regionális és mikrotörténeti kutatásának fontosságára hívja fel a figyelmet. Tanulmánya ezzel összhangban a zalai és a Vas vármegyei cigányságra összpontosít, és a századfordulós népszámlálási és főképp az 1893-as cigányösszeírási adatok mellett a sajtóbeli narratívák elemzésére tesz kísérletet, figyelembe véve a források egyoldalúságának problematikájára, az autentikus (értsd itt: roma) források hiányára. A sajtóelemzés fő eredménye, hogy a két mintául választott lapban a pozitív, elsősorban cigány zenével kapcsolatos cikkek voltak túlsúlyban. A grazi egyetem történésze, Ursula K. Minder-Steiner a burgenlandi zsidók és cigányok együttes történetét rajzolja meg írásában. A két népcsoport sorsa elsősorban a diszkrimináció és a nemzetszocialista holokauszt / soá révén fonódott össze, ezért célja e népcsoportok kapcsolatának kibontása. A szerző aláhúzza azt a tényt is, miszerint e két népcsoport a 17. századtól számítható települési folytonossággal rendelkezett a mai Burgenland térségében, amely európai szintű unikalitás. Ugyan vállalása természetesen kevésbé sikerülhetett, a helyi zsidó és cigány találkozások esetlegesen voltak, mégis, a nagy volumenű német nyelvű szakirodalom bevonása révén a szerző igen részletes képet rajzolt a két népcsoport mindennapi életének körülményeiről vallásgyakorlás, iskola, politikai élet stb. területén.

A harmadik tematikus rész a „Határtapasztalatok” címet kapta. Itt az egyik szerkesztő, Murber Ibolya és Schlachta Krisztina tanulmányait találjuk. Mindkét írás a szocializmus időszakába, előbbi szűken az 1956-57-es év fordulójára viszi az olvasót. Hasonlók abban is, hogy jelentős mennyiségű levéltári forrást vontak be az írásba, Murber emellett interjúkra támaszkodik, és módszerében is az idézetek mint példák dominálnak. Ezeken keresztül mutatja be, hogy az 1956-os magyarországi exodus embercsempészeiről, a menekültekről, illetve a magyar és az osztrák határőrökről (ezt az alfejezet címek tévesen jelzik) milyen reflexiók találhatók az elsősorban a Veritas intézet oral history archívumában fellelhető interjúanyagokban; emellett két saját interjúra is támaszkodik. Ezen anyag és módszer a tanulmányt rendkívül olvasmányossá és érdekessé teszi. Mindez igaz Schlachta Krisztina írására is, jóllehet itt nem interjúk, hanem, kevésbé hangsúlyosan, jelentés- és dokumentumrészletek színesítik a magyar–jugoszláv és a magyar–osztrák határon nyugatra szökni próbáló NDK-beli menekültek tragikus történeteinek a leírását. Míg Murber írása elsősorban alulnézeti, mikrotörténelmi szemszögű, Schlachta írása, nemzetközi kutatócsoporti projektekbe illeszkedve a makrotörténelmi keretekbe, az NDK-s állambiztonsági rendszer történetébe is beágyazza tanulmányát, illetve a bemutatott eseteket.

A következő blokk – Transznacionális praktikák határai – első tanulmányában Nagy Adrienn egy nagyon érdekfeszítő kitérőt tesz a vizualitás, a fotográfia és a mozgókép történeti-társadalmi szerepének tárgyalására. Ezt követően a *Pesti Napló* 1918-as csempészzsáka filmhíradójának képeit elemzi és veti össze a történeti forrásokkal, illetve a „valósággal”, felgöngyölítve a filmfelvétel kérdéseit, aláhúзва valószerűtlenségét, meg-

rendezettségét. Ezután Moór Vivien írásával újra 1956–57-re ugrunk, amelyben a Nemzetközi Vöröskereszt magyarországi segélyezésének körülményeit mutatja be a szerző. Az esettanulmány jó példája annak, hogyan lépett működésbe a hatalmi propaganda, és hogyan lett a Vöröskeresztből, valamint ezzel párhuzamosan, Ausztriából barátból ellenség. A levéltári forrásokat is bevonó tanulmány külön érdekessége a Vöröskereszt szervezeteibe beépülő ügynökök munkájának a bemutatása. A tanulmánykötet harmadik osztrák szerzőjének, Daniela Apaydin (Institut für den Donauram und Mitteleuropa, Bécs) történésznek a munkája pedig immár a rendszerváltozás időszakával, azon belül is a Bős-nagymarosi vízlépcsőrendszer elleni civil mozgalom történetével foglalkozik. Nagyon hasznos írás, hiszen a magyar oldali történetek számtalan szempontból feldolgozott történetét egészíti ki az osztrák nézőponttal, illetve az ausztriai események fonalával. Így a tervezett hainburgi vízerőmű elleni sikeres osztrák környezetvédelmi tiltakozások ösztönző szerepe mellett fény derül az osztrák környezetvédők magyarországi kapcsolataira, illetve tevékenységére a határ két oldalán. A szerző – doktori kutatásait összefoglaló – tanulmányához oral history interjúkat is felhasznált. A cikk a közép-európai környezetvédelmi tiltakozások történetének kutatására való felhívással zárul.

Az utolsó tematikus egység – Emlékezet és határ – két tanulmányt tartalmaz. Fiziker Róbert a soproni népszavazás emlékezetét vizsgálja a határ két oldalán. A két világháború közötti „szőnyeg alá söprés” kölcsönösségét a szocializmus időszakában magyar oldalon az „elhallgatásokon és felejtésen alapuló emlékezetpolitika” váltotta, amelynek része volt a soproni népszavazás történetének a sülyesztőbe kerülése is. Hasonlóság szintén van az osztrák oldalon, csakhogy a sógorok elsősorban a náci múltról és szerepvállalásukról feledkeztek meg szívesen ebben az időszakban. E két ország Fiziker illusztrációjában jól egymásra találhatott, amelynek közös diplomáciai borozgatások voltak az ikonikus pillanatai, Sopron pedig a közös felejtés ideális helyszíne. A tanulmány számos megszívlelendő, itt is kiemelhető, némelykor szarkasztikus megállapítással zárul. Ilyen az elmulasztott, megbékélésre törekvő közös múltidézés lehetősége a 2021-es centenáriumi ünnepek idején, amely kapcsán, írja Fiziker Róbert, „úgy tűnik, napjainkban nem csupán a történetíró politikusokra (Bánffy Miklóssokra vagy Fred Sinowatzokra) nincs igény, de Clio alapfeladatai közül is a »heroikus költészet« került előtérbe: a történész dolga nem az emlékezetpolitika formálása, hanem annak – mint a múlt politikai érdekek és célok mentén történő manipulációjának – alátámasztása.”

Törő László Dávid nemkülönben érzékeny pontot vizsgál a két ország emlékezetpolitikájának érintkezési mezőjében: a Liszt-kultuszt. A lebilincselő historiográfiai elemzés során szerző a zeneszerző géniusz emlékezetéért és örökségéért folytatott csatározások történetét göngyölíti fel, amely bár a jelenig ível, de a tanulmány a két világháború közötti idősakra koncentrál. Ekkoriban a burgenlandi történetírás gyakori tárgya volt Liszt és a rövidebben szintén tárgyalt Haydn örökség, amelyek fontos szerepet játszottak a tartományi identitást építésében. Törő az alapvető osztrák narratívákkal a Liszt magyarságát kiemelő magyar írásokat állítja párhuzamba, majd a forráskritikát is használó, megfogalmazásában „mitoszromboló” szerzőkre, illetve tanulmányokra tér. Itt egyfelől Csekey

István Liszt származásával foglalkozó írását tárgyalja, amelyben a szerző cáfolta Liszt katonatiszti és magyar nemesi származását. Másfelől Heinrich Wamser hasonló eredményekre jutó írását emeli ki, tanulságul kiemelve, hogy míg Csekey Liszt tehetsége kapcsán a nyugat-magyarországi „vérkeveredést” tartotta alapvetőnek, Wamser viszont a „német vér” szerepét. Mindezt Törő tudományos kapcsolatuk, levelezésük, sőt, vitájuk alapján is bemutatja.

Egy következő alfejezetben a szellemtörténeti irányzathoz kapcsolódó zenetörténetész, Prahács Margit Liszttel kapcsolatos munkássága kerül terítékre, amely hozzájárult az 1935-36-os Liszt emlékévkörüli diskurzusokhoz. Törő törekvése, hogy Prahácsot nő-történeti szempontból is elemzés alá vonja, ahol rámutat: az egyébként (szintén) férfiak által dominált szellemtörténet írásban Prahács a művészeti-esztétikai szempontok beemelésével tudott újat alkotni és mondani a romantikus, „valóság és jelenformáló” Liszt munkásságának egyébként dominánsan nemzeti és arisztokratikus elemzési mezőjében. Az utolsó elemző fejezet Prahács munkásságához képez ellenpontot: Törő László itt a vezető burgenlandi levéltáros-történész, Heinrich Kunnert Lisztre vonatkozó nézeteit és munkásságát elemzi, amelyek az osztrák (német) „völkisch”, avagy a német népi, néptörténeti és faji megközelítés fősodrába tartoztak. Kunnert főszerepet játszott az osztrák Liszt-emlékezetpolitika alakításában, csakúgy mint az osztrák Liszt-emlékévk szervezésében. Konklúzióival Törő a jelent is eléri. Nem kecsegteti az olvasót végleges, döntő megállapítással Liszt identitását illetően, azonban jelenkori kutatásokra utalva egy se nem-magyar, se nem-osztrák szerző, Shay Loya összegzését ajánlja az olvasó figyelmébe: Liszt „egy magát magyarnak valló, kozmopolita-nacionalista, francia műveltségű, osztrák–német–magyar, katolikus” zeneszerző volt.

Vannak apróbb hibák is, amelyeket a tanulmánykötet kapcsán érdemes szóvá tenni. Az előbb említett két tanulmány sorrendje valami oknál fogva felcserélődött – a bevezető tanulmány még Fiziker Róbert írását tárgyalta zárótanulmányként – talán helyesebb lett volna így tartani a sorrendet. De szóvá lehet tenni, vissza a legelejére ugorva azt, hogy Márai az idézetben eltúlozva állítja, hogy a bécsújhelyi vasút vagy az út hol Ausztriában, hol Magyarországon kanyarog. Ezt érdemes lett volna lábjegyzetelni, hiszen ez Savanyúkút és Lajtaújfalu között a terepi okok miatt csak néhány száz méterre volt igaz, ott is a trianoni állapot előtt, tehát ennek nincs is köze a trianoni határváltozásokhoz. (Ma Burgenland és Alsó-Ausztria érdekesebb határszituációja van itt.) Ez a probléma a vasút esetében sokkalta igazabb volt a Sopron-Kőszeg vonalra, az utakat illetően pedig leginkább Szombathelytől nyugatra lépett fel. A 13. oldalon szereplő Királyhida fotó képaláírása tévesen jegyzi meg, hogy a város a Sopron-Bécs vasútvonalon fekszik, ez nyilvánvalóan a Budapest–Győr–Bécs vonal. Természetesen ezek a kritikai megjegyzések inkább csak azt hivatottak bizonyítani, hogy a recenzens alaposan elolvasta és áttanulmányozta a kötetet, a kötet értékéből fikarcnyit sem vesznek el.

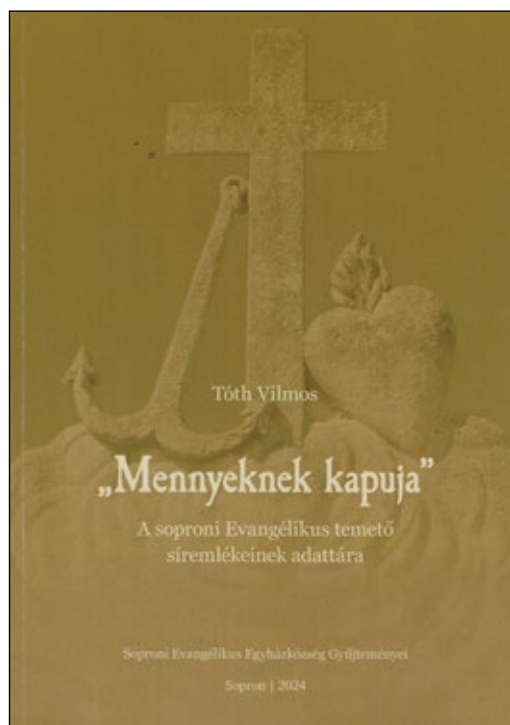
A győri születésű Tóth Vilmos 1992 óta foglalkozik temetkezéstörténettel, temetők történetével, így neve nem lehet ismeretlen sem a téma iránt általában érdeklődők, sem a *Soproni Szemle* olvasói számára.¹ Számos kötetet jelentetett meg magyarországi sírkertekről. Jelentősebb munkái közé tartozik több budapesti temető feldolgozása, továbbá a győri temetők adattára.² A Soproni Evangélikus Egyházközség Gyűjteményeinek kiadásában megjelent, Sopron „új” evangélikus temetőjének történetét összefoglaló és a temető adattárát tartalmazó kötet megközelítőleg másfél éves kutatómunka eredményeként született meg. A szerző elhivatottságát jelzi az előszóban megfogalmazott gondolata: „A temetkezőhelyek és síremlékek kutatása hálás feladat, különösen olyan gazdag emléktárhelyek esetében, mint ami a soproni temetőkben található.”³ A soproni evangélikus temető hazánk mai határain belül a felekezet legjelentősebb sírkertje. Igen fontos emlékhely, mivel a benne található sírkövek a közösség történetének lenyomatai. Az ilyen temetők nem csupán végső nyughelyek, hanem fontos kulturális és művészeti források is, ahol a sírkövek, feliratok és díszítések a hit, a tradíciók és az egyéni életek történetét mesélik el.

A kötet első részében a szerző a soproni evangélikus temetők történetének legújabb összefoglalását adja. Magyarország legrégebben, 1565-ben alapított evangélikus gyülekezetének egyik tragikus éve 1674 volt, amikor hatalmi szóval elvették a templomokat és a katolikusokkal közösen használt temetőt. Viszont éppen ennek az eseménynek köszönhető a gyülekezet a saját, ún. „rég”i temetőjét, amely a mai Széchenyi tér és Deák tér között helyezkedett el. Miután ez a temető betelt, a gyülekezet a 19. század végén egy új területet vásárolt. Zábrák Dénes lelkész a kötet címéül választott mondattal nyitotta meg a soproni evangélikusok új, ma is használatos külvárosi temetőjét 1886-ban. A mai evangélikus temetőben a Szent Mihály sírkertből már csak egyetlen sírkő látható: az 1633-ban elhunyt Wolfgang Artner sírköve. Fontos azonban megemlíteni, hogy a Soproni Múzeum a Lenck-villa kertjében nagy számban őriz a „rég”i temetőből származó evangélikus sír-

¹ A szerző a budapesti temetők felméréseiből származó soproni vonatkozású adatait már közölte a *Soproni Szemle* egy korábbi számában. Ld. *Tóth Vilmos*: Budapesti temetkezőhelyek soproni vonatkozású síremlékei. *Soproni Szemle* 63. (2009), 89–113.

² A teljesség igénye nélkül: *Tóth Vilmos*: A Kerepesi úti temető I–II. Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 1999. Budapesti Negyed 24–25.; *Tóth Vilmos*: Fiumei úti sírkert, Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság, Budapest, 2008. Második, bővített kiadás; *Tóth Vilmos*: Credo vitam aeternam. Győr temetkezőhelyeinek adattára, Győri Egyházmegyei Levéltár, Győr, 2021.

³ *Tóth Vilmos*: „Mennyeknek kapuja”. A soproni Evangélikus temető síremlékeinek adattára. Soproni Evangélikus Egyházközség Gyűjteményei, Sopron, 2024. 7.



köveket. Ez a sírköegyüttes szakmai körökben jól ismert, gyakran kutatott, jelentőségét tekintve a fővárosi Kerepesi úti vagy a kolozsvári Házsongárdi temetőhöz mérhető. A Balfi úti evangélikus temető megnyitásakor a Széchenyi téri sírkertből számos elhunyt földi maradványait áthozták, sokaknak a síremléke azonban nem maradt fenn.

Minden temetőnek vannak olyan részei, amelyek a látogató számára azonnal szembe-tűnőek. Az evangélikus sírkertben ilyen a központban elhelyezkedő Gálffy-sírbolt, ami eredetileg, még a régi temetőben, Gálffy Ádám vagyonos kereskedő, a gyülekezet bőkezű támogatójának családi mauzóleuma volt, ma pedig, új helyén a gyülekezet lelkészeinek temetkező helye. Ugyancsak kiemelt helyet foglal el a Lenck-kripta, melynek tervezője a soproni születésű bécsi építész, Otto Hofer. Szintén említésre méltó a temetőkápolna, amit az új temető fennállásának 20. évfordulóján, 1906-ban szenteltek fel.

A könyv másik jelentős érdeme, mondhatjuk újdonsága, a síremlékek adattára. Az összeállítás jelentős terepmunka és levéltári kutatás eredménye. A szerző megfogalmazása szerint az adattár teljességre törekszik. Ugyanakkor tisztában kell lenni azzal, hogy az ismertetett síremlékegyüttes nem lehet valóban teljes, biztosan vannak olyan említésre méltó sírok, amelyek kimaradtak belőle. Az adattárban megtalálhatóak a soproni polgárság jeles képviselői, a város evangélikus társadalmának legfontosabb rétegét képező gazdapolgárok, iparosok, a város oktatási intézményeinek tanárai, a gyülekezet lelkészei.

A könyv így nemcsak dokumentálási szempontból jelentős, hanem a temetőikultúra iránt érdeklődő olvasók számára is izgalmas olvasmány lehet. A kötetben az olvasó számára az eligazodást térkép segíti.

A könyv gazdag képanyaggal is kiegészül, ami lehetővé teszi a temető síremlékeinek vizuális megismerését. A fotók részletgazdagon mutatják be a sírkövek apró, művészi igényességű faragványait, a szimbólumok sokféleségét és a feliratok archaikus nyelvezetét. Tóth Vilmos könyve nemcsak a helyi lakosok számára lehet érdekes, hanem mindenki számára, aki a magyarországi evangélikusok múltjába kíván bepillantani. Az érintett korszakokból származó feliratok és síremlékek ugyanis túlmutatnak a helyi közösség emlékein, hiszen egy-egy sírfeliratban az evangélikus hit sajátosságai is megragadhatók.

A kétnyelvű, magyar és német sírfeliratok tükrözik a helyi közösség kétnyelvűségét és multikulturális hátterét. A szerző nagy hangsúlyt fektet az életrajzi adatok bemutatására, így az olvasó betekintést nyerhet az evangélikus gyülekezet egykori tagjainak életútjába. Tóth Vilmos nem csupán dokumentálja a síremlékeket, hanem elemzi is azokat, kiemelve a temető művészettörténeti értékeit, valamint az ott nyugvók vallási és közösségi életben betöltött szerepének jelentőségét. A nevekre a keresést névmutató segíti.

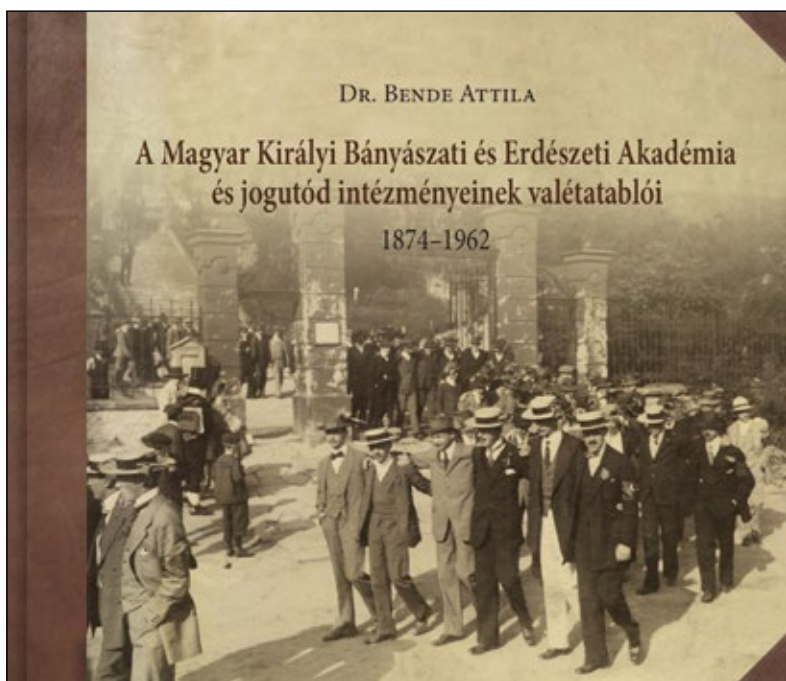
A gyülekezet és így a temető életében egy másik tragikus évet is meg kell említenünk. 1946 tavaszán több ezer evangélikus németnek kellett Sopront elhagynia. Ahogy Németh Alajos hittanár írta: „Itt kellett hagyniuk jóformán mindent, amihez szívük-lelkük egy életen át hozzánőtt: földet, házat, állatokat, szerszámokat, templomot, temetőt.”⁴ Utóbbi hátrahagyása a mai napig érezteti hatását, az egykori német polgárok sírjai egyre gyakrabban válnak gazdátlanná. A könyv megjelenése és az abban felsorolt sírok adattára emiatt is kiemelten fontos.

Végezetül mindig felmerül a kérdés, hogy a szerző kinek írta, kinek szánta a könyvet? Egyértelmű, hogy a könyv adattári része nem olyan olvasmány, amit a szerző végigolvasásra szánt volna. Mindazonáltal igen fontos, mert adatgazdagsága okán a kötetet haszonnal forgathatják mindazok, akik Sopron evangélikus temetőinek története, illetve saját evangélikus családjuk múltja iránt érdeklődnek, vagy épp ezzel kapcsolatos kutatómunkát végeznek.

⁴ Dr. Németh Alajos: Sopron könnyes-véres dátumai. Sopron, 1993. 233.

Sine ira et studio – harag és részrehajlás nélkül, szól a Tacitustól származó elvi alapvetés, amely irányelv azonban kivételesen tarthatatlanná válik számomra, amikor is a Soproni Egyetem társegyetemének, a Miskolci Egyetemnek a rektoraként – egyúttal volt hallgatójaként – írok recenziót egy, a nyugat-magyarországi felsőoktatási intézmény diákhatágyományairól szóló, reprezentatív albumról. Ezúttal nem lehetséges érzelmileg semleges pozícióból írni a tárgyról. Sopron és Miskolc egyetemét ugyanis a közös múlt öröksége köti össze, hiszen mindkét intézmény a hajdan 1735-ben III. Károly király által alapított, majd annak leánya, Mária Terézia által 1762-ben akadémiai rangra emelt felsőfokú oktatási intézmény leszármazottja. Az európai hírv Selmechányai Akadémia, ahol a 18. századi eredetű bányászati és kohászati mellett 1846-ban vette kezdetét az erdészeti képzés, az első világháború lezárását, egyúttal a történelmi Magyar Királyság felbomlását kísérő zűrzavaros idők közepette költözött Sopronba, hogy továbbra is a magyar határok között maradjon. Később aztán a bányászati és kohászati karok egy 1949-es kormányzati döntés alapján vándoroltak tovább Miskolcra. A patinás, selmechányai eredetű, rendkívül gazdag diákhatágyományok azonban nem vesztek el a történelem viharaiiban: máig élnek és virágoznak Sopronban éppúgy, mint Miskolcon is, és egyedülálló értékkel és élményekkel gazdagítják a hallgatók egyetemi éveit. Büszkén mondhatjuk, hogy 2014-ben a selmeci diákhatágyományok felkerültek az UNESCO Szelleml Kulturális Örökség jegyzékére.

A szóban forgó hatágyományvilágban kitüntetett szerepet kap a valétálás, amely a végzős évfolyamok búcsúzását foglalja magába. A szó latin eredetű, a (*bene*) *valete!* (éljetelek boldogan! Isten veletek!) kifejezésből ered. A valétáló hallgatók tehát búcsút vesznek az Alma Matertől, egyúttal az annak helyet adó várostól is. Az albumban közzétett valétatablók ennek megfelelően az 1874 és 1962 között végzett évfolyamok diákjainak fotóit tartalmazzák. Így részint selmeci, részint soproni évfolyamokról van szó. Történészként jól tudjuk, hogy mennyire fontos – még az elevenen élő hatágyományok esetében is – a múlt emlékeinek pontos, tény- és dokumentumszerű megőrzése, sőt esetenként ezek közzététele is, hogy a régmúlt idők mementói ne csak nehezen, közgyűjtemények, levéltárak mélyén legyenek hozzáférhetőek. Jelen könyvalbum ezt elősegítendő teszi közzé majdnem kilenc évtized valétatablóinak fotóit, mi több, ezek értő elemzését-leírását. A tablókról készült felvételeket közlő vállalkozás céljait, jelentőségteljes motivációit jól megvilágíthatják a szerkesztő bevezetőben jegyzett sorai:



„A Soproni Egyetem méltán büszke diákhagyományaira, amit közel három évszázad, a magyar történelem vészterhes időszakai formáltak. Napjainkban, amikor épp e világformáló események centenáriumi éveit írjuk és több mint száz esztendő telt el azóta, hogy el kellett hagyni az ősi fészket, Selmecbányát, az idő távolában lassacskán elmosódnak az arcok, fogynak a tanulságtevők, így a közös emlékezet rostáján is egyre több részlet hullik át, s egyre több az olyan kérdés, amit már soha nem válaszolhat meg senki. Ezért is fontos a még fellelhető emlékezőrkök összegyűjtése és kiadványokban történő közreadása.”

A kötet szerkesztője, egyúttal a legtöbb fejezet szerzője dr. Bende Attila erős helyi kötődésű kutató, a Soproni Egyetem oktatója. Tudományos munkássága egyrészt az erdészet, az erdőgazdálkodás területére összpontosul, másrészt közleményeinek listája azt is tanúsíthatja, hogy szűkebb szakterületének művelése mellett kiemelt figyelmet szentel egyeteme múltjának, gazdag hagyományvilágának és a régi generációk emlékezetének feltárására, bemutatására is. Ennélfogva korábban jegyzett közleményeinek egy jelentősebb része is a néhai Magyar Királyi Bányászati és Erdészeti Akadémia, illetve a selmecbányai diákhagyományok világát vizsgálja. Néhány példát említve: az egyenruha-viseléssel, a valétalással, valétaelnöki szalag történetével éppúgy elmélyültebben foglalkozott, mint például az Akadémia első világháborús áldozataival, azok emlékezetével vagy a tudós elő-

dökkel, az erdészeti tudományok egykori jeles alakjaival. Ennek megfelelően jelen kötetben is ő jegyzi a diákviseletekről, a diákélet tárgyi emlékeiről (így például a korsókról, kupákról, valétaszalagokról, valamint -tablókról) szóló fejezetet, de társszerzője a selmecbányai valétálásról s ennek soproni továbbéléséről írt szövegegységnek is.

A szerzőtársak úgyszintén szorosan kötődnek a Soproni Egyetemhez. Dr. Sági Éva levéltáros-történész például szintén több, az egykori Akadémia históriájával kapcsolatos munkát jegyez, s a kötetben ő vállalta a selmecbányai eredetű bányászati, kohászati és erdészeti képzés történetét összegző szövegrészek megírását. Szemerey Tamás tudományos tanácsadó, mestertanár a diákhagyományok integráns részét jelentő jelentő nóták és nótáskönyvek történetét járja körül a könyv egyik fejezetének keretében. Dr. Ifj. Sarkady Sándor kutatói munkássága ugyancsak a selmeci diákhagyományok feltárásához, azok bemutatásához kötődik. A kötetben ő a valétálás történetéről írt fejezet szerzőtársaként működött közre.

Különösen örömteli, hogy a szövegeket és fotográfiákat sikerült egy, a tárgy súlyának, jelentőségének megfelelő, valóban impozáns és reprezentatív külsejű albumkötetben közölni. Az album, amelynek oldalait további archív fotók, valamint a fennmaradt tárgyi emlékekről készült felvételek sokasága gazdagítja, így fizikai megjelenését tekintve is méltó emléktárolóje a régmúlt korok Selmec-soproni világának. A Pytheas Könyvmanufaktúrában készült, 60 számozott példányban kiadott albumkötet tervezése, borítóterve Jeney Zoltán nevéhez kötődik.

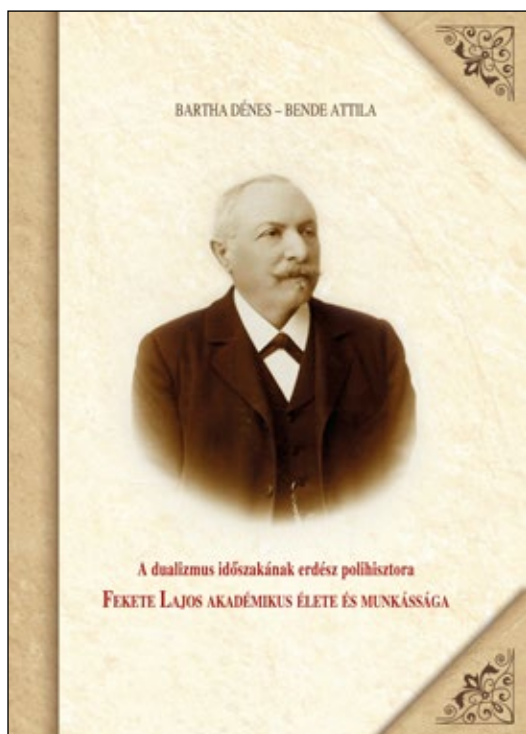
Összességében tehát bátran elmondhatjuk, hogy a kötet 88 év valétatablóinak igényes közzététele mellett a selmeci eredetű diákhagyományok átfogó igényű, színvonalas összefoglalását kínálja az olvasók számára, és pedig szakértő szerzők tolmácsolásában. Az album publikálása egyúttal valóban példaértékű valamennyi utódintézmény polgárai számára, Miskolcon ugyanúgy, mint Sopronban. Egy közösség ugyanis akkor tud a jövőbe tekinteni és megfelelni a jelen kihívásainak, ha szilárd gyökerekből, erős alapokra építkezik. Egy olyan album, mint eme kiadvány, egyrészt a történelmi emlékek megőrzésének kiváló eszköze, másrészt értékes forrás a jövő – Selmecbánya szellemi örökségét képviselni kívánó – generációi számára.

Izgalommal telve fogtam kezembe e nem mindennapinak ígérkező könyvet. Terjedelmes, vaskos kötet, amely kiállításával is csábítja az olvasót. A fedlapján látható portré szelíd, ámde komoly tekintete megragadja a figyelmet. Alatta a cím: *A dualizmus időszakának erdész polihisztora – Fekete Lajos akadémikus élete és munkássága*. Gyors fellapozást követően világossá válik, hogy igen részletes, hatalmas forrásanyagot feldolgozó munkáról van szó.

Az erdőmérnök szerzőpáros, Bartha Dénes és Bende Attila természettudományos hivatásuk mellett küldetésüknek tekintik a szakmai történeti múlt darabjainak összerakását, felkutatását, ismertté tételét, és ha kell, a ma elé is tükröt tartanak. Bartha Dénes a nővénytán professzoraként maga is azokon tudományterületeken oktat és kutat, amelyeket Fekete Lajos művelt, de a vadgazdálkodás és vadbiológia területeivel foglalkozó Bende Attilától sem állnak ezek távol. A Selmeci Akadémia soproni jogutódjának tanáraiként szoros szálak kötik őket e korhoz. A monográfia gondolata mintegy negyed évszázada érlelődött és alakult, most önálló könyv formájában meg is valósult. A kötet előzményeként megemlítenő a szintén Bartha Dénes által jegyzett, *Erdésznagyjaink arcképcsarnoka* sorozatban megjelent, rövid Fekete Lajos emlékfüzet, valamint a Bartha-Bende szerzőpáros írása a *Magyar Tudomány*ban Fekete Lajosról és a fiáról.¹ Jelen kötetben több szemszögből ismerhetjük meg Fekete Lajost, a tudós erdészt, a kutatót, a tanárt, a családapát és az embert, aki életében és elhunytá után sem kapta meg termékeny és gazdag életútjának megfelelő elismerését – e könyv talán ezt a szerepet is betölti.

A szerzők több érdekes, szakmai és történeti kérdést is felvetnek Fekete Lajossal kapcsolatban, de csak azokra kapunk egyértelmű válaszokat, amelyekre szakirodalmi, levéltári bizonyítékot is találtak. Ugyanakkor a kötet nem száraz adathalmaz, olyan méltó módon ismeri el Fekete Lajos munkásságát, amilyenre az elmúlt több mint száz évben csak igen kevés példa akadt. A könyv történetű leírásaival mindenképpen hiánypótló monográfia, soha nem olvashattunk még ilyen részletességgel a magyar erdészet e kivé-

¹ Bartha Dénes: Fekete Lajos (1837-1916) élete és munkássága. Sopron, Soproni Egyetem Erdőmérnöki Kar, 1997.; Bartha Dénes – Bende Attila: Apa és fia az erdészeti tudományok szolgálatában – Fekete Lajos és Fekete Zoltán akadémikusok rövid életrajza. Magyar Tudomány, 185 (2024) 10. sz. 1360-1363.



teles professzoráról. A szerzők törekedtek arra, hogy minden eddignél teljesebb mértékben tárják fel az elérhető szakirodalmi és levéltári forrásokat: a hivatkozásjegyzék 1378 tételt számlál, a képek (köztük korabeli fotográfiák és eredeti dokumentumok) száma meghaladja a háromszázötvenet. Végig böngészték a korabeli sajtót és szakfolyóiratokat, kutattak többek között Tordán, Selmecbányán, a Szlovákiai Bányászati Múzeumban, a Soproni Egyetem Központi Könyvtár és Levéltárában, az Erdészeti Múzeumban, a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban és még számos gyűjteményben.

Külön értéke a műnek, hogy a Fekete-család archívumának kincseit is feldolgozták Fekete Lajos dédunokája, dr. Völker Jenő támogatásával, akinek a szerzők művüket ajánlják. A hiánypótló kötet az MTA Erdészeti Tudományos Bizottságának tanulmánykötekeként jelent meg, az MTA alapításának 200. évfordulójára. A kiadás a szerzők és a dédunoka anyagi támogatásával valósulhatott meg, mindössze 60 példányban nyomtatták ki. A kötet iránt érdeklődők előrendelési igényükkel a szerzőket kereshetik. Bízunk benne, hogy a hiánypótló jelleget látva, hamarosan támogatókra talál a 2. kiadás, így minél többekhez eljuthat a különleges kiadvány.

A 496 oldalas terjedelem ellenére kézreálló, szűkített A4-es formátumú könyv hangulata az olvasó számára olyan, mintha egy különleges dokumentumfilmet „nézne” – köszönhetően a technikai és grafikai szerkesztő, Kiss Melinda gondos munkájának. A szer-

zők mint narrátorok végig vezetnek minket Fekete Lajos életének fontosabb állomásain, megismerhetjük sokoldalú munkásságát. Egy dokumentumfilm színét, igazi tartalmát nemcsak a pusztá tények felsorolása, szöveges bemutatása adja, hanem az eredeti forrásanyagok megjelenítése teszi lehetővé, hogy az olvasó értse, lássa a történeteket. Itt sincs ez másként. Fekete Lajos élettörténetéhez számos szaktárs, családtag, kolléga, tanítvány kapcsolódott, akik a megfelelő helyen mind-mind megszólalni engedtek e munkában, felváltva mesélve, felelgetve a szerzők által felvetett témák kérdéseire.

Ebbe a párbeszédbe maga Fekete Lajos is bekapcsolódik levelein, írásain, megszólalásain keresztül. A könyv vezérfonala így valóban különleges, nemcsak egyszerű történeti feldolgozás. A cím rögtön elhelyezi az olvasót egy olyan korban, amely bár időben távoli, mégis a magáénak érezheti azt. Az egyes események bemutatása közben valóban kicsit ott érezzük magunkat Selmebánya zegzugos utcáin, részt veszünk a magyar erdészeti szaknyelv kialakulásának folyamatában. Mindezt az teszi lehetővé, hogy az idézett kordokumentumok szervesen összefonódnak a szerzők gondolataival.

A könyv négy nagyobb tartalmi egységből áll. Az elsőben megismerhetjük Fekete Lajos életútját, és a szerzők kutatómunkájának köszönhetően rálátást kapunk a Nagy-Ajtai Fekete család családfájára is. A gazdag képanyag által az olvasó előtt vizuálisan is megjelennek a családtagok. Érdekes és szerteágazó életutakat olvashatunk, amelyekből emberközeli korrajz körvonalazódik. A következő fejezetben a gazdag életút akadémiai tanár, polihisztor oldalát ismerhetjük meg. Fekete Lajos kiemelkedői szakírói tevékenysége vitathatatlan. Tankönyvek, jegyzetek, szakmai cikkek, vagy az egyedi formában íródott „népszerű nyelvű” szakmai népszerűsítő kiadványok – több mint tízezer oldal, az erdőgazdálkodás különböző területeit érintő munkák a növénytantól az erdészeti politikáig, a rovarfantól az erdőbecslésig. A gazdag életmű ívét az akadémiai diszciplínák váltása (először a növénytani, majd az erdőrendezéstani tanszék professzora volt) sem törte meg. Szerzőtársakkal vagy önállóan, az oktatás és a szakma számára egyaránt jelentett meg publikációkat.

Itt olvashatunk a hazai erdészeti kísérletügy érdekében tett szakmai úttörő munkásságáról is. Megemlítendő, hogy Fekete Lajos életművének szerves része volt az erdészeti tudományok gyakorlati oldala, találmányai közé tartozik a terepen is használt tolokás magvető vagy a Fekete-féle ferdejáratú átlaló, amelyekkel a katedra polihisztora a hétköznapi gyakorlat kérdéseire adott választ. Az eszközöket a kötet korabeli dokumentumok ábráival mutatja be és szemlélteti. A szakmai felsőoktatás kérdései mellett az erdészeti szakiskolák fontossága is nyilvánvaló volt számára, a középfokú erdészeti oktatás egyik atyjaként tekinthetünk rá.

Fekete Lajos, a tanár és a selmeci polgár saját szavai számos helyen olvashatóak a kötetben, lehetőséget adva arra, hogy egy kicsit az ő szemüvegén keresztül lássuk a dualizmus időszakát, különös tekintettel az erdészeti ágazat és oktatás helyzetére. A szerzők Fekete Lajos beszédeinek szó szerinti közlésével különleges ablakot nyitnak e korra. A szakmai életút sikerei mellett a közéleti szerepvállalások bemutatásával lesz még árnyaltabb ez a kép.

A teljességre törő monográfia komoly figyelmet igénylő, fajsúlyos, bár nem mindig könnyű olvasmány. A műfaj ellenére, a szerzőpáros egységes stílusa, a kordokumentumok váltakozása a szerzők gondolataival élvezetessé teszi a kötet olvasását. A gazdag illusztrációk hozzásegítik az olvasót, hogy a tényszerű adatközlésen túl egy történelmi kor és egy tudományos életút rajzolódjon ki az emberi vonások kiemelése mellett.

A szakemberek mellett azok számára is érdekes a kötet, akik a dualizmus kori Magyarország erdészeti szakmai életét, az erdészeti felsőoktatást múltját kutatják. A kötet témájának sokoldalú megközelítése, és a tudományos igényességű forrásjegyzék lehetővé teszi, hogy a monográfia forrásmunkaként is helyt álljon. A tartalomjegyzékkel ellátott mintegy 500 oldalas könyv tematikus szerkezetének köszönhetően jól áttekinthető, stílusos munka, ahol a tartalom és a forma összhangban van.



Az idős korában is fáradhatatlanul alkotó Fekete Lajos dolgozószobájában (SOE KKL)

Soproni Szemle jogdíjakról lemondott szerzői, szerkesztői 2024-ben:

Sági Éva levéltárvezető, Soproni Egyetem Központi Könyvtár és Levéltár

Szende Katalin egyetemi tanár, főszerkesztő, Soproni Szemle

Jankó Ferenc egyetemi docens, Eötvös Lóránd Tudományegyetem

I. szám:

Kelemen Dávid levéltáros, MNL Győr-Moson-Sopron Vármegye Soproni Levéltára

Martos Virág múzeumpedagógus, Soproni Múzeum

Rainer Pál ny. történész, Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém

II. szám:

Csiszár Ágnes helytörténész, kulturális menedzser, könyvtáros, Sopron

Donáth Péter történész, az MTA doktora, professor emeritus ELTE TÓK Társadalomtudományi Tanszék

Meiszter Emese okleveles építészmérnök, Sárándi Rita okleveles építészmérnök,

Veöreös András építészmérnök, tszv. egyetemi docens, Széchenyi Egyetem, Győr, Építészettörténeti és Városépítési Tanszék

Soóki-Tóth Gábor Csaba építészmérnök, okleveles ingatlanszakértő szakmérnök, egyetemi tanársegéd, Széchenyi István Egyetem Építészettörténeti és Városépítési Tanszék, Győr

Szalánczi Gábor építészmérnök, vezető tervező, egyetemi adjunktus, Széchenyi István Egyetem Építészettörténeti és Városépítési Tanszék, Győr

Winkler Barnabás építészmérnök, a Széchenyi Művészeti Akadémia rendes tagja, címzetes egyetemi tanár, Budapesti Műszaki Egyetem

III. szám:

Horváth Antal ny. középiskolai tanár, helytörténeti kutató, Kőszeg

Petneki Katalin ny. egyetemi docens, Budapest

Simonkay Márton történész, posztdoktori kutató, ELTE BTK Vállalkozás-történeti Kutatócsoport és MTA-SZTE-ELTE Globalizációtörténeti Kutató-csoport

IV. szám:

Csekő Ernő főlevéltáros, Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Vármegye
Soproni Levéltára

Lakatos Bálint történész, főmunkatárs, (MTA) TKI–(HIM)–SZTE–MNL Magyar
Medievisztikai Kutatócsoport

Péterfi Bence történész, tudományos munkatárs, HUN-REN Bölcsészettudományi
Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest,

Sági Éva levéltárvezető, tudományos kutató, Soproni Egyetem Központi Könyvtár és
Levéltár

Veöreös András építészmérnök, tszv. egyetemi docens, Széchenyi Egyetem, Győr, Épí-
tészettörténeti és Városépítési Tanszék

Nagy János főlevéltáros, Budapest Főváros Levéltára

Támogatók:

Vendel Miklós Chalet Bois-Gentil Les Diablerets CH 1865

Soproni Városszépítő Egyesület

Sopron Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatal

Perkovácz Tamás

Perkovácz Kft.

A személyi jövedelemadó 1 %-ának felajánlásából az Alapítvány 2023-ban 77.970 Ft-
ban részesült, amelyet működési költségeinkre fordítottunk.

Kérjük, támogassa továbbra is személyi jövedelemadójának 1 %-ával a Soproni Szemle
folyóirat megjelenését biztosító Soproni Szemle Alapítványt.

Adószámunk: 18525508-1-08,

Bankszámla számunk: 10404058-40510307-00000000

- Bartha Dénes** egyetemi tanár, Soproni Egyetem Erdőmérnöki Kar, 9400 Sopron, Bajcsy-Zsilinszky u. 4., bartha.denes@uni-sopron.hu
- Fiziker Róbert** főlevéltáros, igazgató, Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, 9400 Soproni, Fő tér 1., fiziker.robert@mnl.gov.hu
- Géra Eleonóra** egyetemi docens, ELTE BTK Művelődéstörténeti Tanszék, 1088 Budapest, Múzeum körút 6-8, gera.eleonora@btk.elte.hu
- Horváth Tamás** egyetemi adjunktus, Soproni Egyetem Erdőmérnöki Kar Erdő- és Természeti Erőforrás-gazdálkodási Intézet, 9400 Sopron, Bajcsy-Zsilinszky u. 4, horvath.tamas@uni-sopron.hu
- Horváth Zita** történész, egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, zita.horvath@uni-miskolc.hu.
- Jankó Ferenc** geográfus, egyetemi docens, ELTE TTK Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszék, frk.geo@gmail.com
- Krisch András** gyűjteményvezető, Soproni Evangélikus Egyházközség, 9400 Sopron, Színház utca 27., akrisch@lutheran.hu
- Lenkey Tibor** ny. pedagógus, helytörténész, címzetes polgármester, 8655 Som, lenkeytibor.som@gmail.com
- H. Németh István** főlevéltáros, osztályvezető, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, 1014 Budapest, Bécsi kapu tér 2–4., nemeth.istvan@mol.gov.hu
- Pásztor Enikő** Judit rektorhelyettes, egyetemi docens, Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar, pasztor.eniko@uni-sopron.hu
- Patyi Gábor** főigazgató, egyetemi docens, Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar, patyi.gabor@uni-sopron.hu
- Szarka László** geofizikus, akadémikus, HUN-REN Fölfizikai és Űrtudományi Kutatóintézet, 9400 Sopron, Csatka E. u. 6-8.; szarka@ggki.hu
- Szlavkovszky Mariann** kurátor, ösztöndíjas doktorandusz, ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, Történelem segédtudományai PhD program, szlavkovszky.mariann@gmail.com
- Török Balázs** történész-muzeológus, Soproni Múzeum, 9400 Sopron, Fő tér 8. torok.balazs@sopronimuzeum.hu

INHALTSVERZEICHNIS

Ödenburger Rundschau 2025/1

MENSCHEN UND OBJEKTE IN SOPRON ZUR ZEIT DES DUALISMUS

GÁBOR PATYI: Ausbildung von Kindergärtnerinnen in Sopron um die Wende zum 20. Jahrhundert	3
MARIANN SZLAVKOVSKY: Der Soproner Bürger und seine (Kunst-)Objekte im 19. Jahrhundert	16
BALÁZS TÖRÖK: Ein Lehrer des Evangelischen Lyzeums in Ägypten. Gusztáv Gecsányi	35

KLEINE MITTEILUNGEN

ENIKŐ JUDIT PÁSZTOR: Das 125-jährige Jubiläum der Kindergärtnerinnen-erziehung in Sopron	51
TIBOR LENKEY: Ergänzungen zur Studie „Béla Iványi-Grünwald im Komitat Sopron“ von Imre Katona	57

ÖDENBURGER PORTRÄTS

ISTVÁN H. NÉMETH: Anita Szakács Dominkovits (1965–2025).....	63
RÓBERT FIZIKER: Ausgewählte Bibliografie von Anita Szakács Dominkovits	66
DÉNES BARTHA – LÁSZLÓ SZARKA: Zum Andenken an Professor Antal Ádám, Mitglied der Ungarischen Akademie der Wissenschaften	70

BÜCHERSCHAU

ELEONÓRA GÉRA: Péter Dominkovits– Anita D. Szakács– István H. Németh: Die Bürgermeister der Stadt Sopron 2. Von Wolfgang Artner bis Ludwig Gabriel (1631–1790). Sopron, 2024.	73
ANDRÁS KRISCH: Vilmos Tóth: „Die Tore des Himmels“. Datenbank der Grabsteine im Soproner Evangelischen Friedhof. Sopron, 2024.	76
ZITA HORVÁTH: Tableaus der Graduierten der Königlich Ungarischen Akademie für Bergbau und Forstwissenschaft 1874–1962. Red. Attila Bende. Sopron, 2024.	81
TAMÁS HORVÁTH: Dénes Bartha – Attila Bende: Der Förster-Polyhistor der Dualismusperiode – das Leben und die Tätigkeit Lajos Fekete, Mitglied der ungarischen Akademie. Sopron, Soproni Egyetem Kiadó, 2025	84
FERENC JANKÓ: Ibolya Murber, Adrienn Nagy (Red.): Auf Umwegen. Die Geschichte der österreich-ungarischen Grenze im 20. Jahrhundert. Pécs, Kronosz Kiadó, 2024.	87

* * *

Mitteilung der Stiftung Ödenburger Rundschau	91
--	----